

TÄMÄN PAIKAN SISÄLLÄ

Narratiivinen tutkimus naisvankien turvattomuuden kokemuksista suljetussa vankilassa

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen, kriisityö

Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

syksy 2021

Jenni Soramäki

Tekijä	Jenni Soramäki	2021
Työn nimi	Tämän paikan sisällä. Narratiivinen tutkimus naisvankien turvattomuuden kokemuksista suljetussa vankilassa	
Ohjaaja	Ulla Peltonen	

Naisvangit ovat moninainen joukko naisia, joista kuitenkin monen elämänsä historiaan liittyy kokemuksia vaille jäämisestä, osattomuudesta, väkivallasta ja turvattomuudesta.

Traumaattisilla kokemuksilla voi olla vaikutusta muun muassa oppimiseen, terveyskäyttäytymiseen, kehoon, aivoihin sekä kykyyn tulkita tilanteita, ihmisten välisiä viestejä ja niiden merkityksiä. Oleellista on ymmärtää mitä yksilön käyttäytymisen taustalla on ja mistä se kertoo. Yksilön ollessa jatkuvasti sietoikkunansa ulkopuolella, tietoista ja rakentavaa harkintaa ja suunnittelua ei tapahdu. Tämän huomioimalla voi pienilläkin teoilla merkittävästi vaikuttaa yksilön turvallisuuden tunteeseen ja sitä kautta toipumiseen ja vaikuttavaan työskentelyyn.

Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata naisvankien turvan ja turvattomuuden kokemuksia ja niiden kautta pohtia minkälaiset asiat huomioimalla ontologisen turvallisuuden tunteen rakentaminen ja säilyttäminen suljetussa vankilassa olisi mahdollista traumasensitiivisin keinoin. Narratiiviseen tutkimukseen osallistui viisi naista, jotka ovat suorittaneet vankeustuomioita suljetussa vankilassa. Narratiiveissa korostui turvan ja turvattomuuden kokemukset, jotka voitiin jäsentää neljään yhdistävään luokkaan; toimijuus ja autonomia, identiteetti ja minäkuva, sosiaalinen liittyminen sekä ympäristön jatkuvuus ja hallittavuus. Opinnäytetyötä ohjasi nais erityyppisen työotteen viitekehys sekä Anthony Giddensin käsitys ontologisesta turvallisuudesta.

Avainsanat sukupuolisensitiivisyys, rikosseuraamusala, traumat, turvallisuus, vankilat

Sivut 85 sivua ja liitteitä 8 sivua

Author	Jenni Soramäki	2021
Subject	Inside this place. A narrative study of the feelings of insecurity among women in closed prisons	
Supervisor	Ulla Peltonen	

Female inmates are a diverse group of women. Still neglect, exclusion, violence and insecurity reflect on the lives of most of the females that end up in the Finnish correctional system. Traumatic experiences impact the brain and the body, learning, behavior, and ability to interpret situations and interaction between people. The key is to understand what lies beneath person's behavior. A sense of security is a primary condition for rehabilitation and small efforts can make a significant difference between healing or traumatizing.

The purpose of this thesis is to portray the feelings of safety and insecurity among female prisoners who have served their sentences in a closed prison and reflect how to build and preserve sense of ontological security through trauma sensitive methods. The research material consists of the written narratives of five women. The narratives highlighted experiences of safety and insecurity that were categorized and labeled into four categories: agency and autonomy, identity and sense of self, social inclusion and the continuity and order in events. Gender specific practices and Anthony Giddens's concept of ontological security was used as a frame of reference.

Keywords gender specific correctional services, traumatisation, safety, prisons

Pages 85 pages and appendices 8 pages

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Rikostaustaiset naiset marginaalisena ryhmänä	5
2.1	Sosioekonominen tausta	6
2.2	Traumaattiset kokemukset	7
2.3	Mielenterveyden häiriöt ja päihdehäiriöt	8
2.4	Lapsuus ja ylisukupolvisuus	9
3	Rikostaustaisten naisten erityiskysymyksiä	10
3.1	Sukupuolen merkitys	11
3.2	Kehollisuus	13
3.3	Identiteetti ja tunnetaidot	14
3.4	Sosiaalinen liittyminen	16
3.5	Väkivallan kokemukset	17
4	Trauma ja traumatisoituminen	19
4.1	Traumatisoiva tapahtuma	21
4.2	Traumatisoitumisen seuraukset	22
4.3	Persoonallisuuden rakenteellinen jakautuminen	24
4.4	Kehollisuus ja vireystila	26
5	Traumainformoitu järjestelmä	28
5.1	Traumainformoitu työskentely vankilassa	31
5.2	Fyysinen ympäristö	35
6	Ontologinen turvallisuus	38
7	Narratiivinen tutkimus turvattomuuden kokemuksista	40
7.1	Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	41
7.2	Tutkimuksen toteutus ja aineiston kerääminen	43
7.3	Aineiston analyysi	46
8	Tutkimustulokset ja johtopäätökset	52
8.1	Toimijuus ja autonomia	54
8.2	Ympäristön jatkuvuus ja hallittavuus	57
8.3	Identiteetti ja minäkuva	62
8.4	Sosiaalinen liittyminen	66

9	Pohdinta	69
9.1	Kokemuksen tutkimuksesta	71
9.2	Luotettavuuden arviointi ja eettiset kysymykset	72
9.3	Tulosten yleistettävyys.....	75
9.4	Lopuksi	76
	Lähteet.....	79

Kuvat, taulukot ja kaavat

Taulukko 1	Esimerkki alkuperäisaineistolle tehdystä pelkistämisestä.....	49
Taulukko 2	Esimerkki abstrahoinnista turvattomuuden kokemuksissa.....	50
Taulukko 3	Esimerkki abstrahoinnista turvan tunteen kokemuksissa.	51
Taulukko 4	Esimerkki abstrahoinnista kokemuksille annetuissa merkityksissä.....	51

Liitteet

Liite 1	Kertomuspyyntö vankiloihin
Liite 2	Kertomuspyyntö järjestöihin ja hankkeisiin
Liite 3	Saatekirje vankiloihin sekä järjestöille
Liite 4	Suostumus tutkimukseen osallistumiseksi
Liite 5	Turvattomuuden kokemusten abstrahointi tiivistettynä

*Here's to the women
that had the strenght
to lift the roots
from underneath them
and plant their wounded hearts
facing a new light*

-Wattney Lander

1 Johdanto

Vankiloissa elää naisia, jotka on jo pikkutyttöinä väkivaltaisesti rikottu. He ovat kierrelleet lastensuojelulaitoksissa, kaduilla, huumeluukuissa, rappukäytävissä, asuntoloissa, päihdehuollon laitoksissa ja psykiatrisissa sairaaloissa. He ovat kulkeneet kodittomuuden ja vankeuden kehää hyväksikäytettyinä ja hyväksikäyttäjinä, väkivallan uhreina ja tekijöinä. He ovat "hoitoon sitoutumattomia", "sairaudentunnottomia", "akuutissa päihde- ja rikoskierteessä eläviä", "vaikeasti asutettavia", "toivottomia tapauksia", "kaksoisdiagnoosiasiakkaita" ja "persoonallisuushäiriöisiä". Oman alakulttuurinsa kielellä he ovat "pirihuoria".

(Granfelt, 2013, s. 208)

Suomen vankiloissa elää päivittäin keskimäärin 233 naisvankia, joista noin puolet suljetuissa vankiloissa. Naisvangit ovat moninainen joukko naisia, joita kuitenkin usein yhdistää moninkertainen syrjäytyminen, riippuvuudet, väkivallan kokemukset sekä äitiyteen liittyvät kysymykset. Monen rikostaustaisen naisen elämänselviönsä liittyy kokemuksiin vankila-elämästä, osattomuudesta ja turvattomuudesta.

Hämeenlinnan vankila avattiin vuonna 1972 ja siitä lähtien se on ollut Suomen suurin naisvangeille tarkoitettu suljettu laitos. Vuonna 2020 valmistui uusi vankilarakennus, jonka suunnittelussa ja rakentamisessa on ensimmäistä kertaa pyritty huomioimaan erityisesti naisvankien tarpeet ja edellytykset toipumiselle. Suomessa rikoksentekijöistä ja vangeista selvä vähemmistö on naisia. 16.6.2021 naisvankeja oli koko Suomen vankiloissa 205. Se on alle 10 % kaikista Suomen vangeista.

Tutkimustehtävänäni on kuvata naisvankien turvan ja turvattomuuden kokemuksia suljetussa vankilassa ja pohtia miten traumainformoidulla työotteella voitaisiin vaikuttaa näihin kokemuksiin. Erityisen tarkastelun kohteena on ontologinen turvallisuus. Ontologisella turvallisuudella tarkoitetaan yksilön käsitystä asioiden ja tapahtumien järjestyksestä ja jatkuvuudesta sekä luottamuksesta omaan olemiseen jatkuvuuteen.

Ontologinen turvallisuus on psykososiaalinen tarve, joka auttaa ihmistä selviytymään kohtaamistaan kriiseistä, muutoksista ja erilaisista riskitilanteista elämänsä aikana.

Ontologisen turvallisuuden puute, ontologinen turvattomuus, on tunnetila, jossa elämän jatkuvuutta ja eheyttä ei voi ottaa itsestään selvyytenä. (Giddens, 1991) Pitkään jatkuneen turvattomuuden tunteen myötä yksilön puolustusjärjestelmä on kaiken aikaa niin sanotussa hälytystilassa. Yksilön ollessa jatkuvasti sietoikkunansa ulkopuolella, tietoista ja rakentavaa harkintaa ja suunnittelua ei tapahdu. Turvallisuuden tunne on ensisijaisen tärkeää, jotta toipumista ja vaikuttavaa työskentelyä voi tapahtua.

Traumainformoitu työskentely on vielä verrattain tuntematon käsite rikosseuraamusalalla, vaikka on jo yleisesti tiedostettu, että sekä mies-, että naisvankien historiaan liittyy usein haitallisia, traumatisoivia kokemuksia. (kts esim. Joukamaa, 2010; Hypen, 2004; Virolainen, 2014; Granfelt, 2011) Traumojen olemassaolo tiedetään, mutta niiden täysmittaisia vaikutuksia ei tiedosteta tai osata huomioida vankilan rakenteissa, toimintamalleissa tai arjen prosesseissa.

Trauman seurauksena ihminen kokee elämän eri tavalla kuin ei-traumatisoitunut ihminen ja sillä on suuri merkitys muun muassa oppimiseen, terveystietoisuuteen, kehoon, aivoihin sekä kykyyn tulkita tilanteita, ihmisten välisiä viestejä ja niiden merkityksiä. Kun yksilöllä ei ole mahdollisuutta tai keinoja käsitellä traumatisoivaa tapahtumaa, trauma kapseloituu ja osa ihmisen persoonallisuudesta juuttuu traumakokemukseen ja trauma-aikaan.

Traumamuistoa ei voi tahdonalaisesti palauttaa mieleen, vaan kohdatessaan traumamuistuttajan, osa siitä aktivoituu ja tulee tietoisuuteen. Ihmisen psyyke pyrkii luontaisesti välttämään ja väistämään sietokyvyn ylittävän tapahtuman. Oleellista on ymmärtää mitä yksilön käyttäytymisen taustalla on ja mistä se kertoo. Traumainformoidun työskentelyn taustalla on ymmärrys siitä, että traumaattiset kokemukset saavat ihmisen käyttäytymään usein epätarkoituksenmukaisesti ja tavalla, joka ei ole järkisyin perusteltua. Tämän huomioiminen kohtaamisissa voi merkittävästi helpottaa traumatisoituneen ihmisen toipumista sekä parantaa työskentelyn vaikuttavuutta. (Leikola & Kilpinen, 2018)

Riitta Granfelt (2013, s. 200) kuvaa vankilaan tuomittujen naisten olevan ”*negatiivisesti leimautuneen kategorian moninkertaisesti leimautunut vähemmistö, marginaali miesten*

kansoittamassa marginaalissa.” Naisvankeja kuvataan usein vaikeina, poikkeavina tai sopeutumattomina ja heidän käyttäytymisensä nähdään usein epätarkoituksenmukaisena. Saattaa syntyä käsitys siitä, etteivät naiset kykene sopeutumaan rikosseuraamuksiin tai toimintaohjelmiin, vaikka usein kyse on siitä, etteivät palvelut kykene vastaamaan heidän tarpeisiinsa (Salovaara, 2019a). Tähän kokemukseen viitataan myös Kaisa Tammi-Moilasen vuonna 2020 julkaistussa naisvankiselvityksessä. (Tammi-Moilanen, 2020, s. 64)

Naisten sopeutumattomuutta korostaa vallitseva näennäisen sukupuolineutraali lainsäädäntö ja sen sisältämä miesnormi. Vankilat ja monet vankiloiden toiminnot on suunniteltu lähtökohtaisesti miesenemmistön tarpeisiin. Nais erityisessä työskentelyssä on kyse lähtökohtien tasoittamisesta ja erilaisten kokemusten huomioimisesta. Väitöskirjassaan Ulla Salovaara korostaa, että palvelujärjestelmän tulisi kyetä huomioimaan ja kunnioittamaan erilaisuutta (Salovaara, 2019b). Tutkimukseni myötä pyrin ymmärtämään paremmin naisvankien kokemuksia vankilasta ja tuomaan tätä käsitettävämmäksi sekä lukijalle, että työyhteisöni jäsenille. Tutkimus tehdään yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen ja Hämeenlinnan vankilan kanssa.

Tutkimuksen viitekehyksenä toimii rikos- ja päihdetaustaisten naisten erityiskysymykset, joita tarkastellaan yhdessä traumainformoidun työtteen ja ontologisen turvallisuuden käsitteen kanssa. Ensimmäisissä luvuissa kuvataan aiempien tutkimusten valossa rikos- ja päihdetaustaisten naisten erityiskysymyksiä. Luvussa neljä käsitellään trauman syntyä, siihen liittyviä oireita ja stressireaktioita. Myöhemmissä luvuissa kuvataan traumainformoitua työskentelyä yleisesti sekä erityisesti vankilakontekstissa.

Tutkimuksen keskiössä ovat suljetussa vankilassa tuomiotaan suorittaneiden naisten kokemuksista kertovat narratiivit. Luvussa seitsemän luonnehditaan narratiivisen tutkimuksen periaatteita ja kuvataan tutkimuksen tavoitteet, käytetty metodologia ja aineiston analysointi. Teoriaohjatussa sisällönanalyysissa näitä kokemuksia tarkastellaan ontologisen turvallisuuden viitekehyksessä ja tuloksia peilataan traumainformoidun työskentelyn periaatteisiin. Opinnäytetyöni viimeisessä luvussa pohditaan tutkimukseen liittyviä valintojani ja tutkimuksen eettisiä kysymyksiä.

2 Rikostaustaiset naiset marginaalisena ryhmänä

Tässä luvussa esitellään suomalaisten naisvankien taustaan ja terveydentilaan liittyviä tutkimustuloksia. Luvussa käsitellyt tutkimukset antavat perusteen paitsi oman tutkimukseni aiheen valinnalle, myös sille miksi erityisesti suljetussa vankilassa tulisi kiinnittää huomiota vankien turvallisuuden tunteeseen ja traumakokemuksiin.

Suomessa vankilaan tuomittujen naisten osuus on vuodesta 2014 lähtien vakiintunut kahdeksasta kymmeneen prosenttiin. Rikosseuraamuslaitos (2021, s. 15) julkaisee vuosittain 1. toukokuuta kattavan tilaston sen hetkisistä rikosseuraamusasiakkaista. 1.5.2021 Suomessa oli 2215 vankia, joista 9,5 % eli 211 oli naisia. Naisvangeista 152 oli vankeusvankeja, 12 elinkautisvankia ja 44 tutkintavankia. On huomioitava, että lukuihin vaikuttaa covid-19-pandemiasta johtuvat rajoitustoimenpiteet vaikkakaan aiempien vuosien osuudet eivät merkittävästi eroa vuoden 2021 luvuista. Vertailun vuoksi vuonna 2019 vastaava luku oli 224 ja vuonna 2020 se oli 231.

Naisten ja tyttöjen syyllistyminen rikoksiin on määrällisesti vähäisempää kuin miesten ja poikien. Kuitenkin naisten osuus rikoksista epäiltyjen kohdalla on kasvanut. Vuonna 2016 rikoksista epäiltyjen naisen määrä oli 24 % epäillyistä, kun esimerkiksi vuonna 1996 vastaava luku oli 15 %. Vuonna 2019 neljä kymmenestä naisvangista suoritti vankeutta väkivaltarikoksesta. Tyypillisin naisten tekemän henkirikoksen uhri on tekijän puoliso (39 %), tekijän lapsi (30 %) tai tuttava (28 %). Vuonna 2021 kolme yleisintä päärikosta naisvankien kohdalla olivat henkirikos, pahoinpitely sekä huumausainerikos. 34 % naisvangeista ennakoitiin olevan laitoksessa 1–2 vuotta, 16 % 6-12kk, 14 % 2-4vuotta.

(Rikosseuraamuslaitos, 2021, s. 15; Tammi-Moilanen, 2020, s. 8; Salovaara, 2019a, ss. 21-22)

Vankilaan joutuminen koetaan voimakkaan syrjäyttävänä prosessina, varsinkin niiden kohdalla, jotka tulevat vankilaan uudestaan ja uudestaan. Kimmo Hypen (2004, s. 54) toteaa vankien uusimista ja vankilaan palaamista käsittelevässä tutkimuksessaan, että vankilakierteeseen joutuneet yksilöt ovat Suomen aikuisväestön sairain, syrjäytynein ja köyhin yhtenäinen väestönosa. Hän viittaa tutkimuksessaan Matti Joukamaan vuonna 1991 julkaisemaan laajaan vankien terveydentilaselvitykseen, josta sittemmin on tehty myös

tuoreempi kokonaisvaltainen selvitys. Tähän selvitykseen (Joukamaa, 2010) viitataan myöhemmin tässä luvussa.

Hypen (2004) perustaa väitteensä uusimiskierteessä olevien vankien heikkoon koulutustasoon, asunnottomuuteen ja taloudentilaan. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet ovat usein ensikertalaisia ja heidän uusimisriskinsä on varsin matala. Urautuneiden vankien keskuudessa suurimmalla osalla ainoana koulutuksena on perus- tai kansakoulu. Lisäksi noin 80 % useampikertaisista vankeusrangaistuksen uusijoista on joko kokonaan vailla työhistoriaa tai työhistoria on katkonainen. Vankien asunnottomuuteen liittyy tavallisesti kasautuneita ongelmia kuten työmarkkinoiden ulkopuolisuus, päihteidenkäyttö, köyhyys ja velkaantuminen. (Hypen, 2004, ss. 55-57)

Joukamaa (2010, ss. 17-19) teki työryhmänsä kanssa kattavan tutkimuksen rikosseuraamusasiakkaiden terveydentilasta, työkyvystä ja hoidontarpeesta. Tutkimuksen aineisto kerättiin vuoden 2006 aikana hyödyntäen vangeilla teetettyjä kyselyitä, vankilapsykologin tekemiä haastatteluja sekä lääkärin kliinisiä tutkimuksia. Tavoitteena oli muodostaa mahdollisimman kattava otos koko Suomen vangeista ja yhdyskuntaseuraamuksista suorittavista. Tutkimukseen osallistui yhteensä 711 vankia ja yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakasta, joista 101 oli naisvankeja.

2.1 Sosioekonominen tausta

Rikosseuraamuslaitoksen Rikosseuraamusasiakkaita käsittelevän julkaisun mukaan vuonna 2021 naisvankeusvangeista (N=167) 7 % on 18–24-vuotiaita, 46 % 25–39 – vuotiaita, 40 % 40–59-vuotiaita (2021, s. 16). Yli puolet (58 %) ilmoittivat elävänä avo- tai avioliitossa, kahdella kolmesta on omia lapsia. (Joukamaa, 2010, s. 25)

Sosioekonomisen taustan suhteen Joukamaan (2010) tutkimukseen osallistuneet poikkeavat selvästi tavallisesta suomalaisesta väestöstä. Suomen väestöä kuvaavassa Terveys 2000 – tutkimuksessa (Aromaa & Koskinen, 2002, s. 19) 30–44-vuotiaista naisista noin 75 % kävi koko- tai osapäivätyössä. Kolmella viidestä yli 30-vuotiaasta naisesta oli joko keski- tai korkean asteen koulutus. Joukamaan tutkimukseen osallistuneista naisista 55 % ei ollut

ammattillista koulutusta, 78 % oli työttömänä ennen vankilaan joutumista ja 36 % vain lyhyitä ja katkeilevia työsuhteita (Joukamaa, 2010, ss. 28-29).

Naisvangeista joka neljäs on sijoitettu pois kotoa alle 15 vuoden iässä. Miesvankien kohdalla vastaava luku on noin joka kolmas. Lähes puolet (46 %) naisvangeista ovat kokeneet vanhempien avioeron lapsuudessa ja joka kolmas on elänyt osan lapsuutta ilman kumpaakaan vanhempaa. 36 % on elänyt lapsuutensa molempien vanhempien kanssa. (Joukamaa, 2010, s. 26)

Päivi Viitanen (2013, ss. 46-47) tutki väitöskirjassaan rikosseuraamusasiakkaiden vuoden 2010 terveystilatutkimuksen aineistoa ja hänen havaintonsa ovat samassa linjassa muiden tutkimusten kanssa. Vankilaan tulevilla naisilla on taustallaan usein vaille jäämisen kokemuksia, ja monet ovat kokeneet fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa. Useita yhdistää alkoholi- tai huumausaineriippuvuus ja riittämätön terveydenhuolto ennen vankilaan tuloa. Miehiä useammin naiset ovat vaille ammatillista koulutusta, he elävät parisuhteessa ja omaavat matalan sosiaalisen statuksen. Naisilla on myös miehiä useammin lapsia. Naiset tarvitsevat sukupuolisensitiivistä terveydenhuoltoa erityisesti liittyen seksuaaliterveyteen, ehkäisyyn ja gynekologiaan. Jopa 48 % voitiin diagnosoida jokin perusterveyttä heikentävä krooninen sairaus. 16–24-vuotiaista naisista 71 % oli C-hepatiittivirus. Tulokset voitiin liittää suonensisäisten huumausaineiden käyttöön, yhteisten ruiskujen ja neulojen käyttöön sekä turvattomaan seksuaalikäyttäytymiseen. HCV-positiivisilla naisilla oli yleisemmin kokemuksia seksuaalisesta hyväksikäytöstä kuin HCV-negatiivisilla.

2.2 Traumaattiset kokemukset

Vera Virolainen (2014, ss. 3,6) havaitsi tutkielmassaan, että naisvankien marginaalinen määrä, sosioekonominen tausta ja asema vankiloissa toistuvat myös kansainvälisesti tarkasteltuna. Eri yhteiskuntien konteksteissa vankilaan joutuneiden naisten elämänhistoriaa varjostaa usein päihteisiin- ja mielenterveysongelmiin liittyvä problematiikka, johon liittyy myös moninainen uhriutumisen. He ovat saattaneet aloittaa huumeiden käytön jo varhaisessa teini-iässä. Naisten päihteiden käyttö kiinnittyy miehiä useammin lähisuhteisiin ja niiden ongelmiin. Varhaislapsuudessa alkanut traumatisoituminen ja sitä seurannut

uhriutumisen kumuloituminen on saattanut altistaa naisen jo varhaisessa teini-iässä päihteisiin ja rikoksiin. (Granfelt, 2013, s. 208)

Yhdessä Joukamaan (2010) työryhmän teettämistä kyselyistä kartoitettiin, olivatko tutkittavat joutuneet fyysisen ja psyykkisen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Kaikki traumaattiset kokemukset olivat naisvangeilla merkittävästi yleisempiä kuin muiden ryhmien tutkituilla. Tutkituista naisvangeista (N=101) joka neljäs oli pahoinpidelty lapsena kotona. 32 % oli ollut seksuaalinen kontakti aikuisen kanssa alla 16-vuotiaana. Seitsemän kymmenestä naisesta oli joutunut kumppaninsa fyysisesti pahoinpitelemäksi, 19 % oli joutunut kumppanin, 16 % lähisukulaisen ja 31 % muun henkilön seksuaalisesti hyväksikäyttämäksi. Ainakin jonkin diagnoosiksi yltäneen tapaturmaisen vamman oli kokenut 84 % tutkituista naisvangeista, 48 % kuvaa saaneensa vammoja pahoinpitelyn tuloksena (Joukamaa, 2010, s. 45). Terveys 2000 -tutkimuksessa 9 % ilmoitti, että heillä on pysyvä tapaturman aiheuttama vamma (Aromaa & Koskinen, 2002, s. 63).

2.3 Mielenterveyden häiriöt ja päihdehäiriöt

Joukamaan (2010, ss. 30-35) tutkimuksen tulosten perusteella voitiin todeta, että naisvangeilla oli merkittävästi enemmän erityyppisiä sairauksia suhteessa miesvankeihin ja muihin ryhmiin. Sama havainto koski myös toteutuneita lääkärinhoitoja ja lääkärin määräämien lääkkeiden käyttöä. Neljä viidestä käytti jotakin lääkärin määräämää lääkettä, 45 % mielenterveydenhäiriöön tai unettomuuden hoitoon.

Kaikista tutkituista vain 6 % ei asetettu yhtään elinaikana todettua psykiatrista diagnoosia, naisista vain 5 % oli ilman yhtään elinaikana ilmennyttä mielenterveyden häiriötä. Joka kolmannelle oli diagnosoitu elämän aikana vakava masennus. 18 % diagnosoitiin elämän aikana traumaperäinen stressihäiriö ja lähes puolelle (47 %) jokin ahdistuneisuushäiriö, vastaavat luvut miehillä oli 3 % ja 25 %. Joka neljännelle voitiin diagnosoida tunne-elämältään epävakaa persoonallisuushäiriö, kolmelle viidestä epäsosiaalinen persoonallisuus ja seitsemälle kymmenestä ainakin jokin persoonallisuushäiriö. 89 % diagnosoitiin jokin elämän aikainen päihdehäiriö, 95 % jokin elämän aikainen mielenterveyden häiriö. (Joukamaa, 2010, ss. 46-48, 50-54) 86 % ilmoitti jostain elämänaikaisesta riippuvuudesta.

Yleisimmät riippuvuudenlajit olivat alkoholi (55 %), rauhoittavat lääkkeet (16 %) ja piristeet eli käytännössä amfetamiini (44 %). (Joukamaa, 2010, ss. 47-48)

Naisvangit ovat käyttäneet kaikkia eri mielenterveyspalveluiden muotoja yleisemmin kuin muut tutkittavat. Naistutkittavista jopa yli kaksi viidesosaa oli ollut psykiatrisessa sairaalahoidossa, 70 % jossakin psykiatrisessa avohoidossa (Joukamaa, 2010, ss. 33-34). Terveys 2000 – tutkimukseen osallistuneista naisista 7 % kertoi käyttäneensä mielenterveyspalveluita viimeisen 12 kuukauden aikana ja 7 % oli kärsinyt vakavan masennustilan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Alkoholiriippuvuuden kriteerit täyttivät 2 %. (Aromaa & Koskinen, 2002, s. 54) Päihderiippuvuus on vähintään kymmenkertaista muihin aikuisikäisiin suomalaisiin verrattuna. Vangeilla myös persoonallisuushäiriöitä hyvin paljon yleisemmin kuin muulla väestöllä. Molempien ryhmien voidaan ajatella olevan hoidollisesti haastavia. (Joukamaa, 2010, s. 74)

2.4 Lapsuus ja ylisukupolvisuus

Vanhempien päihdeongelman ja päihdemyönteisessä kulttuurissa elämisen tiedetään olevan riski lapsen myöhemmälle päihteidenkäytölle. Teija Karttunen (2016, ss. 119-126) esittää päihdeongelmiin liittyvän ylisukupolvisuuden paikantuvan kolmen näkökulman kautta. Ensinnä päihdeongelman siirtymisen toiselle sukupolvelle, toisena hän huomioi päihdeongelmien ohessa esiintyvät psykososiaaliset ongelmat. Ylisukupolvisuus kietoutuu sekä päihdemyönteisiin asenteisiin että sulkeutuneeseen omaehtoiseen kulttuuriin. Viranomaiset saatetaan nähdä uhkana, eikä apua olla valmiita vastaanottamaan. Tämä ylläpitää puhumattomuuden kehää. Samalla salaisuudet ja sen sisältämät mahdolliset ongelmat jäävät ratkaisematta.

Kolmanneksi huomio kohdentuu ylisukupolvisuuteen vuorovaikutukseen problematiikkaan. Arjen tasolla vanhemman päihdeongelman raivaa tilaa lapselta ja tämän tarpeilta. Päihteitä käyttävä vanhempi ei välttämättä kykene tiedostamaan lapsen tilannetta tai tunnistamaan tämän tunteita. (Karttunen, 2016, ss. 119-126) Rikos- ja päihdetaustan omaavien omalle lapsuudelle on tyypillistä vanhempien päihteidenkäyttö, jatkuva väkivallan ja sen uhan läsnäolo, sekä lasten joutuminen omaehtoisesti huolehtimaan itsestään ja selviytymään arjestaan. Tämän lisäksi rikos- ja päihdetaustan omaavilla naisilla on usein kokemuksia

emotionaalisesta ja fyysisestä kaltoinkohtelusta ja laiminlyönnistä. Päihteitä käyttäneitä naisia tutkinut Elina Virokannas totesi naisten kuvaavan lapsuuttaan selviytyjän näkökulmasta. He liittivät lapsuudenkotiinsa häpeän tunteita, minkä syytä tai lähtökohtaa heidän ei lapsena ollut mahdollisuutta tunnistaa. Tuolloin heillä saattoi olla vain tunne siitä, ettei kotona kaikki ollut niin kuin olisi pitänyt. Useat naiset ilmaisivat, että he olisivat toivoneen tilanteeseensa puututtavan aiemmin ja jämäkämmin. (Virokannas, 2013)

3 Rikostaustaisten naisten erityiskysymyksiä

Käyttäessään päihteitä, ollessaan niistä riippuvainen tai tultuaan tuomituksi vankeusrangaistukseen nainen ei ole kuin mies, eikä häntä tulisi sellaisena kohdella.

(Salovaara, 2019b)

Naisten asunnottomuutta ja vankien yhteiskuntaan integroitumista tutkinut Riitta Granfelt kuvaa vankiloita ”köyhyyden ja psykososiaalisten ongelmien säiliöiksi, jotka ottavat vastaan ihmiset, joiden elämäntilanne on täynnä hylätyksi tulemistä ja epäonnistumisia” (Granfelt, 2013). Naisten asema rikollisessa alakulttuurissa on nähty erityisen traumatisoivana, alisteisena sekä erilaiselle hyväksikäytölle ja väkivallalle altistavana. Naisten vähäinen määrä ja poikkeaminen miesvankien määrittelemästä normista aiheuttaa sen, ettei nais erityiset rikollisuuteen ja rikolliseen käyttäytymiseen liittyvät tekijät nouse esille, kun vankeja tarkastellaan kokonaisuutena. Päihteitä käyttävä mies, vaikkakin marginaalissa hänkin, sijoittuu alakulttuurin keskukseen. Tästä seurauksena organisaatiot ja järjestöt, jotka tavalla tai toisella kohdistavat toimintansa rikostaustaisten kanssa työskentelyyn, ovat asiakaskunnaltaan miesvaltaisia ja kehitettyjä lähinnä miesten lähtökohdista. Myös vankilat ja rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamiseen pyrkivät ohjelmat ovat suunniteltu lähtökohtaisesti miehille. (Salovaara, 2019a, s. 24) Naisten rikoskäyttäytyminen eroaa miesten rikollisuudesta erityisesti määrältään, mutta myös laadultaan ja konteksteiltaan. Sukupuolten välisiä eroja rikoskäyttäytymisessä pidetään yhtenä rikollisuuden pysyvimmistä piirteistä ja siten sukupuolen huomioiminen on perusteltua, jopa välttämätöntä. (Lattu, 2016, s. 19)

Tuomionsa aikana naiset pyrkivät miehiä useammin sekä puuttumaan, että saamaan muutosta niihin tekijöihin ja olosuhteisiin, joiden vuoksi he ovat vankilaan joutuneet (Salovaara, 2019a, s. 24). Naisille suunnattujen palvelujen kehittämistarpeita ja saatavuutta perustellaan ennen muuta naisten erilaisilla hoidollisilla tarpeilla. Nais erityistä hoitoa ei ole vielä se, että naistyöntekijät tekevät töitä naisasiakkaiden kanssa. Teija Karttunen (2013, ss. 220, 223) on tutkinut sukupuolisensitiivisyyttä erityisesti päihdehoidon kontekstissa. Naisille suunnattujen hoitomuotojen tulisi mahdollistaa väkivallan ja hyväksikäyttökokemusten kaltaisten sensitiivisten ja traumaattisten kysymysten ja monimutkaisten psykososiaalisten ongelmien käsittelyn. Naisten tarpeiden ja ongelmien huomiointi ja niihin vastaavien palveluiden järjestäminen on nähty olevan yhteydessä hoitoon kiinnittymiseen ja hoidon tuloksellisuuteen. Kansainvälisissä tutkimuksissa naisille tärkeinä palveluina osana päihdehoitoa on mainittu esimerkiksi erilaiset terveyteen, työllisyyteen, koulutukseen, toimeentuloon ja asumiseen liittyvät sosiaalipalvelut ja palveluohjaus. Samoin olennaisina on pidetty perheongelmiin, vanhemmuuteen, perheväkivaltaan, syömishäiriöihin, traumoihin ja seksuaalisen väkivallan kokemuksiin kohdentuvien palveluiden tarjoamista osana päihdehoitoa.

Tässä luvussa esittelen muutamia erityiskysymyksiä, jotka tulee huomioida rikos- ja päihdetaustaisten naisten kanssa työskenneltäessä. Viitekehyksenä hyödynnän Teija Karttusen (2020a, ss. 77-78) vuonna 2019 julkaistussa väitöskirjassa jäsentämää jaottelua nais erityisyyden viidestä ulottuvuudesta. Nämä ulottuvuudet liittyvät sukupuolen merkityksen ymmärtämiseen, kehollisuuden ja traumatisoitumisen tematiikkaan, identiteetin, tunteiden ja mielenterveyden kysymyksiin, sosiaalisiin suhteisiin sekä päihderiippuvuuteen ja yksilökohtaiseen muutostyöhön.

3.1 Sukupuolen merkitys

Monen päihteitä käyttävän naisen elämänselämään liittyy kasautunutta huono-osaisuutta ja vaille jäämistä, toisinaan jo lapsuudessa alkanut laitospaikka sekä kokemuksia osattomuudesta ja turvattomuudesta. Naisille on tyypillisempää miehiä vähäisempi laitospaikka. Naiset siis uusivat rikoksiaan miehiä harvemmin ja palaavat vankilaan pitemmällä aikajänteellä. Naisvankien kohdalla on myös tyypillistä, ettei rikoshistoriassa ole muita kuin yksi vankeustuomioon johtanut rikos, joka mahdollisesti romahduttaa koko

siihenastisen elämän ja voi johtaa perheen, työn ja asunnon menettämiseen. Naisvankeihin kohdistettu leima ja naisten omat häpeän tunteet vaikeuttavat yhteiskuntaan palaamista tuomion jälkeen. (Lattu, 2016, ss. 64-65; Salovaara, 2019a, s. 25; Karttunen, 2020a, ss. 77-78) Toisaalta on syyt muistaa, että rikostaustaisten naisten tilanteet ja taustat vaihtelevat eikä naissukupuoli yksinään merkitse jaettavaa kokemusmaailmaa ja ymmärrystä. Päihdeongelmaisten naisten ei voida olettaa jakavan yhtäläistä kokemusta päihdekulttuurissa elämisestä tai naisena olemisesta. Tämän moninaisuuden tunnistaminen on yksi keskeinen lähtökohta nais erityiselle työskentelylle. (Karttunen, 2020b)

Sukupuolten merkityksen ymmärtämiseen liittyy oleellisesti naisten suhde miehiin. Useimmilla turvan ja turvattomuuden kokemukset palautuivat kielteisiin kokemuksiin miesten kanssa. Nais erityisen työskentelyn merkitys kiteytyy siihen ajatukseen, että naisten elämä ja kokemukset ovat erilaisia kuin miehillä. Sukupuolen merkitys näkyi Teija Karttusen (2019, ss. 137-138) nais erityistä päihdehoitoa käsittelevässä tutkimuksessa fyysiseen ympäristöön ja paikkaan liittyvinä rajauksina miesten ja naisten välillä. Konkreettinen tila antoi suojaa ja turvaa, mutta myös mahdollisti aitouden tavassa olla, toimia, tuntea, reagoida, tehdä asioita ja tuoda esille omaa itseä. Tutkimuksen kohteena oleva naisten terapeutin yhteisö tarjosi riittävän turvallisen tilan hyvin sensitiivisten asioiden työstämiseen. Se myös vapautti sosiaalisesta paineesta ja totutuista tavoista toimia ulkopuolisten odotusten mukaisesti. Nämä odotukset liitettiin erityisesti miesten läsnäolon tuomaan dynamiikkaan. Myös Tammi-Moilanen ehdottaa selvityksessään (2020, ss. 86-87) sekavankiloista luopumista, ja että jatkossa nais vangit tulisi sijoittaa keskitetysti ja vain naisille suunnattuihin vankiloihin.

Karttusen (2019) tutkimuksessa miehet näyttäytyivät osana naisten toipumista, puheissa, puheluissa, viesteissä ja kokemuksissa. Päihderiippuvuus tuottaa irrallisuutta suhteessa omaan sukupuoleen ja keskeisenä hoidollisena teimana koettiin suhde omaan sukupuoleen, naiseuden arvostaminen sekä suhde muihin naisiin. Naiseus on voinut kadota päihdeongelman alle tai oman sukupuolen häivyttäminen on ollut keino suojata itseä. (Väyrynen, 2007, ss. 199-201; Karttunen, 2019, ss. 140-142) Oma naiseutta jäsenettiin miehiltä saadun palautteen ja suhteissa kertyneiden kokemusten kautta. Päihdekulttuurissa feminiinisiksi luonnehdittuja ominaisuuksia ei pidetä arvossa ja monet päihdeongelmaiset naiset kuvaavat itseään ja muita naisia negatiivisilla määreillä kuten ruma, lihava,

häpeällinen, kelpaamaton, torjuttu ja huora. Huorittelu voidaan nähdä osana päihdeongelmaisiin naisiin liittyvää sosiaalista häpäisemistä ja eron tekemisenä muihin naisiin. Oman identiteetin ollessa hukassa, työskentely ja yhteiselo muiden naisten kanssa voidaan kokea vaikeaksi ja heihin suhtaudutaan usein epäilevästi, jopa kielteisesti. (Väyrynen, 2007, s. 141; Karttunen, 2019, ss. 141, 147)

3.2 Kehollisuus

Tunnistamalla kehon reaktioita voidaan päästä kiinni siihen, mitä psyyken alueella tapahtuu – tai jää tapahtumatta. Päihdeongelman takana oleva elämä ja sen kokemukset ilmenevät myös kehon oireiden ja tuntemusten tasolla. Kehon tuntemukset ovat yhteydessä ajatuksiin ja tunteisiin, jolloin ne eivät ole vain irrallisia viestejä, tuntoja tai kipuja. Tutkimuksessaan Karttunen (2019, ss. 154, 156; 2020a, s. 80) pani merkille, että kehollisuus näyttäytyi esimerkiksi naisten erimuotoisena psykosomaattisena oireiluna, oman kehon hoitamattomuutena ja välinpitämättömyytenä sekä vaikeuksina hahmottaa kohtuutta ja omia rajoja.

Ongelmat kehollisuuden alueilla tulevat esille naisten päihdehoidossa siinä, miten naiset suhtautuvat omaan kehoonsa, ulkonäköönsä ja seksuaalisuuteensa. Niitä sävyttävät usein häpeän, itseinhon ja kelpaamattomuuden tunteet. Omaan kehoon liittyvät mielikuvat sekä kehoon kohdistuva rankaiseminen ja laiminlyönti ilmaisevat kokemusta, joka heillä on itsestään. Kohtuuden ja omien rajojen hahmottaminen erityisesti ruokaan ja liikuntaan näyttäytyy ongelmallisena. Siksi yksi keskeisistä työskentelyalueista on naisten terveyskäyttäytymiseen, liikuntaan ja syömistapoihin liittyvä keskustelu. Hoidon tavoitteena tulisi olla myös tietoisuuden ja ymmärryksen kasvattaminen omista oireista, kehon tuntemuksista ja niiden taustalla olevista kokemuksista. (Karttunen, 2019, ss. 159-160)

Kehollisuus on kiinteästi sidoksissa myös elämänkulussa koettuihin traumaattisiin tapahtumiin. Keho muistaa, vaikka mieli haluaisi unohtaa. Ihminen ei välttämättä ole sanallistanut kokemusta edes itselleen, vaan se on säilynyt kehossa. Traumatisoituminen on seurausta tapahtuman epäonnistuneesta integroinnista. Yksilön olemassaoloa uhannut ylivoimainen tapahtuma ei saa päätöstä mielessä, vaan yksilö elää sitä uudelleen todellisen

uhan ollessa jo ohi. Myös keho reagoi siten, kuin uhkaava tilanne olisi edelleen päällä.
(Suokas-Cunliffe, 2006)

Traumaattinen kokemus, joka ei ole integroitunut osaksi yksilön tietoista elämäntilannetta, heikentää yksilön psyykkistä hyvinvointia ja altistaa mielenterveyden ongelmille. Kehon reagoi hallitsemattomasti, kun tietoista yhteyttä muistoihin ja tapahtumiin ei ole. Usein tunteet ja keho rauhoitetaan kemiallisesti päihteillä tai lääkkeillä tai esimerkiksi viiltelemällä.
(Karttunen, 2020a, s. 81) Karttunen (2019, ss. 163-165) kuvaa traumaattisen kokemuksen irrallisuutta tunnekuvausten puutteellisuutena ja tyhjyytenä. Naiset saattavat puhua hyvinkin vakavista, itselle vahingollisista kokemuksista ilman tunnesidosta. Monet trauman kokeneet eivät osaa kuvailla tunteitaan, koska he eivät tunnista, mitä heidän ruumiilliset tuntemuksensa tarkoittavat (van der Kolk, 2018, s. 124). Kehollisuus on yksi keino lähestyä vaikeita kokemuksia, avata niihin liittyviä tunnemuistoja ja toisaalta ohjata hakemaan mielihyvää ilman päihteitä.

Traumasta ja traumakokemusten merkityksestä enemmän luvussa neljä.

3.3 Identiteetti ja tunnetaidot

Tutkimusten perusteella tiedetään, että naisten päihdeongelmien yhteydessä esiintyy usein erilaisia mielenterveyden ongelmia ja psyykkistä oireilua kuten masennusta, ahdistuneisuutta, syömishäiriöitä ja kaksisuuntaista mielialahäiriötä. Karttunen (2019, s. 174) tutkimuksessa naisten kokemus itsestään oli usein kielteinen. Itseä hahmotettiin riittämättömänä ja vääränlaisena ja hyväksytyksi tuleminen ihmissuhteissa oli ollut ehdollista. Kelpaamattomuuden kokemusta on voitu tuottaa ja vahvistaa naisen läheisimmissä ihmissuhteissa, perheessä ja vanhempien toimesta. (Karttunen, 2020a, s. 79)

Turvattomissa olosuhteissa kasvaneet ovat joutuneet kokemaan vaikeita tunteita ilman, että heitä olisi lohdutettu tai autettu tunteiden käsittelyssä. Lapsuudessa tunteiden ilmaisu ei ehkä ollut sallittua tai se saattoi olla jopa vaarallista. Tästä syystä keinoja tunne-elämän hallitsemiseen ei ole kehittynyt. Vihan, avuttomuuden ja surun tunteiden kokeminen voi tuntua aikuisuudessakin vaikealta tai sietämättömältä. Vaikeus säädellä tunteita voi näyttäytyä masennuksena ja ahdistuksena, itsetuhoisuutena, hallitsemattomina

vihanpurkauksina ja tai yrityksenä olla huomaamaton ja välttää kuormittamasta toisia omilla tunteillaan. Myös päihteet ovat voineet olla keino säädellä tunteita tai turruttaa ne kokonaan. (Traumaterapiakeskus, 2019, s. 29)

Päihteiden käyttö on usein alkanut kehityksen kannalta kriittisenä aikana, ja aikuisiän kypsyyttä esimerkiksi tunnesäätelyssä ei ole saavutettu. Tämä näkyy esimerkiksi puutteissa tunnereaktioiden hallinnassa ja tunnepuheen sisällössä. (Karttunen, 2020a, s. 79) Kyky sietää tai säädellä kielteisiä tunnetiloja kuten turhautumista, ahdistuneisuutta tai vihaa voi olla alhainen. Sen sijaan tunnetiloja puretaan aggressiivisesti tai turvaudutaan välttämiskäyttäytymiseen kuten päihteidenkäyttöön. (Haapasalo, 2017, ss. 374-377)

Päihdeongelma voidaan ymmärtää siten, että siinä on kyse tunnereaktioiden hallinnan ja tarpeentyydytyksen säätelyn ongelmasta. Naisten päihdehoidon yksi keskeinen alue liittyykin tunnetaitoihin. Tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja normalisointi, oman toiminnan etäännyttäminen välittömästä tunnereaktiosta sekä tunteiden käsittely ja säätely tarkoituksenmukaisella tavalla, ilman päihteiden vahvistusta tai vaientamista, nähdään olennaisena toipumiseen liittyvänä alueena. Tunteiden onnistunut käsittely mahdollistaa esimerkiksi vaikeiden kokemusten työstämisen, kun taas tunteiden torjunta lisää psyykkistä kuormitusta ja pakottaa yksilön jatkuvaan välttämisen tilaan. (Karttunen, 2019, ss. 125, 181-184) Päihdehoidossa voidaan tukea tunnesäätelyn kehittymistä eli sitä, miten yksilö havainnoi, ilmaisee ja säätelee tunteitaan tietoisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Tunnesäätelyn vahvistaminen on perusteltua myös siksi, että kehittynyt tunnesäätely edistää yksilön kykyä toimia kohti oman elämänsä päämääriä, kuten päihteettömyyttä. (Karttunen, 2020a, s. 79)

Toinen keskeinen naisten päihdeongelmaa ylläpitävä sekä hoitoon hakeutumiseen ja toipumiseen vaikuttava tekijä on häpeä, joka sävyttää naisten kokemuksia, olemista ja toimintaa. Rikostaustaisten naisten katsotaan olevan kaikkien naisiin liitettyjen normien vastaisia. Häpeä voi vahvistaa tai heikentää yksilön kokemusta kuulumisesta ja osallisuudesta. Häpeän ja syyllisyyden tunteet ovat vahvasti sosiaalisia ja ne rakentuvat ihmisen vuorovaikutuksessa kulttuuriin, sen normien ja muiden ihmisten kanssa. Siksi yksilön sisäisellä kokemuksella siitä, miten hän ajattelee kelpaavansa ja täyttävänsä yhteiskunnan

odotukset, on merkitystä myös päihdeongelmasta kuntoutumiselle. (Karttunen, 2020a, s. 82; Lattu, 2016, s. 158; Karttunen, 2019, s. 146)

Häpeä näyttäytyy usein sekä itsen ja omaan sukupuoleen kohdistuvana vihana, että omaan rikollisuuteen ja vankilaan joutumiseen liittyvänä häpeänä. Häpeä konkretisoituu itsetuhoisuutena, fyysisenä oireiluna ja vääristyneinä uskomuksina omasta huonommuudesta ja kelpaamattomuudesta. Naisen on usein vaikea arvostaa naiseuttaan ja oikeuttaan oman kehon koskemattomuuteen. Karttunen kuvaa avun hakemisen ja hoitoon kiinnittymisen haasteita, kun nainen ei usko olevansa avun tai huolenpidon arvoinen. (Karttunen, 2020b; 2013, s. 236)

Toipumisen kannalta tarkasteltuna häpeän ongelmallisuus liittyy siihen, miten vahvasti siitä tulee osa yksilön identiteettiä läpäisten kaikkia elämän osa-alueita. Terve häpeä voi ohjata yksilöä tarkastelemaan ja muuttamaan omaa toimintaansa. Läheisessä ihmissuhteessa koettu alistaminen, vähättely ja väkivalta muokkaavat kuitenkin naisen käsitystä itsestä, identiteetistä ja rajoista. Pystyvyyden tunteen sijaan olemista ja toimintaa leimaa epävarmuus ja tarvitsevuus. (Karttunen, 2019, ss. 149,170)

3.4 Sosiaalinen liittyminen

Päihde- ja rikoskulttuurissa elävien naisten läheissuhteet ovat usein eri tavoin ongelmoituneita ja niihin liittyy kokemuksia hylkäämisestä, molemminpuolisesta epäluottamuksesta, väkivallasta, kaltoinkohtelusta ja ristiriitaisista odotuksista. Tällaisissa suhteissa eläminen vaarantaa naisen psyykkistä ja fyysistä terveyttä sekä hyvinvointia ja jopa estää naista hakeutumasta hoitoon. Toipumisen kannalta on keskeistä, miten läheissuhteet kykenevät kannattelemaan päihdeettömyyttä tai onko läheisyyden dynamiikka toipumista vaarantava (Karttunen, 2019, ss. 198, 203).

Parisuhteella on havaittu olevan hyvin erilainen vaikutus miesten ja naisten rikoskäyttäytymiseen. Miehellä parisuhde ja perhe on rikolliselta käyttäytymiseltä suojaava tekijä, kun taas naisilla juuri parisuhteen olosuhteet altistavat rikollisuuteen. Parisuhteen lisäksi lapset ja äitiys muodostavat tärkeän osan naisten identiteettiä. Päihdeongelmallisella äidillä riski yksinäisyyteen ja eristäytymiseen kaksinkertaistuu päihdeongelman tuottaman

sosiaalisen häpeän vuoksi. Pelko lapsen menettämisestä estää äitejä hakeutumasta hoitoon, mikä pahentaa syyllisyyttä ja häpeää ja lisää päihteidenkäyttöä. (Salovaara, 2019a, s. 36)

Päihteiden käytön lopettaminen vaatii naiselta identiteettityötä, jossa leimaantuneen identiteetin tilalle työstetään uutta valtakulttuuriin kiinnittyvää minuutta. Huumeita käyttävien naisten monikertainen toiseus vaatii paljon tukea, jotta positiivinen minäkertomus saisi tilaa. (Väyrynen, 2007, ss. 186-190) Laajempaan yhteisöön kiinnittymistä, sosiaalisten suhteiden korjaamista, tasapainottamista sekä uudelleen liittymistä pidetään ratkaisevana sekä rikosten ehkäisyssä että rikoskierteen katkaisemisessa. Yhteiskuntaan ja sosiaalisiin suhteisiin liittyminen konkretisoituu tarpeena saada päihteettömiä ihmissuhteita sekä kiinnittyä sellaisiin yhteisöihin, joissa voi kokea arvostusta ja osallisuutta. Yhteiskuntaan integroituminen on kuitenkin haastavaa, jos aikaisemmat kokemukset osallisuudesta ovat ohuet tai jos omat pyrkimykset eivät saa toivottua tulosta. Torjutuksi tuleminen toisintaa kokemusta kelpaamattomuudesta ja osattomuudesta. (Karttunen, 2020a, ss. 82-83)

3.5 Väkivallan kokemukset

Suomalainen vankipopulaatio eroaa muista Pohjoismaista väkivaltarikollisuuden yleisyydessä. Suomessa tehdään väkivaltaa enemmän kuin teollisuusmaissa keskimäärin. Vangeista yli 40 prosenttia on tuomittu väkivaltarikoksista, naisvangeista jopa 50 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitos, 2021, ss. 10, 26) Väkivalta on vahvasti läsnä naisvankien elämänculussa. Eri tavoin ja eri muodoissaan se jakautuu yksittäisistä kokemuksista elämänmittaiseen moninaiseen väkivaltaan. Todennäköisyys joutua väkivallan uhriksi on voimakkaan sukupuolittunut. Kansainvälisesti tyttö- ja poikalapsilla on suhteellisen samankokoinen riski joutua heille tutun ihmisen tekemän väkivallan uhriksi lapsuudessaan. Kuitenkin iän myötä, miehet kohtaavat todennäköisimmin väkivaltaa vihollisen tai vieraan ihmisen taholta, kun taas naisilla on suurin riski joutua väkivallan uhriksi läheissuhteissaan. (Covington, 2012, s. 2)

Tyttöjen ja naisten väkivaltakokemukset liittyvät merkittävän usein läheissuhteisiin. Hyväksikäyttäjä on usein naista fyysisesti voimakkaampi ja vanhempi ja hän saattaa kontrolloida naisen elintilaa, rahankäyttöä ja sosiaalista piiriä luoden riippuvuussuhteen,

josta irrottautuminen on käytännössä mahdotonta. Tämän myötä naisten traumakokemukset ovat monimutkaisia ja niitä sävyttävät kysymykset omasta valinnasta ja toimijuudesta. Väkivallalle altistumisen myötä naiset kärsivät psyykkisiä vaurioita miehiä useammin. Itsetuhoisuus, syömishäiriöt ja tunne-elämän epävakaas liitetään usein väkivallan ja hyväksikäytön kokemuksiin. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, s. 216; Wilton & Williams, 2019, s. 8)

Naisten tekemä väkivalta liittyy usein päihdemaailman väkivaltaisuuteen tai heidän parisuhteissaan kokemaansa väkivaltaan. Väkivallan teot vaihtelevat itsepuolustuksesta aina huumekaupassa syntyneiden velkojen perintään. Moni väkivaltaan syylistynyt nainen kertoo joutuneensa itse väkivallan uhriksi joko lapsena tai aikuisena. Väkivalta ei kuitenkaan tarjoa naisille samanlaista pääomaa kuin miehille. Usein naiset häpeävät omaa väkivaltaisuuttaan, ja tunteeseen liittyy myös pelkoa väkivallan seurauksista ja kontrollin menettämisestä. (Lattu, 2016; Salovaara, 2019a, ss. 137, 139) ”*Harmed and harming woman*” termiä kuvastaa naisten rikollista käyttäytymistä, haitallisten kokemusten uusiutumista ja uusintamista. Rikosseuraamusjärjestelmään ajautuva nainen on usein kokenut vaille jäämistä ja hyväksikäyttöä. Aggressio ja vihamielisyys liitetään paitsi haasteisiin sopeutua laitossympäristössä, myös kohonneeseen uusimisriskiin. (Lattu, 2016, s. 22; Miller & Najavits, 2012, s. 2)

Emmi Lattu (2016, ss. 145-150, 155-156) kuvaa väitöskirjassaan ”*Naisten tekemä väkivalta*” naisten tapoja selittää väkivaltaista käyttäytymistään ja heidän käyttämiään neutralisaatiotekniikoita, jotka tarjoavat mahdollisuuksia oikeuttaa tehtyä väkivaltaa. Naisten käyttämät neutralisaatiotekniikat ovat usein heihin itseensä liittyviä ominaisuuksia. Sitä vastoin miesten oikeuttamistavoissa on havaittu enemmän uhria tai muita ihmisiä syyllistäviä tekijöitä, kun naisten tekniikoissa painottuvat ominaisuudet kuten oma sairaus, uhrius tai päihtymys. Naisten itseen liittyvät selittämismekanismit voivat liittyä kulttuuriseen malliin, jossa naiset ottavat vastuun tilanteesta. Soveltaessaan erilaisia väkivallan neutralisaatiotekniikoita naiset pyrkivät näkemään oman käyttäytymisen mielekkäänä toimintana. Yksi näistä teemoista oli oma uhrius ja traumakokemukset väkivallan oikeuttajana. Uhrius jakautui kolmeen erilaiseen koettuun väkivallan muotoon; mieskumppanien tekemä fyysinen, psyykinen ja seksuaalinen väkivalta, lapsuudessa koettu väkivalta joko vanhempien tai sisarusten taholta sekä vanhempien välisen väkivallan

todistaminen, perheen sisäinen seksuaalinen väkivalta sekä perheen ulkopuolinen väkivalta. Lattu korostaa koetun ja tehdyn väkivallan monimutkaista suhdetta ja, että kertomuksissaan naiset hakivat enemmänkin ymmärrystä omille teoilleen oikeutuksen sijaan.

Toisaalta joillain naisilla elinolosuhteet ja sosiaaliset suhteet pyrkivät selittämään väkivaltaista käyttäytymistä. Moni oli elänyt päihteiden ja sosiaalisten ongelmien täyttämää elämää, johon kuului väkivalta sekä tekijyytenä että uhriutena. Lattu (2016, ss. 151-152) kirjoittaa päihteidenkäyttökulttuureista, joissa väkivalta on normaalina pidetty toimintatapa eikä se ole kiellettyä tai hävettävää naistenkaan kohdalla. Latun (2016, ss. 151-152) aineistossa osa naisista olivat sosiaalistuneet päihteidenkäyttökulttuureihin, joissa väkivalta on hyväksytty toimintamalli. Tehty ja koettu väkivalta koetaan normaaliksi siinä yhteisössä, missä nainen eli ja mihin hän kuului.

Naisten elämäntilanteet ovat usein monitahoisesti ongelmoituneita ja väkivalta kietoutuu yhteen itsesäätelyn haasteiden sekä päihde- ja mielenterveysongelmien kanssa. Latun (2016, s. 190) tutkimuksessa onnistuneissa avusaantikokemuksissa merkittäväksi tekijäksi nostettiin asiakas-auttajasuhteen rehellisyys ja luottamus. Merkittäväksi muutoksen mahdollistavaksi tekijäksi nousi mahdollisuus puhua omasta väkivallasta avoimesti ja salailematta. Väkivaltaan liitettyjen häpeän tunteiden vuoksi asiakkaan kokemus siitä, että hänet on kohdattu arvostetusti, oli ensiarvoisen tärkeää.

4 Trauma ja traumatisoituminen

Trauma määritellään voimakkaaksi tapahtumaksi ihmisen elämässä, johon yksilö ei pysty vastaamaan tarkoituksenmukaisella tavalla, ja jolla on voimakas, äkillinen ja pitkään jatkuva vaikutus ihmiseen. Traumalle on ominaista äärimmäinen voimakkaiden ärsykkeiden tulva, joka ylittää yksilön sietokyvyn, kyvyn hallita kiihtymisen tunnetta ja työstää sitä. (Saari, 2000, s. 16) Termiä "*trauma*" käytetään arkikielessä hyvin väljästi ja se yhdistetään usein termin "*kriisi*" kanssa. Sanaa "*trauma*" käytetään usein myös synonyyminä traumaattiselle tapahtumalle. Tapahtuma itsessään ei ole traumaattinen, mutta sillä voi olla traumaattinen vaikutus tiettyyn yksilöön. Trauma voidaan määritellä myös henkiseksi vaurioksi, joka syntyy

traumatisoivasta tapahtumasta. Tässä tutkimuksessa traumatisoitumisella tarkoitetaan vuorovaikutuksellista prosessia ympäristön kanssa ja traumalla yksilössä ilmenevää vaurioita seurauksena edellä mainitusta vuorovaikutusprosessista. (Leikola, 2014, s. 48)

Ihmiset, kuten muutkin nisäkkäät, toimivat vaarallisissa tilanteissa vaistonvaraisesti ja automaattisesti. Autonominen hermosto säätelee kolmea perustavaa fysiologista tilaa, ja yksilön turvallisuudentunteen voimakkuus määrää sen, mikä niistä milloinkin aktivoituu. Tuntiessamme olon uhatuksi, turvaudumme vaistonvaraisesti sosiaaliseen liittymiseen. Tämä on kehittynein hermostomme osa, joka osaltaan vastaa rauhoittavasta tunnesäätelystä. Pyydämme apua, tukea ja lohtua lähellämme olevilta ihmisiltä. Jos emme pääse kokemaan turvallista liittymistä toisen ihmisen kanssa, kukaan ei tule auttamaan tai vaara on välitön, elimistö turvautuu alkukantaisempaan selviytymismenetelmään hermostomme astetta kehittymättömämmällä tasolla. Sympaattinen hermosto vastaa osaltaan elimistön nopeasta stressivasteesta. Pelon tunne aktivoi puolustusjärjestelmän, jolloin meillä on vaistonvarainen taipumus taistella, paeta tai jähmettyä. Taistelua tai pakenemista käytetään suojautumiskeinona silloin, kun vaara on lähellä, mutta kuitenkin vältettävissä. Keho reagoi uhkaavassa tilanteessa niin, että nopea toiminta on mahdollista. Sydämen syke kohoaa, jolloin lihakset saavat tehokkaammin verta ja happea ja on mahdollista esimerkiksi juosta lujempaa ja paeta nopeammin. (Traumaterapiakeskus, 2019, ss. 20-21; van der Kolk, 2018, ss. 103-104; Karkkunen, 2020, s. 205)

Jos vaarasta ei pääse eroon taistelemalla tai juoksemalla, aktivoituu viimeinen turvakeino ja pelastusjärjestelmä, niin sanotut matelija-aivot. Jähmettymisen tavoitteena on minimoida vahingot sekä lamaannuttamalla lihasten toimintaa että heikentämällä aistijärjestelmää. Tämä järjestelmä käynnistyy todennäköisimmin silloin, kun liikkuminen ei ole mahdollista ja tilanteesta ei pääse pois. On hyvä ymmärtää, että kaikki nämä hermoston toiminnalliset osat ovat elämän kannalta välttämättömiä. Automaattiset lajityypilliset tavat toimia uhkaavassa tai vaarallisessa tilanteessa ovat kehittyneet, koska niistä on ollut hyötyä eloonjäämisen kannalta. Tietyt ihmisen aivojen alueet ovat erikoistuneet havaitsemaan ympäristön uhkaavia ärsykeitä. Aivojen keskiosissa sijaitseva manteliumakkeen perustehtäviä yhdessä muiden aivoalueiden kanssa on turvata eloon jääminen. Se reagoi nopeasti ympäristöstä tehtyihin havaintoihin ja arvioi, ovatko muiden aikomukset vaarallisia vai vaarattomia. Lapsuudessa kaltoinkohdeltujen ihmisten manteliumake on herkistynyt

luokittelemaan monet pelottavista tapahtumista muistuttavat asiat kuten hajut, maut, eleet, ilmeet ja äänet vaaroiksi. Tällöin monet neutraalit ja turvallisetkin asiat saattavat leimautua vaaraan liittyviksi. Mantelitimake reagoi traumakokemuksen olosuhteiden mukaan eikä ole riittävästi sopeutunut siihen, etteivät kaikki vaarallisiksi leimatut ärsykkeet nykyelämässä olekaan merkkejä vaarasta. Kun monet turvallisetkin asiat tulkitaan vaaroiksi, havaitaan vaaraan liittyviä asioita suhteettoman paljon. Mielessä ja kehossa käynnistyy pelkoreaktioita silloinkin, kun niihin ei ole syytä. (Traumaterapiakeskus, 2019, ss. 20-21; van der Kolk, 2018, ss. 103-104)

4.1 Traumatisoiva tapahtuma

Traumaattisen tapahtuman tunnusmerkkejä ovat tapahtuman tai tilanteen ennakoimattomuus, tapahtuman kontrolloimattomuus ja mahdottomuus vaikuttaa siihen omalla toiminnalla. Tapahtuma on myös luonteeltaan sellainen, että se koettelee ja muuttaa elämänarvoja. (Saari, 2000, ss. 23-24) Tapa, jolla ihmiset reagoivat tapahtumiin riippuu osittain siitä, kuinka valmiita he ovat vastaanottamaan kyseisiä kokemuksia. Ihmisiin on sisään rakennettuna tarkoituksenmukaisia reagointi- ja käsittelymalleja, jotka edesauttavat traagisesta kokemuksesta selviytymistä. Se missä määrin ihminen traumatisoituu, riippuu tapahtuman objektiivisista piirteistä sekä yksilön subjektiivisista piirteistä, jotka määrittelevät hänen psyykkisen suorituskykynsä ja niin kutsutun integraatiokyvyn. Väkivaltaiset tapahtumat, joissa henkilöön kohdistetaan fyysistä uhkaa tai jos tapahtumaan liittyy hylkääminen ja kiintymyssuhteen menettäminen ovat todennäköisemmin traumatisoivia suhteessa muunlaisiin hyvin stressaaviin tapahtumiin kuten luonnonmullistuksiin tai suuronnettomuuksiin. Lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyy usein yllä mainittujen tekijöiden lisäksi lapsen tarpeiden laiminlyönti. Myös väkivalta muiden perheenjäsenten välillä on lapselle sietokyvyn ylittävä kokemus. Lisäksi henkinen kaltoinkohtelu, kuten häpäiseminen, haukkuminen tai mitätöinti, voi olla traumatisoivaa. Yhä enemmän tiedetään myös puutteellisen emotionaalisen vastavuoroisuuden haitallisuudesta psyykkiselle kehitykselle. Trauman voi aiheuttaa myös kokemus asiasta, jota ei ole tapahtunut ollenkaan tai riittävästi, esimerkiksi kun lapselle tärkeät ihmiset eivät anna olennaista fyysistä tai psyykkistä hoivaa, rauhoita tai tarjoa vahvistavia kokemuksia. Tutkimukset ovat näyttäneet näiden kokemusten kasaantumisen vaikuttavan fysiologiseen ja

kognitiiviseen kehitykseen, käyttäytymiseen sekä psyykkisiin toimintoihin. (van der Hart;Nijenhuis;& Steele, 2009, ss. 23-24; Traumaterapiakeskus, 2019, s. 8)

Toistuva altistus voimakkaille stressitekijöille vaikuttaa uhreihin haitallisemmin. Pitkäaikainen traumatisoituminen lisää traumaperäisten häiriöiden sekä muiden laaja-alaisten oireiden kuten huumeiden käytön riskiä. Sosiaalisen tuen puuttuminen on olennainen riskitekijä traumaperäisten häiriöiden kehittymisen kannalta. Tämä pätee erityisesti lapsiin, koska he ovat erityisen riippuvaisia muista ihmisistä vaikeiden kokemusten integroinnissa. Lohdutus, tuki ja hoiva ovat olennaisen tärkeitä yksilön psyykkisen suorituskyvyn ylläpidon ja kehittymisen kannalta. Psyykkisten oireiden lisäksi traumatisoiva tapahtuma altistaa fyysisille oireille, koska aivojen kehitys vaarantuu. Pitkään jatkunut traumatisoituminen on keskeinen tekijä rakenteellisen dissosiaation kompleksisten muotojen kehittämisessä. (van der Hart;Nijenhuis;& Steele, 2009, s. 24)

4.2 Traumatisoitumisen seuraukset

Traumaattiset kokemukset ovat ihmisen psyykelle erityisiä sen vuoksi, että ne tallentuvat muistiin toisin kuin arkipäivän tapahtumat. Osa muistoista ovat tallentuneet vain kehoon, eivätkä ne ole palautettavissa sanalliseksi kertomukseksi. Psyykkisen shokin tehtävänä on suojata mieltä sellaiselta tiedolta ja kokemukselta, jota se ei pysty ottamaan vastaan. Kun traumaattisen kokemuksen käsittely juuttuu shokkivaiheeseen, mitään psyykkistä käsittelyä ei tapahdu. Kokemus torjutaan tai kielletään kokonaan, sillä se on liian ahdistava tai pelottava käsiteltäväksi. Se painuu tiedostamattomaksi ja ihminen saattaa unohtaa, että on ylipäättään kokenut traumaattista kokemusta. (Saari, 2000, ss. 74, 76) Traumaattisen kokemuksen käsittely saattaa jumiutua myös reaktiovaiheeseen, jolloin voimakkaat reaktiot ja oireet eivät heikkenekään ajan myötä vaan ne jäävät päälle. Oireilu voi näyttäytyä mieleen tunkeutumisina kuten takaumina. Traumatisoiva tapahtuma eletään ikään kuin osittain tai kokonaan uudelleen, kuten se tapahtuisi nykyhetkessä. Takaumat voivat sisältää mielikuvia, hajuja, ääniä, makuaistimuksia, tunteita, ajatuksia ja fyysisiä tuntemuksia. Mieleen tunkeutuviin traumaoireisiin voi liittyä myös painajaisunia, aistiharhoja, lamaantumista, harhaluuloja sekä vakavia, toistuvia ahdistusreaktioita ja paniikin tunnetta. Näitä reaktioita esiintyy pääasiassa tilanteissa, jotka muistuttavat menneestä traumaattisesta tapahtumasta. (Traumaterapiakeskus, 2019, ss. 22-24; Saari, 2000, ss. 77-79)

Traumaperäinen välttämisoireilu voi ajatusten tasolla olla muistamattomuutta, jolloin traumakokemus työnnetään pois mielestä ja vältetään ajattelematta sitä. Traumatilanne saatetaan muistaa vain osittain tai katkelmallisesti. Tunnetasolla välttäminen voi johtaa tunteiden torjuntaan ja turruttamiseen. Käyttäytymisen tasolla vältetään traumasta muistuttavia tilanteita ja ihmisiä. Välttämisoireet ja vetäytyminen suojelevat yksilöä liialta kuormitukselta, mutta välttäminen voi vähitellen yleistyä koskemaan muitakin ihmisiä ja tilanteita. Tyypillisiä välttämisoireita voivat olla esimerkiksi liiallinen keskittyminen työntekoon tai muuhun tekemiseen tai päihteiden käyttö. (Haapasalo, 2017, ss. 374-377)

Trauma vaikuttaa suoraan aivorakenteisiin ja yksilön tapaan havainnoida ulkomaailmaa ja epäsuorasti horjuttamalla yksilön turvallisuuden tunnetta ja sen kautta sosiaalisia suhteita, jotka voisivat olla toipumisen kannalta merkityksellisiä. Useimmiten selittämättömiltä tuntuvat trauman oireet aiheuttavat kokijalleen sekä pelkoa järjen menettämisestä, että häpeää siitä, ettei pysty kontrolloimaan itseään. (Lindfors, 2018, s. 148) Kyvyttömyys käsitellä traumaattisia kokemuksia johtaa usein voimakkaisiin katkeruuden ja vihan tunteisiin, jotka alkavat hallita toimintaa ja kanavoituvat usein itsen lääkitsemiseen päihteillä tai lääkkeillä sekä rikolliseen ja epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Olennaisena osana tätä kokemusta on oman psyyken rikkoutumisen ja arvon menettämisen tunne. Jäljelle jää välinpitämätön suhtautuminen itseän. (Saari, 2000, s. 89)

Traumaperäiset oireet voivat näyttäytyä myös vireystilan säätelyn ongelmina. Jatkuva fyysinen jännittyneisyys, varuillaanolo, levottomuus ja kärsimättömyys, säikkyminen tai liiallinen herkkyys ympäristön tapahtumille, ärtyneisyys ja vihanpurkaukset sekä keskittymisen- ja tarkkaavaisuuden ongelmat voivat olla ylivireyteen liittyviä oireita. Alivireyteen liittyviä vaikeuksia ovat fyysinen turtuneisuus, kivuntunnottomuus, syvä vieraantuneisuuden kokemus, äärimmäinen uneliaisuus, ajattelun lamaantuneisuus. Myös alivireydessä on kyse automaattisesta, tiedostamattomasta fysiologisesta toimintatavasta, jonka merkitys on auttaa selviytymään hengissä, kun muita toimintakeinoja ei ole. Sydämen syke ja hengitys hidastuvat huomattavasti, lihasjännitys katoaa, ja mieli ja keho vaipuvat tavallaan syvään horrokseen. Voimavaroja säästyy, kun keho vaipuu tähän automaattiseen romahdustilaan, jota eläimillä kutsutaan joskus kuolleeksi tekeytymiseksi. (Traumaterapiakeskus, 2019, ss. 22-24)

Salli Saari kuvaa psyykkisiä traumoja näkymättömiksi kahleiksi. Psyykkiselle traumalle on ominaista, että se tallentuu mieleen kaikkine tunnelatauksineen sellaisena kuin se oli syntymishetkellään. Sen sisältö tai merkitys ei kehity ajan mukana, vaan se voi säilyä muuttumattomana kymmeniä vuosia. Trauma aktivoituu, kun jokin pieni, usein tiedostamaton, vihje liittyy sen nykyhetkeen. Tällöin kokemukseen liittyvät voimakkaat tunteet aktivoituvat ja valtaavat mielen. Yksilö voi tuntea esimerkiksi voimakasta ahdistusta käsittämättä miksi tai mihin se liittyy. Psyykkisten traumojen vaikutukset ovat yleensä aina tiedostamattomia, eikä ihminen edes hahmota muita vaihtoehtoja toimia. Silti ne vaikuttavat yksilön valintoihin, ihmissuhteisiin, persoonallisuuteen ja sitä kautta elämäntarinaan ilman, että tunnistamme siitä. (Saari, 2000, ss. 317-318)

4.3 Persoonallisuuden rakenteellinen jakautuminen

Ihmisellä on luontainen pyrkimys integroida kokemuksiaan, eli muodostaa niistä ehyitä kokonaisuuksia, ymmärtää niiden merkityksiä ja liittyy niitä osaksi henkilökohtaista elämäntarinaansa. Tällainen erityisen psyykinen toiminta on keskeistä yksilön mielenterveyden kannalta. (Leikola, 2014, s. 106) Yksilöltä vaaditaan vahvaa psyykkistä suorituskkyä, jotta tämän persoonallisuus pysyisi suhteellisen eheänä yksilön altistuttua äärimmäisille stressitekijöille. Rakenteellinen dissosiaatio syntyy, kun yksilön psyykinen suorituskky on liian heikko tapahtumien riittävään integroimiseen. Psyykinen suorituskky vaihtelee henkilöittäin, lisääntyy iän myötä ja muuttuu riippuen fyysisestä ja psyykkisestä terveydestä, mielialalasta, tunnetilasta ja altistumisesta stressitekijöille. Mieleltään terveellä ihmisellä psyykinen suorituskky ja psyykinen energiataso ovat tasapainossa, jonka myötä he kykenevät integroimaan kehitystasonsa mukaisesti psyykkisiä tapahtumia. Mitä nuorempi henkilö on traumatisoivan tilanteen kohdatessa, sitä todennäköisemmin traumaperäinen häiriö kehittyy. (van der Hart;Nijenhuis;& Steele, 2009, ss. 25-26)

Toisinaan yksilön psyykinen suorituskky ei riitä suojaamaan psyykettä traumaattisen tapahtuman aiheuttamalta kivulta. Kun psyykinen kipu on liikaa, reaktiot eivät lähde etenemään, vaan tapahtuma tai jotkin sen osat lukittuvat mieleen ja kehoon. Puhutaan traumasta ja traumatisoitumisen yhteydessä syntyvästä rakenteellisesta dissosiaatiosta. Traumatisoivien kokemusten seurauksena syntyvä persoonallisuuden jakautunut rakenne on

alkuperäisen traumatisoitumisen aikana auttanut yksilön selviytymistä parhaalla käytettävissä olleella tavalla. Tällä voidaan nähdä olevan erityinen tarkoituksensa yksilönsäilymisen ja eloonjäämisen kannalta. Kun vaaraa ei ole, ihmisen toimintataipumukset keskittyvät lajin säilymiseen. Näitä ovat esimerkiksi energian säätely, suvun jatkaminen, muista huolen pitäminen, kiintymys ja leikki. Kun ihminen kokee vakavaa uhkaa, eloonjäämistä turvaavat toimintarakenteet aktivoituvat. Näitä ovat esimerkiksi taistelu ja pako. Traumatisoivien kokemusten seurauksena tapahtuu dissosiaatio näiden kahden rakenteen välillä. Näillä toisistaan dissosioituneilla persoonallisuuden rakenteilla on kehittynyt vähintään jossakin määrin toisistaan erillinen minäkokemus. (Palosaari, 2008, ss. 26-27; Leikola, 2014, s. 106)

Niin sanottu näennäisen normaali persoonan osa jatkaa lajin säilymiseen liittyviä tehtäviä ja suoriutuu arkipäivään liittyvistä haasteista. Traumatisoivan tapahtuman jälkeen näennäisen normaali persoonan osa säilyttää yhteyden arkielämän toimintajärjestelmiin ja pyrkii palaamaan normaalin elämän edellyttämiin toimiin niin pian kuin mahdollista. Näennäisen normaali persoonallisuuden osa korostuu ja pyrkii pitämään traumamuiston välimatkan päässä, jotta trauman kokenut henkilö voi vastata arkielämän toimintajärjestelmien tarpeisiin, suoriutua normaalista arjesta ja kehittyä normaalisti. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, s. 140)

Jos pelkästään tämän perusteella arvioitaisiin traumatisoituneen henkilön vointia, hänen elämänsä saattaisi vaikuttaa varsin toimivalta. Tietoinen ja tiedostamaton välttäminen auttaa trauman kokenutta näennäisen normaalia persoonallisuuden osaa toimimaan arjessa sulkemalla sen pois, mitä on liian vaikea integroida. Jotkut traumatisoituneet yksilöt pystyvät toimimaan näennäisen normaaleina persoonallisuuden osina varsin tavanomaisesti vuosia. Samalla kuitenkin toinen, niin sanottu emotionaalinen persoonan osa, ottaa kantaakseen traumatisoivaan muistoon liittyvän rasituksen kuten psyykkisen kivun ja pelon. Alkuun rasitus saattaa pysyä muistamattomana ja antaa samalla tunteen, että toipuminen etenee nopeasti ja vaivattomasti. Ajan kuluessa traumamuistot alkavat kuitenkin tunkeutua näennäisen normaalin persoonan puolelle. (Leikola, 2014, s. 106; Palosaari, 2008, ss. 26-27; van der Hart;Nijenhuis;& Steele, 2009, ss. 46-47)

Lukitut traumamuistot kuluttavat voimavaroja ja näennäisen normaali persoonan osa kapeutuu. Reaktiot ja kokemus voivat siis jopa unohtua, mutta ne eivät lakkaa olemasta. Näennäisen normaali persoonan osa tulee hetkittäin yhteyteen muistojen kanssa, ne voivat tihkua läpi tuottaen epämääräistä pahaa oloa ja ahdistusta tai sitten aivan selkeitä palautumisia traumakokemukseen. Joskus muistumiin liittyy toistuvia, välähdyksenomaisia aistihavaintoja, esimerkiksi onnettomuusnäkyjä tai ääniä. Tällaista tapahtuu herkimmin illalla ja yöllä, kun ympäristön ärsykkeet vaimenevat ja mieli rentoutuu. Traumamuistot saavat ihmisen myös vaistomaisesti väistämään asioita, jotka saattaisivat laukaista ne auki. Tämä johtuu pelosta, joka on syntynyt hallitsemattomia traumamuistoja kohtaan. Näin ahdistus saattaa pysyä siedettävästi kurissa ja mahdollistaa kohtuullisesti toimivan arjen. Mukana voi olla varsin monimutkainen välttämisyjärjestelmä, joka lopulta rajoittaa ja määrittelee elämää merkittävästi. (Palosaari, 2008, s. 28)

4.4 Kehollisuus ja vireystila

Ihminen on kokonaisuus ja kaikella mitä ihmisen mielessä tapahtuu, on vasteensa ihmisen kehossa. Samoin kaikki kehollinen vaikuttaa mieleen. Pohjimmiltaan traumatisoitumisessa on kyse realisaation puutteesta: psyykkisen tasapainon kannalta on merkityksellistä, että yksilön kokemasta traumaattisesta tapahtumasta tulee osa yksilön elämäntarinaa, sen tulisi tuntua omalta ja todelliselta kokemukselta. (Karttunen, 2019, s. 163) Kun traumatisoivaa tapahtumaa ei pysty integroimaan osaksi omaa käsityskykyä, se lukkiutuu käsittelemättömänä lihaksiin ja kehoon. Traumaattisen tapahtuman yhteydessä ihmisen mieli reagoi voimakkaasti. Myös keho reagoi, se jännittyy valmiustilaan, jähmettyy ja sen toimintakyky voi olla puutteellista. Keho voi jäädä tähän valmiustilaan, jolloin palautuminen estyy. Koska keho ja trauma liittyvät yhteen, traumatisoituminen voi tuntua myös fyysisenä kipuna. Trauman oireet voivat olla joko psykofyysisiä kuten ahdistusta, unettomuutta ja hyvin voimakkaita mielialan muutoksia, mutta samalla voi olla myös kolotusta ja kipua koko kehossa. (Tapio, 2017, s. 257)

Traumasta kärsivillä mielen ja kehon vuorovaikutus on saattanut muuttua vahingolliseksi, ja se ylläpitää traumasta johtuvia häiriötiloja. Traumatisoivista tapahtumista jää monille vain pirstaloituneita, ei- sanallisia muistoja, sensomotorisia reaktioita ja oireita, jotka muistuttavat siitä, mitä traumasta kärsivät eivät kognitiivisella tasolla tiedä. Tällaisia

reaktioita voi olla esimerkiksi tunkeutuvat kehoaistimukset, hajuaistimukset, fyysinen kipu, turtuneisuuden tunne sekä kyvyttömyys vireystilan säätelyyn. Traumasta kärsivät eivät useinkaan tunnista, että nämä reaktiot ovat koetun trauman jälkivaikutuksia ja he saattavat pitää reaktioitaan minuutensa ominaisuuksina. Nämä uskomukset heijastuvat heidän kehoonsa ja vaikuttavat asentoon, hengitykseen, liikkeiden vapautuneisuuteen, jopa hengityksen nopeuteen. Jokainen trauman aiheuttama kehollinen muutos vaikuttaa puolestaan siihen, kuinka yksilö reagoi ympäristöönsä ja millaisia merkityksiä yksilö antaa trauman jälkeisille kokemuksilleen. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, s. 3)

Teoksessa *Trauma ja keho* (2009) kuvataan kolmen vireysvyöhykkeen tehtäviä. Sopivan vireysvyöhykkeen eli niin kutsutun sietoikkunan puitteissa vireys vaihtelee luonnollisesti ympäristön ärsykkeiden ja sen muutosten sekä ihmisen välittömän sisäisen tilan, energiatason, väsymysasteen tai nälän, mukaisesti. Vähäiset muutokset auttavat meitä säätämään vireystilaa niin, että käsillä olevasta tehtävästä suoriudutaan parhaalla mahdollisella tavalla. Jos yritämme saada unta, matala vireystila auttaa meitä saavuttamaan rentoutuneen tilan. Jos valmistaudumme kohtaamaan tärkeän haasteen, tavallista korkeampi vireystila auttaa pysymään valppaana ja henkisesti suorituskykyisenä. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, s. 28)

Ihmisen suojautumis- ja puolustautumistilaa kuvataan yli- tai alivireystilana.

Traumaperäisistä häiriöistä kärsivät ovat alttiita ylivireystilalle eli he kokevat liian voimakasta aktivoitumista sekä alivireystilalle, johon liittyy riittämätön aktivoituminen. Usein he heilahtelevat ääripäästä toiseen. Traumaärsyke voi laukaista autonomisen hermoston toiminnan eikä yksilö kykene säätämään omaa vireystilaansa. Tullessaan ylivireäksi yksilö ei kykene informaation tehokkaaseen työstämiseen. Ylivireystilaan liittyy myös mieleen tunkeutuvat kuvat, tunteet ja kehoaistimukset. Alivireyteen liittyy tunteiden ja aistimusten vähäisyys, turtuneisuus, kuoleman ja tyhjyyden tunnot ja passiivisuus. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, s. 27; Karkkunen, 2020, s. 204)

Toipumista ei voi tapahtua yli- tai alivireystilassa. Kummassakin ääripäässä kyky tehdä havaintoja, ajatella ja toimia järkevästi on heikentynyt. Kyetäkseen tarkoituksenmukaiseen, kognitiiviseen työstämiseen, asiakkaan on päästävä sopivalle vireysvyöhykkeelle. Kun yksilö toimii sietoikkunan puitteissa sekä ulkoisesta että sisäisestä ympäristöstä peräisin oleva tieto

voidaan yhdistää. Sopivalla vireysvyöhykkeellä aivokuoren toiminnot säilyvät, mikä on edellytys sille, että tieto yhdistetään niin kognitiivisella, emotionaalisella kuin sensomotorisella tasolla. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, ss. 27-28)

Jokaisella on oma, vakiintunut ”sietoikkunan leveys”, joka vaikuttaa yleiseen kykyyn työstää informaatiota. Leveän sietoikkunan omistavat ihmiset kykenevät tulemaan paremmin toimeen äärimmäisten vireystilojen kanssa, ja he kykenevät työstämään tehokkaasti monimutkaista ja paljon ärsykeitä sisältävää tietoa. Kapealla sietoikkunalla varustetut ihmiset kokevat, että vireystason vaihtelut ovat hallitsemattomia ja synnyttävät helposti häiriötiloja. Useimmilla traumasta kärsivillä on kapea sietoikkuna, jolloin normaalikin vireyden vaihtelu aiheuttaa heissä helposti säätelyhäiriöitä. Sietoikkunan leveys vaikuttaa suoraan siihen, kuinka paljon ärsykeitä vaaditaan reaktiokynnyksen ylittymiseen. Parhaan mahdollisen toimivuuden kannalta kynnyksen tulisi olla niin korkea, että kykenemme sietämään ympäristön ärsykeitä ja kuitenkin niin matala, että kykenemme aistimaan ympäristön hienojakoiset muutokset ja sen uuden ilmiöt. Traumasta kärsivälle on ominaista, että heillä on joko epätavallisen matala tai epätavallisen korkea reaktiokynnys. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, ss. 28-29)

5 Traumainformoitu järjestelmä

Trauma määritellään usein henkiseksi tai ruumiilliseksi vaurioksi tai haavaksi. Trauman käsittelyn ja toipumisen kannalta ei ole yhdentekevää pitääkö uhri itseään normaalina ihmisenä, joka on reagoinut voimakkaasti vaativaan tilanteeseen, vai pitääkö hän itseään sairaana. (Palosaari, 2008, s. 31) Trauman uhrin kokevat tavallisesti, että puolustusreaktiot kuten jähmettyminen tai antautuminen osoittavat henkilökohtaista kyvyttömyyttä. Itsetuhoisuus, syömishäiriöt ja tunne-elämän epävakaus liitetään usein väkivallan ja hyväksikäytön kokemuksiin. On tärkeää kuvata näitä eloonjäämiseen liittyviä selviytymisstrategioina, jotka ovat auttaneet selviytymään hengissä traumatisoivasta tilanteesta. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, s. 216; Wilton & Williams, 2019, s. 8)

Trauman kokeneet yksilöt saattavat tuntea vihaa ja ahdistusta, ja he reagoivat traumakokemuksesta muistuttaviin ärsykkeisiin. Kun trauman kokemuksen taustalla on useita koskettava yhteiskunnallinen tapahtuma, kuten suuronnettomuus tai luonnonkatastrofi, kollektiivinen herkkyys ja ymmärrys trauman vaikutuksista mukana olleisiin yksilöihin on ilmeinen ja kiistaton. Kuitenkin ihmissuhteissa tapahtuneella traumalla ajatellaan olevan suurempi riski aiheuttaa psyykkistä haittaa. Toisen ihmisen tahallinen ja harkittu toiminta näyttäisi vahvistavan kokemuksesta aiheutuvaa haittaa. Kun traumaattinen tapahtuma on ollut yksityinen tai tapahtumaan liittyy häpeän tunteita, yksilö kokee samanlaisia oireita kuin julkiselle traumakokemukselle altistuneet, mutta ulkopuolisilla saattaa olla haasteita ymmärtää yksilön reaktioita ja käytöstä. Tästä syystä traumainformoidussa organisaatiossa traumasensitiivisiä periaatteita hyödynnetään kaikissa prosesseissa kaikkien asiakkaiden kanssa. (Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, ss. 93, 94)

Viime vuosina tietoisuus traumojen yleisyydestä ja pitkäaikaisista terveysvaikutuksista on levinnyt voimakkaasti. Tämän myötä on kasvanut myös ymmärrys siitä, että laitoksilla ja instituutioilla on usein suuri rooli trauman säilyttämisessä, aiheuttaen tahattomasti haittaa kaikista haavoittuvimmille asiakkailleen. (Covington, 2016; Wilton & Williams, 2019)

Traumataakkoja huomioivasta toimintamallista on alettu käyttämään nimitystä traumainformoitu työote. Traumainformoitua ja traumasensitiivisyyttä käytetään usein rinnakkain. Tässä tutkimuksessa ne erotetaan siten, että traumasensitiivisyydellä tarkoitetaan traumat huomioon ottavaa työskentelytapaa ja traumainformoidussa työotteessa traumatieto on integroitu osaksi koko organisaation toimintaa.

Traumainformoitu työskentely ei ole posttraumaattisen stressireaktion hoitomuoto vaan sillä tarkoitetaan organisaation muuttamista traumainformoiduksi. Traumainformoitu järjestelmä tiedostaa traumojen laajan levinneisyyden, tunnistaa trauman merkit ja oireet itsessä, asiakkaissa ja koko järjestelmässä, osaa toimia traumatietoisesti tavallisissa arjen vuorovaikutustilanteissa ja ehkäisee uudelleentraumatisoitumista palveluidensa piirissä. Traumainformoidun työotteen keskiössä on turvan lisääminen ja vahvistaminen eri tasoilla. Traumatieto integroidaan organisaation toimintakulttuuriin, järjestelmään ja käytäntöihin kaikilla tasoilla. (Sarvela, 2020)

Pelkonen ja Sarvela (2020, ss. 281-282) kuvaavat traumainformoidun suhteen muodostumista kuuden ominaisuuden tai taidon kautta. Nämä elementit ovat perustiedot traumaista, myötätuntoinen ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, ympäristö, jossa ilmapiiri on yhteisöllinen, turvallinen, ennakoitava ja vakaa, yhteistoiminnallinen suhde asiakkaaseen, kyky tunnistaa ja reagoida kulttuurisiin eroihin sekä mahdollisuus vahvistaa omaa psyykkistä joustavuutta. Työntekijällä on oltava riittävästi tietoa esimerkiksi vireytilasta ja sietoikkunasta, omista ammatillisista rajoista, turvallisen kokemuksen vahvistamisesta sekä tunnetaidoista. Fallo ja Harris (2006) ovat jäsentäneet traumainformoituja palveluita viiden ydinarvon kautta; psyykkinen ja fyysinen turvallisuus, luotettavuus (*trustworthiness*), valinta (*choice*), yhteistyö ja voimaantumisen. Näiden elementtien kautta traumasensitiivisen työtteen keskeiset periaatteet voidaan jäsentää seuraavasti

- Ymmärretään miten trauma saattaa vaikuttaa yksilön toimintaan ja siihen, miten yksilö reagoi ympäristöönsä
- Tunnistetaan valtasuhde suhteessa trauman kokeneeseen
- Validoidaan yksilön kokemuksia ja vahvistetaan tämän autonomiaa ja oikeutta määrittellä omat edellytyksensä toipumiselle
- Pyritään reagoimaan tavoilla, jotka sopivat yksilölle tai yksittäisessä tilanteessa
- Ystävällinen dialogi
- Ollaan valmiita käymään vaikeita keskusteluja
- Turvallisuuden ja hallinnan tunteen turvaamiseksi selitetään miksi, miten ja milloin asiat tapahtuvat
- Toimintamallit valitaan siten, että niillä pyritään ehkäisemään retkahduksia, uudelleentraumatisoitumista ja traumaoireiden laukaisemista
- Kuunnellaan palvelun käyttäjien kokemuksia palveluiden kehittämisessä
- Joustava reagointi, jos jokin käytäntö huomataan toimimattomaksi. Aktiivinen reflektointi siitä mikä toimii ja mikä ei toimi.

(Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, s. 93; Wilton & Williams, 2019)

Traumainformoitu lähestymistapa tarkoittaa sellaisten olosuhteiden luomista, jotka vähentävät haittaa ja edistävät toipumista. Organisaatiossa tunnustetaan, että trauman kokeminen voi vaikuttaa siihen, miten yksilö tulkitsee ja on vuorovaikutuksessa nykyiseen ympäristöönsä. Työntekijöillä on ymmärrys, että trauma vahingoittaa henkilön perusturvallisuuden kokemusta, minkä vuoksi hänen puolustusjärjestelmänsä on koholla koko ajan. Näennäisesti neutraalit tai hyväntahtoiset olosuhteet saattavat laukaista ylitsepääsemättömiä ahdistuksen tunteita, jonka myötä yksilö saattaa käyttäytyä sopimattomasti, jopa vihamielisesti. Jos organisaatio vastaa näihin reaktioihin eristämällä, poissulkemalla ja voimalla rajoittamalla, on riskinä uusien traumausten syntyminen. Traumainformoitu organisaatio on tietoisesti kehittynyt tunnistamaan, ymmärtämään ja vähentämään traumaattisen kokemuksen pitkäaikaisia vaikutuksia, siitä huolimatta tunnistaako yksilö itse toimintansa yhteyttä traumaattiseen tapahtumaan vai ei. (Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, s. 92) Organisaatio ymmärtää, että tavalla tai toisella, se toistaa ja säilyttää ahdistusta traumatisoituneissa yksilöissä. (Wilton & Williams, 2019, s. 5; Elliott;Bjelajac;Fallot;Markoff;& Reed, 2005, s. 466)

Traumainformoidun työotteen käyttöönotossa on tärkeää ymmärtää, että erot trauman kokemisessa ovat yhtä tärkeitä kuin samankaltaisuudet. Mitkään yllä mainituista eivät päde kaikkiin naisiin kaikkina aikoina. Ne pätevät kuitenkin useammin naisiin kuin miehiin. Ymmärrys naisten traumakokemuksista yleisesti ei ole sama kuin ymmärtää yksittäisen naisen traumakokemusta. (Wilton & Williams, 2019, s. 9) Traumainformoitu työote edellyttää tämän monimutkaisuuden hyväksymistä ja, että organisaatio pysyy vastaanottavaisena erilaisille ja muuttuville tarpeille sen sijaan, että tarpeita pyrittäisiin määrittelemään etukäteen. (Wilton & Williams, 2019, s. 11)

5.1 Traumainformoitu työskentely vankilassa

Traumainformoidut palvelut eroavat trauman hoidosta, jolla pyritään nimenomaan tarkastelemaan ja työskentelemään trauman ja sen seurauksien kanssa. Traumainformoidut palvelut ovat palveluita, joiden kohteena on jokin muu kuin itse trauma, mutta vaativat ymmärrystä väkivallasta ja trauman vaikutuksista. Traumainformoidut palvelut välttävät laukaisemasta traumareaktioita ja altistamasta yksilöä uudelleentraumatisoitumiselle, mukauttavat henkilökunnan toimintatapoja yksilön selviytymiskyvyn (*coping capacity*)

mukaan ja antavat yksilölle tilaa käsitellä trauman oireitaan, jotta he voivat sitoutua ja hyötyä palveluista. (Covington, 2016, s. 3)

Rikosseuraamuksissa nais erityisyyden huomioiminen tulee rakentua kolmen keskeisen toiminnan varaan: ymmärryksen, kunnioituksen ja turvallisuuden. Ymmärrys traumojen yleisyydestä ja niiden vaikutuksista edellyttää psykososiaalisen lähestymistavan omaksumista ja ulottamista arkeen. Kohtelu ja kunnioitus syntyvät vuorovaikutuksessa työntekijöiden ja heidän asiakkaidensa kohtaamisissa. Turvallisuus syntyy kahden edellisen elementin seurauksena. Turvallisuus tarkoittaa myös sellaista ympäristöä, jossa traumaattisia kokemuksia on mahdollista käsitellä ja, jossa on mahdollisuus opetella tunteiden ilmaisua. (Salovaara, 2019a)

Traumainformoitu työote tunnistaa, että henkilökunnan ja vankien välisessä päivittäisessä vuorovaikutuksessa on avaimet joko trauman vakauttamiseen tai uudelleen traumatisoitumiseen (Miller & Najavits, 2012, s. 2). Vankeja ei pidä nähdä vain traumatisoituneina uhreina eivätkä kaikki ongelmat ja oireet eivät selity trauman kautta. Silti traumainformoitu työskentely lisää vankilayhteisön turvallisuutta, koska traumatietoisuus voi auttaa ehkäisemään ja vähentämään ympäristön laukaisevia tekijöitä, jotka tuottavat traumatakaumia ja herättävät ahdistavia tunteita. Jos traumataustaa ei ymmärretä, henkilöstön voi olla vaikea suhtautua vangin traumaperäisiin oireisiin, varsinkin jos ne näyttävät aggressiivisena tai epäluuloisena käyttäytymisenä tai päihteidenkäyttönä. (Haapasalo, 2017, ss. 381-383)

Traumainformoidun työskentelyn keskeisimmät tavoitteet ovat trauman ja siihen liittyvien oireiden tunnistaminen, koko henkilökunnan kouluttaminen trauman vaikutusten ymmärtämiseen sekä perustavanlaatuinen ”do no harm” lähestyminen, jossa ymmärretään miten suljetut laitokset saattavat väistämättä altistaa uudelleentraumatisoitumiselle. (Miller & Najavits, 2012, s. 1) Osana One Small Thing – hanketta, tohtori Stephanie S. Covington on luonut mallin traumainformoidusta työskentelystä naisten yhdyskuntaseuraamuksissa Isossa-Britanniassa (2016). Malli on alun perin luotu käytettäväksi naisten vankiloissa ympäri Iso-Britannian, mutta prosessi on hyödynnettävissä mihin tahansa laitokseen, jossa halutaan implementoida trauma- ja sukupuolisensitiivistä työtettä ja palveluja. Osana mallia

Covington toteaa, että ollakseen vaikuttavia, kaikkien rikostaustaisille naisille suunnattujen palvelujen tuottajien tulisi olla traumainformoituja.

Vankilaympäristöön liittyviä tarpeita ei pidä ajatella vain mieltymyksinä vaan ontologisen turvallisuuden osoituksina. Näitä ovat esimerkiksi tarve yksityisyyteen ja vastavuoroisesti sosiaalisuuteen, lämpöön kun on kylmä, viilennykseen kun on kuuma, suhteelliseen vapauteen liikkua sisällä ja ulkona, säännölliset ja laadukkaat keinot ylläpitää itselle merkityksellisiä suhteita, mielekäs toiminta, työ tai opiskelu, mahdollisuus vapaa-ajan aktiviteetteihin, mahdollisuus valmistaa ruokaa itse, luontoyhteys sekä ennen kaikkea mahdollisuus valita ja hallita näitä perustavanlaatuisia toimia. (Jewkes;Jordan;Wright;& Bendelow, 2019, s. 9)

Kaikkein tärkeimpänä sekä vankien, että henkilökunnan kannalta, Covington (Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, ss. 98-99) pitää henkilökunnan kouluttamista ymmärtämään traumaärsykeitä ja laukaisijoita. Ärsyke tai ”merkki vaarasta” saattaa käynnistää traumareaktion, kuten pelon, paniikin, ahdistuksen tai hyökkäyksen. Psykkistä tai seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneille tyypillisiä traumaärsykeitä tai ”*triggereitä*” saattaa olla kovat äänet, huutaminen, kosketus tai liikkumisen estäminen. Henkilökunnan on hyödyllistä ymmärtää mikä saa jonkun tuntemaan pelkoa tai vihaa ja saattaa saada tämän käyttäytymään hallitsemattomasti. Tämän lisäksi henkilökunnan on hyvä oppia keinoja vangin reaktioiden rauhoittamiseksi, jos hallitsematonta käytöstä tapahtuu.

Stephanie Covington ja Sheryl Kubiak (2017, s. 93) kuvaavat artikkelissaan miten traumainformoitujen periaatteiden käyttöönottoineissa vankiloissa oli koettu merkittävä lasku laitoksen sisäisessä väkivaltatapahtumissa. Yhdysvaltalaisessa Framinghamin laitoksessa henkilökuntaan kohdistuneet hyökkäykset olivat vähentyneet 62 % ja vankien väliset hyökkäykset 54 %. Traumainformoitujen toimintamallien käyttöönoton ajatellaan vaikuttaneen myös psykiatrisen hoidontarpeen vähenemiseen sekä itsetuhoisen käyttäytymisen ja ympärivuorokautisen valvonnan tarpeen vähenemiseen. Vaikka Yhdysvaltojen rikosseuraamusjärjestelmää ja sen sisäisiä väkivaltatapahtumia ei voi suoraan verrata Suomen rikosseuraamusjärjestelmään, luvut vakuuttavat kuitenkin traumainformoidun työotteen konkreettisista hyödyistä niin vankilan turvallisuuden, kuntouttavuuden ja taloudellisuuden kannalta.

Traumainformoidun työtteen implementoinnin haasteena huomataan usein se, että ihmisten on vaikea hyväksyä miten trauma syntyy haitallisissa kokemuksissa. Sosiaalisessa vuorovaikutuksissa syntyvän trauman ymmärtäminen merkitsee myös oman roolin ja oman vastuun ymmärtämistä kulttuureissa ja organisaatioissa, jotka ovat tuottaneet trauman kokemuksia. Traumainformoidulla työtteellä voidaan purkaa traumatisoitumisen ja uudelleentraumatisoitumisen kehä, mutta organisaatio voi olla traumainformoitu vain, jos kaikki siinä työskentelevät ovat valmiita näkemään yksilön kohtaamien vaikeuksien yhteyden tämän aiempiin kokemuksiin. (Wilton & Williams, 2019, s. 15)

Toinen haaste traumainformoidun työtteen käyttöönotossa on henkilökunnan altistaminen sijaistraumatisoinnille. Keskeinen traumainformoidun järjestelmän periaate on, että henkilökunnan oma hyvinvointi säteilee myös asiakastyöhön. On tärkeää huomioida henkilöstön sijaistraumatisoitumiseen, omiin traumakokemuksiin, itsehoitoon ja työhyvinvointiin liittyvät kysymykset. (Pelkonen & Sarvela, 2020, s. 266)

Traumainformoidussa järjestelmässä huomioidaan myös auttajan kokemus ja tunnesiirtymät ja pyritään aktiivisesti pitämään huolta auttajan jaksamisesta ja palautumisesta (Pelkonen & Sarvela, 2020, s. 269). Henkilöt, jotka kohtaavat työssään usein tarinoita väkivallasta ja hyväksikäytöstä, kokevat ahdistusta ja stressiä myös itse elleivät saa riittävää tukea. Sen myötä on kriittisen tärkeää, että organisaatioilla on käytössään toimivia psykososiaalisen tuen palveluja, joilla ylläpitää henkilökunnan työkykyä ja työhyvinvointia. Näihin palveluihin tulisi kuulua vakiintunut purkujärjestelmä, tiedotus työhyvinvoinnista, luottamuksen kulttuuri, jossa henkilökunta kokee turvalliseksi sanoittaa kokemuksiaan ja tuntemuksiaan ääneen sekä riittävät resurssit, jotta voidaan varmistua, ettei yksittäinen henkilökunnan jäsen kanna tarpeettoman suuria työmääriä. Koulutuksessa tulee korostaa stressin hallintaan ja omasta hyvinvoinnista huolehtimiseen liittyviä tekijöitä. Henkilökunnan voi olla myös haastavaa sitoa aikaa ja energiaansa traumainformoidun työtteen käyttöönottoon, jos heillä on kokemus, että toimintamallit korvataan joka vuosi uusilla. (Covington, 2012, s. 4; Miller & Najavits, 2012, s. 4; Wilton & Williams, 2019, ss. 15-17)

Traumainformoitu työote ei voi olla vain yksittäisen työntekijän toimintamalli tai tapa kohdat vankeja. Ilman koko organisaation lävistävää ymmärrystä traumatietoisien työtteen merkityksestä, uudelleentraumatisoitumisen riski säilyy korkeana. Traumainformoitujen

periaatteiden käyttöönotto vaatii kulttuurinmuutosta vankilan sisällä ja ulkopuolella, läpi eri prosessien ja toimintamallien sekä suoraan ja epäsuoraan naisvankien kanssa työskentelevän henkilöstön osaamisessa. Hyödyntämällä traumainformoituja periaatteita koko henkilökunta voi vaikuttaa merkittävästi traumaärsykkeiden vähentämiseen, häiriökäyttäytymisen vakauttamiseen sekä estää vaaratilanteita eskaloitumasta välttämällä toimenpiteitä, jotka saattavat toistaa aiemmin koetun hyväksikäytön kokemuksia. (Miller & Najavits, 2012, ss. 1-2) Ymmärrys traumoista ja sen vaikutuksista tulisi sävyttää jokaista vuorovaikutusta ja päätöstä, joka organisaatiossa tehdään ja palveluiden suunnittelu ja tuottaminen tulisi kohdistaa haitan vähentämiseen ja toipumisen tukemiseen. Organisaation tulee olla valmis itsereflektioon ja muuttamaan asioita, jos ne koetaan toimimattomiksi. (Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, s. 97)

5.2 Fyysinen ympäristö

Riikka Kanervo (2015, ss. 35-37, 49) kuvaa pro gradu -tutkielmassaan naisten kokemuksia vankeusajasta. Tiettyjä tilanteita kuvattiin nöyryyttävinä ja pelottavina, varsinkin, jos ei etukäteen tiedä miksi ja mitä on tapahtumassa ja minkälaista käytöstä itseltä odotetaan. Tulotilanteeseen ja perehdyttämiseen liittyvät toimet suoritetaan kliinisesti ja nopeasti, jonka kuvattiin synnyttävän turvattoman ja yksinäisen olon, joka korostui sellin suljettujen ovien sisällä. Muiden vankien kertomukset vaikuttavat ensikertalaisen käsityksiin ja odotuksiin vankeusajasta. Kaksi ensimmäistä kuukautta koettiin raskaimmiksi ja varsinkin ensikertalaisille vankilaan joutuminen voi aiheuttaa stressireaktioita, kuten ahdistuneisuutta, unihäiriöitä ja masennusta. Rikostilanne, varsinkin väkivaltainen sellainen, on itsessään jo traumatisoivat tilanne myös rikoksen tekijälle. Rikostilanteeseen ja vankeuteen liittyy myös syyllisyyden ja häpeän tunteet. Häpeä ja epäonnistumisen kokemus vaikuttaa itsetuntoon ja vääristää kuvaa itsestä. Vankilaympäristö koettiin varsinkin ensikertalaisten kohdalla aluksi shokkina, mutta siihen sopeuduttiin yllättävänkin nopeasti. Elämäntilanne vankilaan tultaessa on saattanut olla hyvinkin kaoottinen ja sekava, joten vankilaan joutuminen saatetaan kokea myös helpotuksena ja kaivattuna pysäytyksenä.

Bathin yliopiston kriminologian professori Yvonne Jewkes pohtii artikkelissaan *“Designing ‘Healthy’ Prisons for Women: Incorporating Trauma-Informed Care and Practice (TICP) into Prison Planning and Design”* (2019, s. 8) terveiden vankiloiden rakentamista ja miten

vankiloiden suunnittelussa voidaan ottaa huomioon vankien traumakokemukset.

Traumainformoitujen rangaistuslaitosten tulisi pyrkiä luomaan ilmapiiri, jossa tunnustetaan traumaattisista tapahtumista selvinneiden tarve turvaan, kunnioitukseen ja hyväksyntään.

Avain tähän on viihtyisä ympäristö, johon liittyy riittävä henkilökohtainen tila, joka ei altista fyysisen, seksuaalisen tai henkisen väkivallan näkemiselle tai kokemiselle.

Henkilökohtaisessa tilassa yksilö voi tuntea olevansa turvassa eikä pelätä muiden vankien asiatonta tunkeilua. Traumainformoidun vankilan ensisijainen ja tärkein lähtökohta on yksilön psyykkinen ja fyysinen turvallisuus.

Rakenteissaan ja prosesseissaan vankilat aiheuttavat ja ruokkivat usein pelkoa ja ahdistusta vankien keskuudessa. Ne eivät myöskään edistä yksilön autonomian, hallinnan ja voimaantumisen tunteita. Jewkes (2019, s. 8) käyttää esimerkkinä vankiloiden vastaanottoja, jonka kautta uudet vangit otetaan sisään. Vastaanotot ovat korostuneen kliinisiä ja tehokkaita hallinnollisten vaatimuksien ja prosessien takia, eikä järjestelmä pyri vastaamaan yksittäisen vangin sen hetkisiin tarpeisiin ja huoliin. Tukea ja keskusteluapua saattaa olla myöhemmin tarjolla, mutta sillä hetkellä, kun tukea tarvitaan eniten, järjestelmän tarpeet ja tehokkuus ajavat yksilön tarpeiden edelle. Tuloshokin kokeminen on täten ensimmäinen monista henkisistä hyökkäyksistä, joita uusi vanki joutuu kohtaamaan. Tässä vaiheessa riskit uudelleentraumatisoitumiselle ovat suurimmat.

Jewkes (2019, s. 9) pohtii, että vankiloiden radikaalia uudistamista rajoittaa myös se, että vankiloita usein suunnittelee sellaiset suunnittelijat, joiden referensseinä on muitakin rangaistus-, turvallisuus- tai oikeuslaitoksia. Aiemmat mielikuvat laitoksista voivat vaikuttaa joustavaan ajatteluun ja siihen miltä vankilan mielletään näyttävän. Painopiste on yleensä oletetulla tai symbolisella tarpeella turvavarusteluun, joka osoittaa kyseisen rakennuksen olevan vankila. Näin naisten vankilat usein näyttävät samalta kuin miesten vankilat, siitä huolimatta, että niiden asukkailla on hyvin erilaiset tarpeet ja kokemukset. Lisäksi suunnittelijoilla on harvoin käytännön kosketuspintaa vankiloihin, jonka myötä suunnittelijan ja käyttäjien välillä ei ole samanlaista vuorovaikutteista kokemusta ja yhteisymmärrystä kuin esimerkiksi kouluissa ja sairaaloissa.

Jewkes nostaa esille myös naisiin liitettävät, perinteiset stereotyyppit passiivisina toiminnan kohteina. Yleinen ongelma sukupuolen merkityksen ymmärtävän rangaistuslaitoksen

suunnittelussa on, että suunnittelijat ovat usein miehiä. Miesarkkitehdit eivät ole immuuneja hallitsevalle käsitykselle, joka kuvaa naisvankeja negatiivisilla, passivoivilla ja ylitraagisilla stereotyyppioilla. Ei ole siis ihme, että vankiloita ei suunnitella perustuen jaettuihin kokemuksiin ja haavoittuvuuksiin eikä rakennuksen asukkaisiin liitetä proaktiivisia ja positiivisia ominaisuuksia. (Jewkes;Jordan;Wright;& Bendelow, 2019, s. 10)

Voiko vankiloita siis suunnitella eheyttämään ja vakauttamaan traumoja, sen sijaan, että niitä aiheutettaisiin lisää? Vankiloiden toimintaa Suomessa ohjaa normaalisuusperiaate, jonka mukaan rangaistustiloksen olot on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vastaamaan yhteiskunnassa yleensä vallitsevia elinoloja. Normaaliusperiaatteen toteuttaminen on vankeinhoidossa yleisesti hyväksytty ja tavoiteltu päämäärä ja normaalisuusperiaatteen mukaisia toimintoja ja palveluita on järjestettävä riippumatta siitä, ajatellaanko niiden vaikuttavan uusintarikollisuuteen. Jewkes (2019, s. 10) kehottaa ottamaan mallia urauurtavista traumainformoiduista terveydenhuoltolaitoksista, joissa yksinkertaisilla ratkaisuilla vaikutetaan merkittävästi asiakkaiden kokemukseen. Maggie's Cancer Care Centre -laitoksien suunnitteluun liitetään paljon positiivisia ominaisuuksia kuten valo, tila, rauha, näkymät, intiimiys, yhteys luontoon ja tilan kodinomaisuus. Kaikkien näiden voidaan olettaa lievittävän trauman fyysisiä ja psyykkisiä oireita. Materiaalivalinnoissa kiinnitetään huomiota siihen, miltä tilat tuntuvat iholla. Pinnoissa ei käytetä kylmää metallia tai muovia. Vastaanottohuoneissa on positiivisia visuaalisia elementtejä ja näkymiä, koska traumatisoituneen ihmisen voi olla vaikeaa katsoa suoraan kohti toista ihmistä. Jewkes kertoo myös Skotlantiin suunnitellusta Inverclyde -vankilasta, jossa pyrittiin huomioimaan naisvankien erityistarpeet. Terävien kulmien ja pitkien käytävien sijaan käytettiin kaarevuutta, joka takaa paremman näkyvyyden sekä henkilökunnalle, että vangeille, vähentäen stressiä, siitä että joku ilmestyy yllättäen kulman takaa. Tilojen viimeistelyt olivat kodinomaisia ja värimaailma rauhoittava. (Jewkes;Jordan;Wright;& Bendelow, 2019, s. 11)

6 Ontologinen turvallisuus

Turvallisuus nähdään rikosseuraamusalalla peruskysymyksenä. Se ulottuu yksityisen ihmisen kokemusmaailmasta julkiseen, yhteiskunnalliseen turvallisuuteen. Turvallisuuden käsite on haasteellinen sen monitulkintaisuuden ja muuttuvuuden takia. Turvallisuudella ja turvattomuudella voidaan tarkoittaa objektiivista, ulkoista tilaa tai toisaalta subjektiivista, koettua tilaa tai näiden välistä suhdetta. Ulkoinen turvattomuus on riippumaton yksilön omasta arvioinnista, mutta subjektiiviseen turvattomuuteen liittyy olennaisesti kokemuksellinen ulottuvuus. Turvallisuus voidaan mieltää myös tarpeena. Ontologisen turvallisuuden kannalta kokemus turvasta on ennen kaikkea jatkuvuuden tarvetta, pyrkimystä kohti pysyvyyttä ja järjestystä sekä kokemusta toimijuudesta. Kuopion yliopiston professori Pauli Niemelä (2000, s. 22) kuvaa turvallisuutta inhimillisenä peruspyrkimyksenä, jolloin turvattomuus on vastaavasti sitä, että tämä pyrkimys jää toteutumatta jossain tilanteessa. Turvallisuus on myös keskeinen inhimillinen ja sosiaalinen arvo, jolloin sen ajatellaan merkitsevän luotettavuutta, ennustettavuutta ja levollisuutta. (Niemelä, 2000; Lahikainen, 2000)

Tässä tutkimuksessa turvallisuusteemaa lähestytään sosiologi Antohony Giddensin ontologisen turvallisuuden käsitteen avulla. Giddens tarkoittaa ontologisella turvallisuudella *”luottamusta, joka useimmilla ihmisillä on oman identiteettinsä jatkuvuuteen sekä materiaalisen ja sosiaalisen elinympäristön pysyvyyteen”*. Ontologinen turvallisuus on tunne ja kokemus asioiden ja tapahtumien jatkuvuudesta ja järjestyksestä. Yksinkertaistetusti voiko yksilö luottaa siihen, että oman elämän kannalta tärkeät asiat, ihmiset ja paikat ovat olemassa myös huomenna, samankaltaisena kuin eilen ja tänään. Näin ollen ihmisen on mahdollista kokea olemassaolonsa tärkeänä, tehdä suunnitelmia ja pyrkiä tavoitteisiin. Ontologisen turvallisuuden erityinen merkitys on siinä, että se auttaa ihmistä selviytymään kohtaamistaan kriiseistä, muutoksista ja erilaisista riskitilanteista. (Heino, 2018, s. 12)

Ontologisesti turvassa oleva tuntee oman läsnäolonsa todellisena, kokonaisena sekä ajallisesti jatkuvana, ja sen kautta kokee myös maailman ja muut ihmiset todellisina ja jatkuvina. Kokemuksellisesti yksilö on turvassa itsessään sekä suhteessa muihin ihmisiin ja maailmaan, jossa elää. Ontologisesti turvattomalle yksilölle tavalliset elämisen tilanteet uhkaavat hänen madaltunutta turvallisuudentunnettaan. Hän joutuu keskittymään itsensä

säilyttämiseen ja suojelemiseen ollessaan suhteessa toisiin. Ontologinen turvattomuus on tila, jossa ihmistä uhkaa minuuden pirstoutuminen, koska omaa olemassaoloa ei voi pitää itsestään selvänä. (Heino, 2018, s. 8; Rumelili, 2015)

Tutkimuskirjallisuudessa ontologisen turvallisuuden käsite on usein liitetty asumiseen ja kotiin liittyviin teemoihin, mutta myöhemmin sitä on käytetty myös kansainvälisiä suhteita, siirtolaisuutta ja pakolaisuutta koskevissa tutkimuksissa. Peter Saunders (Saurama;Nurmi;& Heino, 2020, s. 137, viitattu Saunders 1984) liitti käsitteen kodin omistamiseen liittyviin kokemuksiin ja korosti rakennettuun ympäristöön liittyvien arkirutiinien merkitystä ontologisen turvallisuuden tuottamisessa ja ylläpitämisessä. Tila voi toimia ontologisen turvallisuuden lähteenä, jos se mahdollistaa pysyvyyden kokemisen suhteessa materiaaliseen ja sosiaaliseen ympäristöön, tarjoaa paikan päivittäisten, elämää ylläpitävien rutiinien suorittamiselle, mahdollistaa hallinnan tunteen, koska siellä voi kokea olevansa vapaa tarkkailusta ja tarjoaa turvallisen paikan identiteetin jatkuvuudelle ja kehitymiselle. Tällainen kodin merkityksiä korostava jaottelu painottaa ennen kaikkea tilan hallintaa, eikä se ole sidottu tilan omistamiseen. (Saurama;Nurmi;& Heino, 2020, s. 137)

Ontologinen turvallisuus rakentuu pitkälti arjessa ja elämäkullussa. Turvallisuuden tunteeseen liittyy Giddensin ajattelussa keskeisesti perusluottamus ja -turvallisuus, jotka kehittyvät lapsen ja hänestä huolta pitävän aikuisen vuorovaikutussuhteessa ja elämää ylläpitävissä rutiineissa. Myöhemmissä elämänvaiheissa itselle merkitykselliset toiminnot ja ihmissuhteet voivat korjata äkillisesti tapahtuneita turvattomuuden kokemuksia. (Heino, 2018, s. 12) Giddens (1991, s. 40) kuvaa perusluottamusta tärkeimmäksi emotionaaliseksi tueksi, jolle koko ihmisen puolustusjärjestelmä rakentuu. Oma olemassaolo ja se, että välitön lähiympäristö koetaan riittävän turvalliseksi, katsotaan olevan perustekijä, jonka pohjalta myöhemmät tavat hahmottaa itse ja maailma rakentuvat. (Lahikainen, 2000) Se tuottaa ihmisille illuusion haavoittumattomuudesta ja korvaa negatiiviset vaihtoehdot yleistyneellä, toiveikkaalla asenteella ja suhtautumisella tulevaan (Heino, 2018, s. 9).

Ontologinen turvallisuus on riippuvainen siitä, missä määrin yksilö voi luottaa vakiintuneisiin sopimuksenvaraisiin sääntöihin ja rutiineihin. Ihmisten keskinäisiin sopimuksiin perustuvat sosiaaliset käytännöt ja päivittäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen implisiittinen logiikka ovat perusluottamusta ja perusturvallisuutta synnyttäviä mekanismeja, joiden avulla ihmisten on

mahdollista suhtautua sosiaaliseen kanssakäymiseen ennakoitavana ja siedettävänä. Ontologinen turvallisuus perustuu siis jaettuun yhteiseen tietoon, mikä mahdollistaa sen, ettei omaa toimintaa tarvitse lakkaamatta reflektoida. (Heino, 2018, ss. 9-10; Lahikainen, 2000, s. 70)

Giddensin (1991, ss. 40-41) mukaan rutiinien kognitiivinen funktio on tarjota yksilölle keinoja tietää maailmasta ja siitä, miten toimia, ne mahdollistavat varmuuden tuntemisen sekä merkityksellisten ja tarkoituksenmukaisten valintojen tekemisen. Tässä rutiineilla tarkoitetaan arkirutiineja pidemmälle meneviä, sisäisesti ohjelmoituja, kognitiivisia ja käyttäytymiseen liittyviä vastauksia sosiaalisissa tilanteissa. Rutiinit antavat toimijalle tiedostamattomia malleja siitä, miten suhtautua tuleviin tilanteisiin ja reagoida ärsykkeisiin. Siten ne rajaavat harkintaa vaativien valintojen määrää, rauhoittavat kognitiivista ympäristöä ja tuottavat pystyvyyttä. Rutiinien mukaan toimiminen ei vaadi jatkuvaa itsen ja oman toiminnan reflektiota, vaihtoehtojen punnitsemista ja tiedon ajantasaistamista eivätkä sen kautta tietoisten päätösten tekemistä. Ontologinen turvallisuus vaarantuu, kun aikaan ja paikkaan kuuluvat käytännöt syystä tai toisesta raukeavat. Kun rutiinit katkeavat, ihminen on moraalisesti ja psykologisesti haavoittuvimmillaan. (Heino, 2018, ss. 9-11; Lahikainen, 2000, s. 71)

7 Narratiivinen tutkimus turvattomuuden kokemuksista

Narratiivisessa eli kerronnallisessa tutkimuksessa on kyse tapahtumien, kokemusten ja niiden taustalla olevien syiden ja seurausten yhdistelmästä. Narratiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan niitä merkityksiä, joita yksilö kytkee tapahtumiin ja miten hän kertoo niistä. Kertomuksessaan yksilö integroi muutoin yksittäiset ja irralliset kokemukset merkitykseltään mielekkäiksi, yhtenäiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi kertomukseksi. (Viikki-Ripatti, 2011, s. 204)

Laadullisella tutkimuksella pyritään kontekstuaalisuuteen, tulkintaan sekä toimijoiden näkökulman ymmärtämiseen. Narratiivisuuden hahmottamista tieteellisen tutkimuksen lähestymistapana vaikeuttaa metodikirjallisuuden osittainen ristiriitaisuus ja käsitteiden

kirjavyys. Narratiivinen tutkimus ei rakennu yhtenäisestä ja selväpiirteisestä teoreettisesta metodista. Heikkinen (2015) pyrkii selkiyttämään narratiivisuuden käsitteen käyttötapoja jakamalla sen neljään osaan. Narratiivisuudella voidaan tarkoittaa kaikkia niitä tutkimuksia, joissa käytetään kertomusta, tarinaa tai narratiivia ymmärryksen välineenä ja joissa aineisto on peräisin puhutuista tai kirjoitetuista tarinoista. Toisaalta narratiivisuuden avulla voidaan kuvata tutkimusaineiston luonnetta, analyysitapoja tai tutkimusta ohjaavaa tiedon käsitystä. (Heikkinen, 2015; Hänninen, 2015; Hänninen, 2000, ss. 14-15) Narratiivisessa tutkimuksessa keskitytään siihen, miten ihmiset antavat merkityksiä kokemukselle tarinoiden avulla. Kerrotut kokemukset ovat tulkintoja todellisuudesta. (Hänninen, 2000, s. 25) Narratiivinen lähestymistapa sopii käytettäväksi, kun ihmistä tarkastellaan aktiivisena, merkityksiä antavana toimijana ja kun elämänsä ymmärretään prosessinomaisena, kielellisesti tulkittuna, aikaan ja paikkaan sidottuna. Huomio kohdistetaan niihin tapoihin, joilla ihmiset antavat merkityksiä asioille tiedon välityksellä. (Laitinen & Uusitalo, 2008, ss. 110-111) Narratiivinen tutkimus kuvaa sitä, miten tutkittavat ajattelevat, kokevat ja ymmärtävät. Siten voidaan tutkittavan ilmiön lisäksi tuottaa tietoa työelämän käytäntöjen kehittämiseen. Tarkoitukseni on tuottaa sellaista tietoa, jonka avulla Rikosseuraamuslaitoksen sekä suljettujen vankiloiden käytäntöjä voidaan kehittää vastaamaan paremmin asiakkaiden tarpeisiin.

Narratiivisen lähestymistavan lähtökohta on, että narratiivit eli tarinat ja kertomukset ovat ensisijainen keino kommunikoida, järjestää, selittää ja ymmärtää inhimillistä elämää ja ihmisten keskinäisiä suhteita. Ihmisille on luonteenomaista jäsentää tapahtumia kuten ne olisivat tarinoita, sekä omassa mielessä tapahtuvaan oman elämän ymmärtämiseen, että tapahtumien kertomiseen toiselle. Tapahtumien tulkinnassa käytetään hyväksi omia aikaisempia kokemuksia ja niistä kiteytyneitä uskomuksia sekä toisilta ihmisiltä kuultuja tai kulttuurin tarjoamia tarinan malleja. (Puusa;Hänninen;& Mönkkönen, 2020, s. 216)

7.1 Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Kokemuksen tutkimuksen kannalta keskeistä oli valinta fenomenologis-hermeneuttisen ja narratiivisen lähestymistavan välillä. Molemmat lähestymistavat pyrkivät ilmiön ymmärtämiseen. Fenomenologisesti suuntautuneessa tutkimuksessa keskiössä on yksilön kokemuksen suhde tämän omaan elämäntodellisuuteen ja siihen liittyvät tapahtumat saavat

erilaisia merkityksiä ja painoarvoja jokaisen yksilön kohdalla. (Laine, 2015, s. 31)
Hermeneutiikalla puolestaan tarkoitetaan teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta, jossa keskiössä ovat yksilön ilmaisut ja niille annetut merkitykset (Laine, 2015, s. 33).

Narratiivisuuden taustalla on ajatus siitä, että kertomukset ja tarinat ovat ihmiselle sisäinen ja luonteenomainen tapa jäsentää maailmaa, kokemuksia ja itseään. Kertomukset ovat keino eheyttää ja tuoda johdonmukaisuutta ja jatkuvuutta kokemuksiin, vaikka ne sisältäisivät epäjohdonmukaisuuksia. Kertomusten avulla voidaan pyrkiä rakentamaan minuuden ja persoonallisuuden yhtenäisyyttä. (Laitinen & Uusitalo, 2008, ss. 111-112)

Tutkimustehtävänäni on tutkia naisvankien turvan ja turvattomuuden kokemuksia suljetussa vankilassa. Tarkoitukseni on kuvata ja ymmärtää niitä tunteita, ajatuksia ja merkityksiä, joita suljetussa vankilassa tuomiotaan suorittaneet naiset sisällyttävät kokemuksiinsa. Kysymys on siis ennen kaikkea marginaalissa elävien naisten tavasta jäsentää ja tulkita omia kokemuksiaan. Tutkijana pyrin kertomusten pohjalta hahmottamaan miten traumainformoitu työote voisi vastata näihin kokemuksiin. Tutkimustehtävän pohjalta olen muodostanut seuraavat kolme tutkimuskysymystä:

1. Minkälaisista turvallisuuden tai turvattomuuden kokemuksista vangit kertovat suljetussa vankilassa?
2. Minkälaisia merkityksiä nämä kokemukset saavat heidän elämäntarinassaan?
3. Miten traumainformoidulla työskentelyllä voidaan parantaa ontologisen turvallisuuden tunnetta suljetussa vankilassa?

Pyrkimykseni on luoda kuvaa siitä minkälaisissa suljetun vankilan tilanteissa, paikoissa tai vuorovaikutuksissa naisvangit kokevat turvattomuutta tai vastaavasti tuntevat olevansa turvassa. Tutkimuksen aineisto ei suoraan vastaa kolmanteen tutkimuskysymykseen, mutta aineistosta nousevien teemojen kautta voidaan tulkita traumainformoidun työotteen merkityksiä turvattomuutta herättävissä kokemuksissa. Vankila on totaalinen laitos, jonka rakenteisiin ja prosesseihin on sisäänkirjoitettuna useita mahdollisia, tiedostettuja sekä tiedostamattomia, traumaärsykeitä. Siksi tämän tutkimuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on antaa ääni naisvangeille itselleen ja kerätä tietoa siitä, mitkä asiat edesauttavat ja mitkä

haastavat kokemusta turvallisuudesta. Tällaista tietoa on mahdollista soveltaa laajasti rikosseuraamusalan eri sektoreilla ja sen sidosryhmien toiminnassa.

7.2 Tutkimuksen toteutus ja aineiston kerääminen

Tutkimuksen lähestymistapana on narratiivinen laadullinen tutkimus. Narratiivisuudella viitataan lähestymistapaan, jossa tarinat voidaan nähdä tiedon välittäjänä ja rakentajana. Narratiivi on kertomus, joka sisältää sarjan tapahtumia, jotka ovat merkityksellisiä kertojalle ja hänen yleisölleen. Narratiiville on luonteenomaista sisäinen logiikka, jonka varaan kertoja rakentaa kertomuksensa. (Kaasila, 2008, s. 43) Tutkimuksessani pyrin tekemään näkyväksi kertomusten kirjoittajien subjektiivista näkökulmaa aiheeseen. Ensisijainen tutkimusaineisto on kohderyhmältä kerätyt kirjalliset kertomukset, narratiivit. Toissijainen, täydentävä aineisto koostuu kertomusten lähettäjiä mahdollisista haastatteluista. Olennaista tälle tutkimusotteelle ovat tutkittavan näkökulma ja hänen subjektiiviset kokemuksensa sekä niille annetut merkitykset. Narratiivisessa lähestymistavassa keskeistä on tarinan muodossa kuvatut kokemukset. Kerrottujen tarinoiden ajatellaan kuvaavan yksilöiden kokemusmaailmaa, jota narratiivinen tutkimusote pyrkii ymmärtämään. Ihminen luo merkityksiä, ymmärtää itseään ja rakentaa identiteettiään kertoessaan kausaalisesti etenevää tarinaansa. (Savukoski, 2008, s. 46) Kertomusten avulla pyrin tulkitsemaan minkälaisia turvan tai turvattomuuden kokemuksia naisvangeilla on suljetussa vankilassa ja minkälaisia merkityksiä he antavat niille omassa elämänsä elämässä.

Narratiivisen tutkimuksen aineistonkeruutavat voidaan jakaa kirjoitettuihin narratiiveihin, kuten elämäkerrat, päiväkirjat ja kirjeet, sekä suullisiin narratiiveihin eli haastatteluihin. Tätä tutkimusta varten päädyin keskittymään ensisijaisesti kirjoitettuihin narratiiveihin. Kohderyhmänä on suljetussa vankilassa tuomiotaan suorittavat tai suorittaneet naisvangit. Tutkimusaineisto koostuu näiden naisten kertomuksista omasta rangaistusajastaan.

Koska halusin kerätä kertomuksia vankiloista, hain Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa 4.6.2021. Tutkimuslupa myönnettiin 9.6.2021, jonka jälkeen lähetin kertomuspyynnöt ja saatteet vankiloihin ja järjestöille. Kertomuksia kerättiin tällä hetkellä tuomiotaan suorittavilta naisilta Hämeenlinnan, Turun, Vaasan, Pyhäselän, Vanajan sekä Kestilän vankiloista. Lisäksi pyrin tavoittamaan jo tuomionsa suorittaneita naisia rikostaustaisten

naisten kanssa työskentelevien kolmannen sektorin vertaistoimijoiden ja järjestöjen kautta. Kertomuspyyntö lähetettiin seuraaviin järjestöihin ja hankkeisiin: Silta Valmennus Ry ja Riksu -hanke, Kris Satakunta Ry, Kris Tampere Ry, Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -hanke sekä Naistenkartanon ja VVA:n Supernovat -hanke. Tutkimuksessa ja aineistossa ei käsitellä vapautumisen jälkeistä aikaa tai vertaisuutta, vaan järjestöt ja vertaistoimijat toimivat väylänä tavoittaa jo vapautuneita rikostaustaisia naisia.

Vankiloihin ja järjestöille lähetettiin valmistelemani kertomuspyyntö (Liite 1 ja 2) sekä saatekirje (Liite 3), jossa kerroin lyhyesti tutkimukseni tavoitteista ja minkälaista yhteistyötä toivoin vastaanottajilta. Järjestöjen rooli oli lähinnä toimia tiedon välittäjänä ja mainostajana. Vankiloissa valikoin kertomuspyynnön vastaanottajiksi naisten kanssa työskentelevät virkamiehet, joiden toivoin toimivan yhteyshenkilönä minun ja tutkimukseen osallistujien välillä. Varsinkin suljetusta vankilasta kertomusten lähettäminen on haasteellista vaikkakin tähänkin pyrin tarjoamaan useampia väyliä kertomuksen lähettämiseksi. Yhteyshenkilön roolina oli säilyttää hänelle mahdollisesti toimitettuja kertomuksia ja toimittaa ne minulle suljetussa kirjekuoressa.

Koin tärkeäksi, että tutkimukseen osallistujat saivat kirjoittaa kertomuksensa rauhassa, itse valitsemanaan aikana ja niin, että heillä olisi mahdollisuus palata kertomuksen kirjoittamiseen ennen sen lähettämistä. Näin esimerkiksi haastattelutilanteen tuoma jännitys tai muu ulkopuolinen häiriötekijä ei vaikuttaisi vastauksiin, vaan tutkimukseen osallistuvalla mahdollistettiin vapaus kertoa tarinansa valitsemanaan ajankohtana ja valitsemassaan paikassa. Narratiivisuudessa on merkityksellisintä se, minkä tarinan ihminen valitsee kerrottavakseen. Tutkija ohjaa valittavaa kertomusta toiveillaan ja tarkentavilla kysymyksillään. Mikään yksittäinen kertomus ei koskaan ole koko totuus, vaan ainoastaan katkelma siitä. (Hänninen, 2000, s. 55) Päädyin ohjaamaan kertomusten kertomista muutamalla ohjaavalla kysymyksellä määrittelemättä narratiiville liian tarkkoja raameja. Tutkimuksen tekijänä pyrin siihen, etten ohjaa liikaa sitä, miten ja mitä kertomuksissa halutaan kertoa. Ohjaavat kysymykset liittyivät turvallisuuden tunteen kokemiseen suljetussa vankilassa. Sen osallistujia pyydettiin liittämään kertomukseensa tietoja, joiden uskon olevan merkityksellisiä narratiivien analyysissä. Tuomiotaan suorittavia naisia pyysin liittämään tekstiin tuomion pituuden sekä missä vaiheessa tuomiotaan he kertomuksen kirjoittamishetkellä olivat. Etukäteen ajattelin, että analyysin kannalta olisi merkitsevää

kertooko henkilö kokemuksistaan aivan tuomionsa alussa vai pidemmällä aikajänteellä. Jo tuomionsa suorittaneita naisia pyysin liittämään kertomukseensa kertomuksessa mainitun tuomion pituuden sekä ajankohdan. Tämän tiedon koin tärkeäksi siinä tapauksessa, jos kertomuksessa mainitut kokemukset sijoittuvat pitkän ajan päähän menneisyydessä, kun vankeinhoito on mahdollisesti ollut hyvin erilaista verrattuna nykyhetkeen.

Kertomuspyyntöön liitin yhteystietoni ja ohjeet erilaisista väylistä, joiden kautta osallistujat voisivat lähettää kertomuksensa minulle nimettömänä. Jos osallistuja halusi tulla haastatelluksi liittyen kertomukseensa, hän sai halutessaan liittää kertomukseensa tunnistetietonsa. Kertomuksia kerättiin elokuuhun 2021 saakka. Kertomuksia kertyi kaiken kaikkiaan viisi, joista neljä oli tällä hetkellä tuomiotaan suorittavalta naiselta ja yksi jo vapautuneelta. Kaikki kertomukset ja kokemukset liittyivät suljetuissa vankiloissa suoritettuihin tuomioihin vuosina 2010–2021. Kertomusten lähettäjien anonymiteetin turvaamiseksi en tässä tutkimuksessa erottele kertomukseen osallistujia tämän tarkemmin vaan jatkossa viittaan narratiiveihin numeroilla N1, N2, N3, N4 ja N5.

Tutkimukseen osallistuneista kaksi ilmoitti haluavansa tulla haastatelluksi kirjoittamansa kertomuksen lisäksi. Narratiivisessa eli tarinallisessa haastattelussa on tärkeää tiedostaa miten tarina ja sen tulkinta on muodostunut. Narratiivisen haastattelun tavoitteena on saada haastateltava kertomaan tarinoita, jotka liittyvät hänelle tärkeisiin seikkoihin. Narratiivisessa haastattelussa ei ole valmiiksi määriteltyjä teemoja. Tutkija pyrkii antamaan riittävästi tilaa kertomiselle ja tarkentavat kysymykset esitetään vasta tarinan jälkeen. Haastattelijan rooli on olla aktiivinen kuuntelija. Haastattelu on muotoiltu niin, että se jättää haastateltavan päätettäväksi, mistä aloittaa sekä mitä ja millä tavalla hän kertoo. Tällä pyritään siihen, että haastateltava kertoo omaan elämäänsä liittyvän tarinan siten kuin hän sen itse luontevasti kertoisi ilman haastattelijan ohjailua. (Savukoski, 2008, s. 64; Kaasila, 2008, s. 45)

Haastattelut toteutettiin elo-syyskuussa 2021 etäyhteyden kautta. Ennen haastattelua kumpikin allekirjoitti suostumuksen (Liite 4.) tutkimukseen osallistumisesta. Haastattelut kestivät noin tunnin. Kummankin kohdalla haastattelu alkoi yleisellä narratiivisella aloituskysymyksellä; ”kerro minulle kokemuksistasi suljetussa vankilassa”. Haastattelun loppuksi kyselin yksityiskohtaisempaa tietoa tutkimuksen kannalta tärkeistä teemoista kuten ”mitä kokemukset suljetussa vankilassa merkitsevät tai ovat vuosien varrella merkinneet omassa elämäkulussa?”, ”Miksi juuri tämä tapahtuma on jäänyt mieleen?”.

7.3 Aineiston analyysi

Aineistojen analyysissa ja tulkinassa olen käyttänyt narratiivien analyysia eli kertomusten temaattista jäsenystä. Narratiivisessa aineistonanalyysissa on keskeistä Polkinghornen (Heikkinen, 2001a, s. 190; Laitinen & Uusitalo, 2008, ss. 122-123; viitattu Polkinghorne, 1995) jaottelu narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Narratiivien analyysissa aineisto koostuu kertomuksista ja se käsitellään kokonaisuutena. Kertomuksia luokitellaan, tyytitellään ja kategorisoidaan laadullisen tutkimuksen tapaan. Narratiivisessa analyysissä keskeistä on tapahtumien kuvaaminen ja käsittely kokonaisuutena uuden juonellisen kertomuksen muodostamiseksi. Jaottelu pohjautuu Brunerin (1986) käsitykseen tietämisen tavoista, jossa paradigmaattinen ja narratiivinen tietäminen eroavat toisistaan perustavanlaatuisesti. Paradigmaattinen tietäminen tarkoittaa täsmällistä, muodollista ja järjestelmällistä tietämistä, joka liitetään narratiivien analyysiin. Narratiivisen tietäminen on luonteeltaan kertomuksellista ja kertomuksia tuottavaa. Siinä missä paradigmaattinen ajattelu etsii yleispätevää, ajatonta totuutta, on narratiivinen tiedonmuodostus kontekstuaalista ja etsii tiettyjä yhteyksiä tapahtumien välillä. (Heikkinen, 2001a, s. 191; Heikkinen, 2015, ss. 160-161; Erkkilä, 2008, s. 200) Tämän tutkimuksen tavoitteita palvelee paremmin narratiivien analyysi, jonka lopputulos ei koostu tarinoista, vaan aineiston avulla jäsennetään keskeisimmät kategoriat sekä teemat ja tehdään näkyväksi näiden välisiä suhteita. Aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, tietoa jäsennetään induktiivisesti yksittäisestä yleiseen ja tulokseksi saadaan esimerkiksi luokiteltuja tarinoita tai teemoja. (Savukoski, 2008, ss. 70-71; Heikkinen, 2015, ss. 160-161; Laitinen & Uusitalo, 2008, s. 123)

Yksi analyysin tärkeimpiä lähtökohtia on se, ollaanko kiinnostuneita kertomuksen sisällöstä ja siitä mitä ihmiset kertovat vai sen muodosta ja siitä, miten ihmiset kertovat. Lieblich ym. (Kaasila, 2008, s. 45; Savukoski, 2008, s. 72, viitattu Lieblich ym. 1998) erottavat narratiivisen aineiston tulkinassa ja analyysissa seuraavat lähestymistavat: laaja-alaisuuteen (*holistic*) tai luokitteluun (*categorical*) perustuva tapa sekä kerronnan sisältöön tai muotoon perustuva tapa. Holistisessa näkökulmassa kiinnostuksen kohteena on henkilö ja hänen elämänsä kokonaisuutena ja kertomuksen osia tarkastellaan suhteessa kertomuksen kokonaisuuteen. Kategorinen lähestymistapa on hyödyllinen, kun kiinnostus kohdistuu ilmiöön tai ongelmaan, joka on yhteinen jollekin ihmisryhmälle. Jokainen kertomus jaetaan osiin ja kertojien tuottamat tiettyyn kategoriaan kuuluvat katkelmat kootaan yhteen sisältämien keskeisten

teemojen mukaisesti. Toinen jaottelu liittyy kertomuksen sisällön ja muodon erotteluun. Sisällön analyysissä narratiiveista kerätään erillisiä ilmaisuja, jotka tematisoidaan ja luokitellaan. Muodon analyysissä huomio kohdistuu kertomuksen eri osien tyyli- ja kielipiirteisiin. (Kaasila, 2008, s. 45; Savukoski, 2008, s. 72)

Tämän jäsentelyn perusteella tutkimukseni analyysi muistuttaa eniten kategorista sisällön analyysiä. Kategorinen lähestymistapa muistuttaa perinteistä sisällön analyysiä ja sitä on kutsuttu myös narratiivien analyysiksi; vertailemalla aineistokatkelmia pyritään narratiivien joukosta löytämään yleisempiä käsitteitä (Kaasila, 2008, s. 46). Sisällön analyysin avulla tavoitellaan tiivistettyä kuvausta, joka kytkee siitä saadut tulokset laajempaan teoriapohjaan ja aiempiin tutkimustuloksiin. Aineisto ikään kuin pilkotaan osiin, jonka jälkeen se käsitteellistetään ja järjestetään uudeksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, ss. 117-119, 122)

Aineiston analyysi alkoi tehtyjen haastattelujen litteroinnilla. Litteroinnista voidaan todeta, että kiinnostuksen kohde määrittää sitä, millä tarkkuudella suullinen tutkimusaineisto on litteroitava. Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on kertomuksen sisältö, joten kerronnalliset yksityiskohdat kuten äännähdykset, tauotukset ja äänenpainot eivät olleet litteroinnissa oleellisia. (Laitinen & Uusitalo, 2008, ss. 131-135) Litteroinnin jälkeen alkoi aineiston alustava analysointi ja tulkinta. Ensimmäisellä kerralla aineisto luettiin läpi ilman ennako-oletuksia ja -odotuksia, ilman, että jokin ennalta ajateltu näkökulma rajoittaisi aineiston sisällön näkemistä tavalla, joka aiemmasta teoriasta poiketen voisi olla olennaista ja arvokasta tutkimuksen tavoitteen näkökulmasta (Puusa, 2020, s. 152). Vasta seuraavilla lukukerroilla aineistoon tehtiin alustavia huomioita ja merkintöjä tutkimuksen tarkoituksen ohjaamana.

Kun tutkijalle on muodostunut alustava kokonaiskuva aineistosta, se pilkotaan osiin ja tarkastellaan yksityiskohtaisemmin. Kategorisoivassa analyysissä aineisto luetaan läpi useaan kertaan ja ryhmitellään aineistosta nousevien teemojen mukaan kokonaisuudeksi (Savukoski, 2008, s. 70). Teemat käydään läpi säännönmukaisuuksia etsien ja eritellen, merkityksiä yhdistellen ja aineistossa esiintyviä kokemuksia käsitteellistäen. Sen kautta kokonaisuudet jaotellaan alaluokiksi ja pääluokiksi, joista johdetaan tutkimustulokset. (Laitinen & Uusitalo, 2008, ss. 133-135)

Voidaan ajatella, että sisällönanalyysissä puhdas aineistolähtöisyys ei ole mahdollista, sillä tehtyjä havaintoja sävyttää aina aiempaan teoriaan perustuvat tulkinnat ja tutkimustuloksiin vaikuttaa tutkijan valitsemat käsitteet ja menetelmät. Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset ohjaavat tulkitsemaan aineistoa teoriaohjaavan tutkimusotteen kautta. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee ensin aineistolähtöisesti, mutta abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään valmiisiin, ilmiöstä tiedettyihin teoreettisiin käsitteisiin. Teorialähtöisestä analyysistä poiketen tavoitteena ei ole testata olemassa olevaa teoreettista mallia, vaan teoreettinen viitekehys on apuna analyysissä ohjaamassa aineiston tarkastelua ja tulkintaa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, ss. 127, 133; Vilka, 2021, ss. 158-159)

Teoriaohjaavassa tutkimusotteessa teoreettiset kytkennät tuodaan esille jo tutkimuksen alussa. Analyysi perustuu abduktiiviseen päättelyyn. Aineistosta nousseille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä ja vahvistusta. Tutkijan on reflektoitava omia teoreettisia ajattelutapojaan sekä tunnistaa niitä tehdyissä tulkinnoissa. Teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä on käytetty myös termiä teoriasidonnainen sisällönanalyysi. (Vilka, 2021, ss. 158-159; Tuomi & Sarajärvi, 2012, s. 96)

Analyysi eteni teorian ohjaamana luokitellen kategorisen analyysin tapaan. Aineistosta kerättiin kaikki tutkimustehtävään ja -kysymyksiin liittyvät maininnat allekkain taulukkoon. Alkuperäisilmaukset pyrkivät vastaamaan tutkimuskysymykseen, minkälaisista turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksista vangit kertovat. Turvaa ja turvattomuutta kuvaavat ilmaisut jaoteltiin erillisiin taulukoihin. Lisäksi kolmanteen taulukkoon kerättiin kuvauksia niistä merkityksistä, joita näille kokemuksille annettiin. Seuraavaksi aineisto redusointiin, eli kaikki alkuperäisilmaukset pelkistettiin tiiviiksi kuvauksiksi siitä minkä koin olevan kunkin alkuperäisilmauksen ydin (Taulukko 1). Usein yhdestä lausumasta oli löydettävissä enemmän kuin yksi pelkistetty ilmaus.

Taulukko 1 Esimerkki alkuperäisaineistolle tehdystä pelkistämisestä.

alkuperäisilmaukset	pelkistys, turvattomuuden kokemukseen vaikuttaa...
Vangit ovat jatkuvasti hermot kireällä ja riitelyä, juoruilua yms on todella paljon ja se tuo turvattomuutta. (N2)	stressitaso vankien keskinäiset suhteet
Se aina kuohuttaa, kun tulee uusia ihmisiä ja se sekoittaa sen pakan, miten siellä toimitaan. (N5)	uusien vankien vaikutus osaston dynamiikkaan
Koko ajan varpaillaan olo, että tuleeko tänne joku. Koska mulle on käynyt niin, että mun selliin on tultu. (N5)	oman tilan puute
Jatkuva pelko siitä, että mihin taloon ja milloin siirretään. (N2)	laitossijoittelu
Se aiheuttaa turvattomuuden tunnetta, kun ei omalla käytöksellään voikaan varmistaa päivien ja asioidensa sujumista vaan ongelmia voi milloin tahansa tulla muiden vankien toimesta. (N4)	keinottomuus vaikuttaa omalla käytöksellä omaan tilanteeseen muiden toiminnan vaikutukset omaan tilanteeseen
Kyvyttömyys huolehtia itsestä luo turvattomuuden tunnetta. (N4)	kyvyttömyys huolehtia itsestä
Nyt sä oot ihan yksin. Ei ole ketään muuta. (N1)	yksinäisyys kaventunut elämänpiiri
Koen näillä yksilöillä ... olevan liikaa valtaa ja mahdollisuuksia hallita napinallaan ja vinkunallaan ympärillämme olevia henkilökunnan tiettyjä jäseniä tapahtumia ja asioita. (N3)	vangit määrittelevät ja vaikuttavat henkilökunnan toimintaan
Henkilökunta mahdollistaa usein muita alistamaan pyrkivien vankien toiminnan. Heidän toimintaansa osastolla ei puututa ja usein he saavat manipuloitua oman tahtonsa läpi. (N4)	henkilökunta ei puutu ongelmalliseen käytökseen
Osalla henkilökuntaa välinpitämätön asenne, jopa vihamielinen. Esim. saattavat vältellä ja kieltäytyä kommunikoimasta minun kanssa. (N1)	henkilökunnan välinpitämättömyys

Pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin samankaltaisia ilmiöitä kuvaavien kokemusten perusteella alaluokkiin. Alaluokat on nimetty aineistosta nousevaa ilmiötä kuvaavalla käsitteellä. Luokittelua on jatkettu yhdistelemällä alaluokat yläluokiksi ja yläluokat edelleen pääluokiksi. Tätä voidaan kutsua abstrahoinniksi eli käsitteellistämiseksi, jossa aineiston alkuperäisilmauksista jäsennetään teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä, joilla rakennetaan kuvausta tutkimuskohteesta. Teoriaohjaavan analyysin periaatteiden mukaan pääluokat on tuotu ontologisen turvallisuuden viitekehyksestä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, ss. 124-125, 127; Puusa, 2020, ss. 152-153; Tuomi & Sarajärvi, 2012, s. 112)

Taulukko 2 Esimerkki abstrahoinnista turvattomuuden kokemuksissa.

alaluokat	yläluokka	pääloukka
muut vangit pyrkivät toiminnallaan vaikuttamaan muihin	muiden toiminnan vaikutus itseän	jaetun yhteisön vaikutus itseän, keinottomuus vaikuttaa siihen mitä ympärillä tapahtuu
muiden vankien arvaamaton käytös		
vankien keskinäiset suhteet	psykkinen vaikuttaminen	emotionaalinen turvattomuus
psykkinen väkivalta		
fyysisen väkivallan pelko	väkivallan uhan läsnäolo	
epäasiallisen käytöksen normalisoiminen	ulkoisten asioiden vaikutus itseän	epävarmuus elinympäristön pysyvyydestä ja jatkuvuudesta
ympäristöön sopeutuminen		
epävarmuus toiminnan jatkuvuudesta ja tilanteen pysyvyydestä	kyvyttömyys vaikuttaa ympärillä tapahtuviin asioihin	toimijuuden ja hallinnan tunteen menettäminen
salassa pidetty tieto		
yhteydenpito läheisiin		
kyvyttömyys suunnitella tulevaisuutta		
riippuvuus ihmisestä, johon ei luota tai suhtautuu negatiivisesti	toimijuuden menettäminen, hallinnan menettäminen	
keinottomuus vaikuttaa omaan tilanteeseen		
itsen menettäminen	identiteetin katoaminen	
turvallisen tilan puute		
kaventunut elämämpiiri		
rikoksen vaikutus läheisiin		
terveys	kyvyttömyys tehdä toimia on edun mukaisesti	
epävarmuus siitä mitä odotetaan		
epävarmuus tulevasta		
henkilökunta ei vahvista kaikille yhteisiä sääntöjä	kyvyttömyys ennakoita tapahtumia, ympäristön hallitsemattomuus	ympäristön ennakoimattomuus, puuttuvat rutiinit
vangit voivat vaikuttaa henkilökunnan toimintaan		
epäkohtiin tai haitalliseen käyttäytymiseen ei puututa	epäluottamus	
epäluottamus henkilökuntaan		
kokemus epäoikeudenmukaisuudesta	epäinhimillistämisen kokemus	puutteellinen validointi, inhimillisen kokemuksen ohittaminen
kokemus epäinhimillistämisestä		
henkilökunnan negatiivinen suhtautuminen		

Taulukko 3 Esimerkki abstrahoinnista turvan tunteen kokemuksissa.

pelkistys, turvan kokemiseen vaikuttaa...	alaluokka	yläluokka	pääluokka	
hallittavuus	oma tila	mahdollisuus tehdä toimia oman edun mukaisesti	ympäristön jatkuvuus ja hallittavuus	
oma tila				
omalla toiminnalla vaikuttaminen				
mahdollisuus valita itse	mahdollisuus vaikuttaa omaan turvallisuuteen			
saan sulkea itse oven				
oman tilan hallinta				
mahdollisuus turvata itseä				
päätös, mahdollisuus vaikuttaa itse	jatkuvuus			ympäristön hallittavuus ja ennakoitavuus
työn merkitys				
tulevaisuuden odotukset				
tottuminen				
tietää miten toimia ja miten muut toimii	ennakoitavuus			
rutiinit				
ennakoitavuus				
asiallisuus	järjestyksen ylläpitäminen			
järjestyksen ylläpitäminen				
rauha				
tunne, että asiat ovat hallinnassa				
luottamuksen osoitukset	luottamuksen osoittaminen, yksilölliset ratkaisut	kuulluksi ja nähdyksi tuleminen	validointi, sosiaalinen liittyminen ja vahvistaminen	
juuri minulle sopivat ominaisuudet ja edellytykset				
ystävällisyys				
välittämisen osoitus	vaivannäkö			
kannustaminen				
samanarvoisuus				
kysytään kuulumisia	arkinen läsnäolo			

Taulukko 4 Esimerkki abstrahoinnista kokemuksille annetuissa merkityksissä.

pelkistys, minkälaisia merkityksiä kokemuksille annetaan	alaluokka	yläluokka	pääluokka	
epäinhimillistäminen	epäinhimillistäminen	kielteiset vaikutukset identiteettiin ja itsetuntoon	identiteetti, käsitys itsestä	
en ole muuta kuin rikollinen				
arvottomuuden kokemus				
itsen menettäminen	identiteetin muutos			
epäluottamus	epäluottamus		haasteet tunnetaidoissa	sosiaalisen liittymisen haasteet
haasteet tunteiden säätelyssä				
epäluulo	tunteiden tunnistaminen ja osoittaminen			
vaikea olla ihmisten kanssa				
tunteiden näyttäminen ja tunnistaminen				
tarve selitellä				
kokemus syyllisyydestä	syyllisyyden kokemus			
onnistuminen tuntuu epäuskottavalta				
haasteet ihmissuhteissa	haasteet ihmissuhteissa	ympäristön tarkkailu		
vaikeus luottaa itseän ja muihin				
edelleen turvaton olo ilman syytä				
sosiaalisen kanssakäymisen rajoittaminen	varovaisuus			
varuillaanolo				
varovaisuus				
pakko sopeutua	oman toiminnan muuttaminen			
pakko oppia kestämään				
tarve muokata omaa toimintaa				
tarve madaltaa kynnystä mitä hyväksyy				

Kategorioiden muodostamista voidaan pitää analyysin kriittisimpänä vaiheena, sillä tässä kohtaa tutkija päättää tulkintansa mukaan millä perusteella eri ilmaisut kuuluvat samaan tai eri kategoriaan. (Puusa, 2020, ss. 152-153) Toisaalta luokittelussa saatetaan hävittää aineiston rakenteelliset piirteet, jotka ovat monesti analyysin kannalta merkityksellisiä. On kritisoitu, että narratiivien yksilöllinen tarkoitus voi kadota, jos analyysi on liian pilkkovaa tai suodattavaa. (Riessman, 2008, s. 12) Myös Laine (2015, s. 45) korostaa, että tutkimus, joka pyrkii ymmärtämään ja tulkitsemaan kokemusten ja merkitysten monikerroksellisuutta, ei voi tavoitella aineiston pilkkomista yksimerkityksellisiksi ja yksiselitteisiksi käsitteiksi. Yksilöissä on aina yhdistäviä ja tyypillisiä puolia, sekä yksilöllisiä puolia eikä yksilöllinen merkitse samaa kuin epäolennainen. Käsitteellinen yleistäminen on keino nähdä tapahtumissa ja ilmiöissä samankaltaisuutta, tunnistaa toisia tapahtumia ja ilmiöitä (Moilanen & Räihä, 2015, s. 70).

8 Tutkimustulokset ja johtopäätökset

Nykyisessä yksilön vastuuta korostavassa ja menestystä ihannoivassa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä häpeä ja syyllisyys jäävät lähes yksinomaan vankilaan joutuneen ihmisen kannettavaksi. Vaille merkitystä jää se tosiasia, että varsin monen vankilaan päätyvän elämänhistoriaan on kasautunut traumaattisia kokemuksia varhaislapsuudesta lähtien ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus on ollut konkreettista arkitodellisuutta elämän ensi hetkistä alkaen. Kun traumataustat ohitetaan, ihmisten oireita kohdellaan heidän ominaisuuksinaan. (Granfelt, 2007)

Tutkimuksen teoreettiset johtopäätökset nousevat asetelmasta, jossa tutkimuksen päätelmiä peilataan työn teoreettiseen viitekehykseen. Johtopäätöksiin liitetään myös keskeisimmät tutkimustulokset, joiden avulla vastataan tutkimuskysymykseen. (Puusa, 2020, s. 155). Tutkimustehtäväni oli selvittää, millaisia turvan ja turvattomuuden kokemuksia naiset tuovat esille omissa kertomuksissaan. Johtopäätöksissä turvan ja turvattomuuden kokemuksiin liittyvät tulokset esitetään limittäin toisiaan tukien. Tässä kappaleessa tutkimustuloksia peilataan teoriaosuudessa kuvattuihin traumainformoidun työotteen käsitteisiin ja pohditaan minkälaiset asiat huomioon ottamalla ontologisen turvallisuuden tunteen rakentaminen ja säilyttäminen suljetussa vankilassa olisi mahdollista traumasensitiivisin keinoin.

Suljettu vankila on totaalinen laitos. Sen asukkaat koetaan uhkana muille ihmisille, jonka takia heidät suljetaan laitokseen ilman heidän suostumustaan. Totaalisille laitoksille on erityistä kaikkien toimintojen rajaaminen samaan paikkaan ja kaikki elämänalueet tapahtuvat laitoksen sisällä valvovan auktoriteetin ohjailemana. Laitoksen säännöt ohjeistavat kohtelevaan asukkaita keskenään yhdenvertaisina ja kaikille yhteiset päivärutiinit suoritetaan muiden asukkaiden välittömässä läheisyydessä. Toiminnot perustellaan laitoksen virallisilla tavoitteilla ja niitä noudatetaan tiukan aikataulun mukaisesti. (Huhta, 2012, s. 17, viitattu Goffman 1961; Timonen, 2015, s.148)

Traumainformoidulla työskentelyllä voidaan mahdollistaa turvallinen tila yksilön toipumiselle ja trauman vakauttamiselle. Teija Karttusen (2020a, s. 81) tutkimissa naisten päihdeyhteisöissä koettiin olennaiseksi työntekijöiden pyrkimys vakauttavaan työskentelyyn, johon liittyi arjen rutiineista kiinni pitäminen ja niiden toistuvuus sekä fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden varmistaminen. Toiminnoissa pyrittiin vahvistamaan asiakkaiden kyvykkyyttä ja toimijuutta eri arjen tilanteissa ilman psyykkisen lamaantumisen tunnetta. Olennaiseksi koettiin työntekijöiden taito sanoittaa ja normalisoida asiakkaiden reaktioita.

Kokemusten tarkastelu ontologisen turvallisuuden viitekehyksessä asettui vankilajärjestelmän tuottaman epävarmuuden ja henkilökohtaisen elämän jatkuvuuden jännitteeseen. Ontologisen turvallisuuden merkityksiä tarkastelleet tutkijat ovat painottaneet pysyvyyttä, rutiineja, kotirauhaa ja mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämänselkkuun. Tässä tutkimuksessa nämä piirteet tulivat esiin tuomion suorittamiseen merkittävästi vaikuttavina asioina. Toisaalta myös epäluottamus ja epävarmuus sävyttivät monia kokemuksia.

Narratiiveissa kuvatut turvattomuuden kokemukset voitiin jäsentää kuuteen pääluokkaan. Nämä pääluokat nimettiin seuraavasti; *jaetun yhteisön vaikutus itseen, emotionaalinen turvattomuus, epävarmuus elinympäristön pysyvyydestä ja jatkuvuudesta, toimijuuden ja hallinnan tunteen menettäminen, ympäristön ennakoimattomuus sekä puutteellinen validointi*. Turvan kokemukset jaoteltiin vastaavasti kahteen pääluokkaan, *ympäristön jatkuvuus ja hallittavuus sekä validointi, sosiaalinen liittyminen ja vahvistaminen*.

Kokemuksille annetut merkitykset voitiin jaotella niin ikään kahteen pääluokkaan, *identiteetti ja käsitys itsestä* sekä *sosiaalisen liittymisen haasteet*.

Kaikki yhdeksän pääluokkaa voitiin jäsentää neljään yhdistävään luokkaan, *toimijuus ja autonomia, ympäristön jatkuvuus ja hallittavuus, identiteetti ja minäkuva* sekä *sosiaalinen liittyminen*. Seuraavissa alaluvuissa näitä yhdistäviä luokkia tarkastellaan vuorovaikutuksessa traumainformoidun työskentelyn periaatteiden kanssa.

8.1 Toimijuus ja autonomia

Tarja Kauppilan vuonna 1999 julkaistussa miesvankien turvattomuutta käsittelevässä tutkimuksessa todettiin, että vangit kokivat turvattomuutta selvästi laaja-alaisemmin kuin siviiliväestö. Eniten vangeille aiheutti turvattomuutta vapauden väheneminen, se, ettei voi päättää omista asioistaan. Tulos on tärkeä, kun otetaan huomioon autonomian ja itsemääräämisoikeuden keskeistä roolia elämäntilanteiden hallinnassa. Turvattomuus nousi ennen kaikkea siitä uhkasta, että ulkopuoliset tekijät puuttuvat heidän elämänsä kulkuaan. Turvattomuutta aiheutti myös ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan. (Kauppila, 2000, s. 227) Näiltä osin Kauppilan tutkimuksen tulokset muistuttavat huomattavasti tämän, yli kaksikymmentä vuotta myöhemmin tehdyn naisvankien turvattomuutta käsittelevän tutkimuksen tuloksia.

Riikka Kanervon (2015, ss. 37-39) tutkimuksessa vankeus ja itsensä vankina ajattelu koettiin raskaaksi koko tuomion ajan. Vankeus koetaan sekä fyysisenä, että henkisenä poissaolona omasta elämästä, jossa on välillä helpompia ja välillä raskaampia aikoja. Henkisesti pahimmaksi koettiin epätietoisuus sekä tunne siitä, ettei voi itse vaikuttaa omiin asioihinsa. Kanervon tutkimuksessa haastatellut kokivat, että päätösvalta henkilön asioista ja elämästä siirtyy vankilan henkilökunnalle.

Toimijuuden haavoittuvuus on ontologisen turvallisuuden keskiössä. Se liitetään hallinnan kokemukseen ja sitä kautta kykyyn säilyttää hallinnan tunne myös ennakoimattomissa tilanteissa. (Rumelili, 2015) Narratiiveissa korostui kokemus siitä, ettei omalla toiminnallaan voinut varmistaa itselleen myönteistä lopputulosta tai oli muuten kyvytön tekemään toimia oman edun mukaisesti, kuten huolehtimaan terveydestään riittävästi. Toisaalta tuotiin esille

sitä, että hallinta omasta elämästä ja itselle tärkeistä asioista on pitänyt luovuttaa ulkopuoliselle taholle, johon lähtökohtaisesti kohdistuu epävarmuuden tai jopa pelon tunteita. Toimijuuden menettämistä kuvattiin narratiiveissa muun muassa seuraavasti

Se aiheuttaa turvattomuuden tunnetta, kun ei omalla käytöksellään voikaan varmistaa päivien ja asioidensa sujumista vaan ongelmia voi milloin tahansa tulla muiden vankien toimesta. Ongelmiin pitäisi puuttua yksilökohtaisesti eikä niputtaa niihin kaikkia osaston vankeja, se saa olon epävarmaksi aina kun aamulla ovi aukeaa. (N4)

Kyvyttömyys huolehtia itsestä luo turvattomuuden tunnetta. (N4)

No siis sehän on ihan sellainen vitsi, se että kattellaan. Siis vankilan henkilökunta vastaa melkeinpä joka asiaan, kun pyydät jotain, että kattellaan ja se asia jää siihen. ... Monet asiat vaan jotenkin siirtyy ja siirtyy ja jää hoitamatta. ... Eihän mulla ollut hallintaa mistään. Epätoivo on se sana millä sitä voisi kuvailla. (N2)

... kun joku sellainen, jota et tunne ja johon et luota, niin se päättää siitä mitä sulle tapahtuu ja miten sun asiat menee. Se päättää onko sun asiat tarpeeks tärkeitä vai ei. (N1)

Voidaan ajatella, että vankilassa vanki on fyysisesti turvassa, mutta samalla on mahdollista, että turvallisuuden kokemus on heikentynyt kaventuneen toimijuuden ja autonomian vähentymisen myötä. Ontologinen turvattomuus ruokkii vastakkain asettelua sekä yksinkertaistavia ja polarisoituneita tulkintoja tilanteista (Rumelili, 2015).

Toimijuuden käsite liittyy tässä tutkimuksessa toimijuuden mahdollisuuteen, toimijuutta rajoittaviin tai tukeviin keinoihin. Tähän sisältyy ajatus mahdollisuudesta vaikuttaa ympärillä tapahtuviin asioihin sekä käsitys itsestä ihmisenä, jolla on valta tehdä valintoja ja päätöksiä. (Timonen, 2015, s. 146) Myös turvan tunteesta kertovissa narratiiveissa viitattiin toimijuuteen ja mahdollisuuteen vaikuttaa oman turvallisuuden kokemukseen. Narratiiveissa kuvattiin yksilöllisesti tehtyjä ratkaisuja, joilla yksittäiselle vangille annettiin mahdollisuuksia tehdä valintoja oman turvallisuuden tunteen parantamiseksi henkilökunnan määrittelemien

rajojen sisällä. Osittain narratiiveissa korostui myös pyrkimys hallinnan palauttamiseen itselle niillä keinoilla, joita saatavilla oli. Tällaisia oli esimerkiksi valinta eristäytyä muista vangeista, jättäytyä pois yhteisestä toiminnasta tai pyrkiä hallitsemaan omaa henkilökohtaista tilaa, selliä.

Toisaalta tällä hetkellä olen itse kasvanut tässä vankilassa olemiseen ja mua on helpotettu sillä tavalla, että ... . (N5)

Tällä hetkellä voisin hyvinkin pitää sellin oven auki, mutta en vaan periaatteesta halua. (N1)

Kuinka paljon sitä (turvaa) kuitenkin loppujen lopuksi on, jos sitä osaa hakea ja osaa itse luoda ja avata suunsa ajoissa. (N5)

Toimijuus muovautuu ihmisen ja hänen ympäristönsä välisessä vuorovaikutuksessa. Sitä määrittelevät kokemusten muovaamat käsitykset omasta osaamisesta ja taidoista sekä käsitys siitä, mikä osa ympäröivästä yhteiskunnasta on hänen ulottuvillaan. Loyalin (2003) mukaan yksilö pyrkii lähtökohtaisesti rationaalsiin ratkaisuihin ja tekee päätöksiä toiminnastaan sen mukaisesti minkä uskoo tai tietää olevan tarkoituksenmukaista ja toivotun lopputuloksen kannalta perusteltua. Toimijuudelle on keskeistä se, että yksilö olisi voinut toimia toisin. Tämä sitoo toimijuuden (*agency*) valtaan (*power*). Kyky toimia toisin tarkoittaa kykyä vaikuttaa ympäristön tapahtumiin tai valita olla vaikuttamatta, siten että toiminta vaikuttaa tai muuttaa tiettyä prosessia tai asioiden laitaa. Toimijuus edellyttää mahdollisuutta kausaaliin voimiin elämänkulussa. Toiminta riippuu yksilön mahdollisuuksista saada aikaan muutoksia nykytilassa tai tapahtumien kulussa. Toimijuus loppuu, jos yksilö menettää kykynsä käyttää valtaa tai saada aikaan muutoksia.

Traumainformoidun työtteen periaatteiden mukaan toipumista voidaan tukea kannustamalla vankeja olemaan aktiivisia vuorovaikutuksessa, päättämään ja rajaamaan sekä toimimaan vastoin aiempia toimintamalleja. Kiteyttäen voidaan todeta, että toipumisen kontrolloimisen ja virheiden osoittamisen sijaan ammatillisten toimijoiden, tässä tapauksessa vankilan henkilökunnan, tulisi toimia toipumisen avustajina, uusien selviytymiskeinojen ja toimintamallien opettajina. Auttamalla yksilöä tunnistamaan voimavarojaan ja vahvistamaan itsemääräämisoikeuttaan, tämä voi kokea itse olevansa

vastuussa onnistumisestaan. Vankilatuomion aikana voidaan turvallisesti harjoitella rakentavaa päätöksentekoa ja valintojen tekemistä sekä suunnitelmallista tavoitteiden asettelua kohti yhdessä määriteltyä lopputulosta sen sijaan, että työskenneltäisiin kohti päämäärää, jota yksilö ei tunnista. (Covington, 2016; Kubiak;Covington;& Hillier, 2017)

Jaettuun toimijuuteen perustuva vuorovaikutus tunnistaa, että jokainen asiakas on yksilö, ja että elettyyn elämään tulisi suhtautua asiantuntijuutena omasta elämäkulusta. Ohjeiden noudattamisen ja tottelevaisuuden vahvistamisen sijaan tulisi keskittyä opettamaan uudenlaisia, rakentavampia toimintamalleja ja vahvistamaan yksilön hallinnan tunnetta omasta elämästään. Traumainformoitu, toipumista edistävä ympäristö on tila, joka kunnioittaa yksityisyyttä ja pyrkii yksilön autonomian ja toimijuuden palauttamiseen mahdollistamalla valintojen tekemisen. Tähän päästään, kun sekä henkilökunta, että asiakkaat ovat tietoisia yhdessä ylläpidetyistä rajoista ja säännöistä ja siitä minkälaista toimintaa asiakkaalta edellytetään. (Covington, 2012, s. 4)

8.2 Ympäristön jatkuvuus ja hallittavuus

Riitta Granfelt (2011, s. 216) kuvaa, että suljetussa vankilassa yksilö suljetaan ”yhteiskunnan ulkopuolelle lukitsemalla vangitun muurien sisälle fyysisesti, sosiaalisesti ja psyykkisesti ahtaaseen tilaan”. Vankilat on lähtökohtaisesti suunniteltu rikosten tekijöille, ei uhreille, eikä rangaistuslaitoksissa aina tunnisteta, että rikosseuraamuksiin joutuvat yksilöt olivat usein uhreja ennekuin heistä tuli rikosentekijöitä ja, että ”hurt people hurt people”, satutetut ihmiset satuttavat ihmisiä. (Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, s. 92)

Traumatisoitumiseen liittyvän ymmärryksen kautta toipumisen fyysinen ympäristö korostuu. Kappaleessa kuusi viitattiin fyysiseen tilaan ontologisen turvan tunteen lähteenä, kun se mahdollistaa pysyvyyden kokemisen suhteessa materiaaliseen ja sosiaaliseen ympäristöön, tarjoaa paikan päivittäisten rutiinien suorittamiselle, mahdollistaa hallinnan tunteen ja tarjoaa turvallisen paikan identiteetin jatkuvuudelle ja kehittymiselle. (Saurama;Nurmi;& Heino, 2020, s. 137) Turvallinen, hoidollinen ympäristö ja riittävän turvalliset rajat varmistavat myös psyykkisen ja fyysisen koskemattomuuden.

Ympäristön ennakoitavuus ja hallittavuus jakautuu tutkimusaineistossa muiden vankien, henkilökunnan sekä vankilajärjestelmän aiheuttamiksi turvattomuuden kokemuksiksi. Kertomuksissa kuvattiin tilanteita, joissa muut vangit aiheuttavat toiminnallaan turvattomuutta ja epävarmuutta vankilan arjessa. Erityisesti vankien pyrkimys vaikuttaa henkilökunnan toimintaan koettiin muiden vankien kannalta turvattomaksi. Lisäksi tietoisien ja harkitun kiusanteon, manipuloinnin ja kateuden kokemukset korostuivat narratiiveissa.

Se aina kuohuttaa, kun tulee uusia ihmisiä ja se sekoittaa sen pakan, miten siellä sit toimitaan, vaikei olisikaan mitään. (N5)

Tällaiset sekaisin olevat vangit tuntuvat arvaamattomilta ja useimmiten käyttäytyvät kuin heillä olisi oikeus ja valta tehdä mitä haluavat muista ihmisistä välittämättä. He asettavat itsensä toisten vankien yläpuolelle ja vaativat muita sopeutumaan heidän tapaansa toimia osastolla. (N4)

Enkä koe myöskään olevani turvassa suhteessa tiettyihin vankeihin, joilla koen olevan ongelmia sopeutua muihin ympärillään oleviin vankitovereihin ja meistä koostuvaan yhteisöön, jota he yrittävät ajoittain kovasti hallita omalla toiminnallaan, mielenosoittelullaan ja käytöksellään sekä välillisesti myös tiettyjen vartijoiden kautta. (N3)

Toisaalta henkilökunnan toiminta suhteessa yllä mainittuihin tilanteisiin, määritteli vahvasti sen, koettiinko tilanne turvattomaksi vai turvalliseksi.

Henkilökunta mahdollistaa usein muita alistamaan pyrkivien vankien toiminnan. Heidän toimintaansa osastolla ei puututa ja usein he saavat manipuloitua oman tahtonsa läpi. (N4)

Kaikki edellä mainitsemani kohdat aiheuttavat minussa levottomuutta ja laskevat henkistä turvallisuudentunnettani vankilassa. En koe, että voin luottaa asioiden ja tapahtumien järjestykseen tai arjen rutiineihin. (N3)

Ontologinen turvallisuus perustuu käsitykseen asioiden ja tapahtumien järjestyksestä ja jatkuvuudesta ja siinä on kyse luottamuksesta oman olemisen jatkuvuuteen sekä perusluottamuksesta toisiin ihmisiin. Kuten jo aiemmin on todettu, ontologisen turvallisuuden erityinen merkitys on siinä, että se auttaa ihmistä selviytymään kohtaamistaan kriiseistä, muutoksista ja riskitilanteista. (Giddens, 1991)

Traumatisoituneella saattaa olla haasteita sietää, tunnistaa, säädellä tai ilmaista tunteita ja tämä voi johtaa tunteiden yli- tai alisäättelyyn. Yksilö saattaa esimerkiksi yli reagoida neutraalilta vaikuttavaan tapatumaan tai alireagoida vaaranmerkkeihin. Tämän takia traumatisoituneen henkilön riski traumatisoitua uudelleen on korkea.

Uudelleentraumatisoitumisella viitataan psyykkiseen tai fysiologiseen reaktioon traumaärsykkeeseen tai laukaisijaan. Laukaiseva tekijä tai uudelleen aktivoiva ärsyke on jotain, joka muistuttaa suoranaisesti ja symbolisesti tiettyä ratkaisemattoman traumaattisen kokemuksen piirrettä. Laukaisevana tekijänä voi toimia jokin tämänhetkinen tilanne, kanssakäyminen toisen ihmisen kanssa, esine, asia tai jopa sisäinen kokemus, kuten tunne tai tuntemus, haju tai kehon asento. Keho reagoi ärsykkeeseen samalla tavoin, kun se reagoi alkuperäisessä traumaattisessa tilanteessa. Yksittäinen traumaan liittyvä laukaisija (*trigger*) saattaa synnyttää täyden taistele- tai pakene reaktion, kuin jos trauma tapahtuisi tässä ja nyt. Traumalaukaisijoiden ja uudelleentraumatisoimisen pelko on osasyynä siihen, että palveluissa vältetään trauman puheeksi ottoa. Trauman kokeneen olisi kuitenkin hyvä oppia tunnistamaan laukaisevia tekijöitä ja omia reaktioitaan sekä muuttamaan näitä ehdollistuneita reaktioita. (Traumaterapiakeskus, 2019, s. 136; Covington, 2012, s. 3)

Niiden kohdalla, jotka tulevat vankilaan elämän negatiivisten kokemusten vaikutukset mukanaan, altistuminen uudelleentraumatisoitumiselle vaikuttaa väistämättömältä. Lähtökohtainen oletus on, että jokainen vanki voi olla ennalta-arvaamaton ja turvallisuusuhka itselleen tai muille. Vankilan prosesseihin liittyy useita välttämättömiä itseä tai henkilökohtaiseen tilaan liittyviä toimintoja, jotka altistavat uudelleen traumatisoitumiselle. Kokemukset rikosseuraamuksissa saattavat tuoda muistiin kokemuksia hyväksikäytöstä ja jo vankeus itsessään voi olla traumatisoivaa. (Covington, 2012, s. 3)

Vankilassa on vain vähän mahdollisuuksia yksityisyyteen perustarpeiden kuten unen, ruokailun ja hygienian äärellä. Myös henkinen ja emotionaalinen tila on ahtaalla. Yhteiselo

ihmisten kanssa, joita ei ole valinnut vierelleen, voi olla äärimmäisen stressaavaa. Vankilan tilat ovat usein ulkoasultaan ja toiminnoiltaan persoonattomia ja eri prosesseissa korostuu orientoituminen tekijyyteen, ei uhriuteen. Tällaisia prosesseja ovat esimerkiksi tarkastustekniikat, epäluonnollinen ja kova valaistus, tilojen steriiliys, karut sellit, äkilliset ja kovat äänet, henkilökohtaisten tavaroiden vähyyys, laitospäinen ympäristö, riisutukset, liikkumisen rajaaminen, muiden vankien ahdingon äänet ja pelko siitä, ettei tiedä mitä tapahtuu seuraavaksi. (Jewkes;Jordan;Wright;& Bendelow, 2019, s. 8)

Laitoksissa työskentelevä henkilökunta saattaa ajatella, että heidän toimintatapansa on oltava pakottavia vahvistaakseen auktoriteettia. Näihin manereihin saattaa kuulua huutaminen, mitätöiminen ja epäinhimillistäminen esimerkiksi kieltäytymällä kutsumasta vankia nimeltä. Reaktioherkkä, epäjohdonmukainen ja alistava toiminta toisintaa vankien aiempaa, usein jo lapsuudessa rakentunutta turvatonta dynamiikkaa auktoriteettien kanssa. Vanki reagoi aiempien kokemusten kautta omaksumillaan toimintamalleilla, johon vankila vastaa autoritaarisilla keinoilla vahvistaen haitallista dynamiikkaa entisestään. (Miller & Najavits, 2012, s. 3) Tämä lisää trauman synnyttämää käyttäytymistä ja oireilua, jota vankilan henkilökunnan voi olla vaikea hallita. Sen myötä useimmat vankilat, sen sijaan, että vähentäisivät trauman vaikutuksia, pahentavat trauman oireita ja tuottavat uusia traumatisoivia kokemuksia. (Miller & Najavits, 2012, s. 1; Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, s. 96)

Käskyttäminen, tarkastukset, riisuttaminen, karu kielenkäyttö, kaikki saattavat toimia traumareaktion laukaisijoina ja altistaa uudelleentraumatisoitumiselle (Covington, 2012, s. 3). Tämän takia henkilöstön on hyvä selittää ja sanoittaa toimintaansa ääneen vangeille, etenkin vangin fyysiseen koskemattomuuteen tai reviiiriin puututtaessa. On tärkeää, että henkilökunta selittää toimintaansa luotettavasti ja selkeästi siten, että vanki tietää mitä odottaa ja voi kokea hallitsevansa tilannetta ja olevansa turvassa. Kysymyksiin on tärkeää vastata, vaikka ne tuntuisivat epäluuloisilta tai turhilta. (Haapasalo, 2017, ss. 381-383) Oman toiminnan sanoittaminen ja rauhoittava puhe vaikuttavat rutiinitoimenpiteiden synnyttämiin inhimillisiin kokemuksiin ja muistoihin. On tärkeää muistaa, että rutiininomaisilta tuntuvat, laitosturvallisuuden kannalta välttämättömät toimenpiteet saattavat silti aiheuttaa vangissa ahdistuksen ja pelon tunteita. (Kubiak;Covington;& Hillier, 2017, s. 98)

Luottamus on perusta sekä toimivien ihmissuhteiden syntymiselle, että yksilön kyvyille luoda ja ylläpitää suhteita ja kuulua yhteisöön. Luottamus on yhteydessä turvallisuuden kokemukseen ja sen puute vaikuttaa vahvasti ihmissuhteisiin. Turvallisuuden kokemus voidaan nähdä yhtenä perustarpeena ja lapsuudessa rakentuva perusturvallisuus keskeisenä itseen, toisiin ja maailmaan orientoitumisen pohjana. (Niemelä, 2000, ss. 21-22)

Kertomuksista heijastuu syvä epäluottamus ja sen synnyttämä turvattomuus. Eletty elämä on saattanut opettaa odottamaan luottamuksen pettämistä, eikä perusluottamus muihin ihmisiin ole alun perinkään rakentunut vahvaksi. Usein vankila toisintaa ja vahvistaa näitä kokemuksia.

Jos yhtäkkiä aamulla aukeaa ovi ja sanotaan että kampeet kasaan, juna lähtee. Nyt jälkeinpäin, kun olen selvinpäin ajatellut niitä asioita niin ethän sä ollut edes siellä omassa sellissä turvassa. Välillä odotti, että se ovi oli kiinni, mutta kyllä sielläkin oli turvatonta. (N2)

Jatkuva pelko siitä, että mihin taloon ja milloin siirretään. (N1)

Siis onhan ne vanhat vankilat, jossa on korkea käytävät ja kaikki äänet kuuluu. Sekin luo turvattomuutta. Se koko ympäristö. Kun se on niin epämukava, se selli ja ne kongit. Varsinkin ne äänet. ... Se että kaikki kaikuu ja avaimet kilahtelee. Ja aina kun kuuluu avaimen ääni niin mietit, että onko se sun selli mikä aukeaa. Sitä on vaikea selittää - vaikka ovi on lukossa ja oot siellä sellissä niin ethän siltikään oo turvassa – kun koko ajan mietit ja kuulet että joku on siellä osastolla ja tulee sitä sun selliä kohti. Ne äänet. (N2)

Toisaalta vankilan säännölliset rutiinit ja arjen tasaisuus koettiin turvalliseksi verrattuna usein kaoottiseenkin elämäntilanteeseen vankilan ulkopuolella. Kertomuksissa kuvattiin omia puutteellisia elämän hallinnan keinoja, joiden myötä vankilan rakenteet takasivat edes jonkinlaisen vakauden ja turvan tunteen. Erytisen tärkeässä roolissa turvallisuuden tunteen rakentumisessa oli henkilökunta, jotka omalla toiminnallaan vahvistavat ja ylläpitävät yhteisiä sääntöjä, mahdollistaen näin kokemuksen ennakoitavasta ja hallitusta arjesta.

Avainsanoikseni laittaisin: hallinta, järjestys, luotettavuus, vaikutusvalta, jatkuvuus sekä uskottavuus. (N3)

On myös toisentyypisiä vartijoita, jotka noudattavat ja edellyttävät hyvin talon sääntöjä ja aikatauluja, jotka eivät lähde hömpötyksiin mukaan ja heidän aikana osastollamme on huomattavasti rauhallisempaa ja asiat toimivat normaalimmin. (N3)

Esimerkiks mun kohdalla on pyritty luomaan ne mulle hyvä ominaisuudet. (N5)

Mä saan kyllä aika paljon tiettyä turvaa siitä, että mä oon saanut olla (työtoiminta) kauan. Se tietysti luo jatkuvuutta ... (N5)

Rumelili (2015, ss. 23-25) tuo esille, että ympäristön muutos saattaa aiheuttaa yksilölle sellaista ahdingon tunnetta, joka voi johtaa pelon kohteisiin takertumiseen. Nämä pelkoa tai ahdistusta tuottavat tilanteet, ihmiset tai paikat ovat yksilölle tuttuja ja siksi houkuttelevia. Rutiini tuottaa ennalta-arvattavan ympäristön ja suhteen toiseen. Mitzenin (2006, ss. 342-343) mukaan myös vaaralliset tai itselle haitalliset rutiinit tuottavat ontologista turvallisuutta. Näin ollen ontologisen turvallisuuden tarve voi joskus olla ristiriidassa fyysisen turvallisuuden tilan kanssa.

8.3 Identiteetti ja minäkuva

Riikka Kanervo (2015, ss. 37-39) toteaa naisvankien vankeuden aikaisia kuntoutustarpeita käsittelevässä pro gradu – tutkielmassaan, että parhaimmillaan vankila mahdollistaa naisvangeille henkisen ja fyysisen tilan kuntoutumisen ja toipumisen alkamiselle. Vankilassa vietetty aika tarjoaa hengähdystauon itsetuhoisesta päihteiden, väkivallan ja kodittomuuden kierteestä, mutta tarjoaa myös mahdollisuuden ajatella tulevaisuutta uudelta kantilta. Tutkimuksissa naiset kuvaavat avun hankkimisen haasteita yksilön vastuuta korostavassa järjestelmässä, keinottomuutta ja yksin jäämistä ylivoimaisessa syrjäytymiskierteessä. (Granfelt, 2013, s. 210; Kanervo, 2015) Marginaaliin joutuminen merkitsee identiteetin rakentumista tavalla, joka vahvistaa marginaalissa pysymistä sen sijaan, että siitä pyrittäisiin pois (Timonen, 2015, s. 154). Usein vankilassa vahvistetaan kokemusta toiseudesta ja

marginaalissa elämisestä. Ontologinen turvallisuus ja toimijuus edellyttää, että toiseuden tilaa vahvistavia rakenteita muutetaan.

Erona fyysiselle turvallisuudelle, ontologista turvallisuutta voidaan kuvata myös olemisen turvallisuutena. Kun puhutaan ontologisesta turvattomuudesta, tarkoitetaan yksilön epävarmuutta ja epämukavuutta omassa itsessään ja ympäristössään. (Steele, 2008, s. 51) Narratiiveissaan tutkimukseen osallistuneet naiset kuvaavat kokemuksia arvottomuudesta ja syyllisyydestä, uuden identiteetin omaksumisesta ja itsen kadottamisesta.

Siis enhän mä pääasiassa tuntenut itseäni edes ihmiseksi, vaan tosiaan joksikin ihmisaastaksi. En mä tuntenut, että mulla olisi mitään ihmisarvoa ja ei ainakaan se henkilökunta sitä nostattanut. (N2)

Ei kukaan oikeastaan ota ihmisenä, ehkä henkilökunta tietyissä tilanteissa, mutta muut vangit ei koskaan. (N5)

Haluan säilyttää sen itseni, jonka olen vuosien varrella löytänyt enkä samaistua suureen joukkoon muita vankeja. (N4)

Pakko on kasvaa ja sopeutua ja jotenkin yrittää luovia siellä välissä, ettei ihan tuu sellanen, että loppuu se elämisen halu ja se, että ei ole millään mitään merkitystä. (N5)

Totaaliset laitokset loukkaavat, rajoittavat ja tyypistävät ihmisen minuutta. Minuuden loukkaaminen käsittää itsemääräämisen ja toiminnan vapauden rajoittamisen. Goffman nimittää tätä minuuden fyysiseksi ja sosiaalisiksi saastuttamiseksi. Vanki ei voi suojella ruumistaan tai omaisuuttaan vierailta ihmisiltä, heidän katseeltaan tai kosketukseltaan. Tähän liittyy erityisesti tarkkailutilanteet, tarkastukset sekä ovisilmät. Jatkuva minuuden saastuminen vaikuttaa yksilön itsestään muodostamaan minäkäsitykseen. Tyypistämiseksi voidaan nähdä myös yksilöllisten ratkaisujen korvaaminen kollektiivisilla järjestelyillä, henkilökohtaisen omaisuuden säännöstely sekä ulkonäköön liittyvän minuuden esittämisen rajoittaminen. (Huhta, 2012, s. 17-18, viitattu Goffman 1961,1969)

Helena Timonen (2015, s. 150) kuvaa vankilan rajaamaa toimijuutta käsittelevässä artikkelissaan kokemusta jatkuvasta toiseudesta, jonka hän liittää jo lapsuudessa ja nuoruudessa sisäistettyyn emotionaaliseen huono-osaisuuteen. Huonommuuden, häpeän, arvottomuuden, avuttomuuden ja turvattomuuden kokemukset muodostavat kielteisiä merkityksiä itsestä ja omasta elämästä. Emotionaalisen huolenpidon puute, osattomuuden ja ulkopuolisuuden tunne muokkaavat käsitystä itsestä (Timonen, 2015, s. 151).

Keskeinen ulottuvuus turvan kokemusten tuottamisessa ovat minuuteen, identiteettiin ja tunteisiin liittyvät kysymykset. Päihteiden käyttö sekä eläminen rikos- ja päihdemyönteisessä elämänpiirissä muokkaavat ja heijastuvat naisen minäkuvaan ja identiteettiin, siihen miten nainen käsittää ja kokee itsensä, omat sekä muiden rajat ja niiden ylittymisen. Identiteettiin ja omia rajoja koskeviin kysymyksiin liittyvät keskeisesti vaikeus tunnistaa ja käsitellä tunteita sekä erityisesti häpeän ja syyllisyyden sävyttämä kokemus omasta itsestä. (Karttunen, 2013, s. 235)

Naisten reaktiot traumaattisiin tapahtumiin vaihtelevat. Jotkut eivät välttämättä traumatisoidu hyväksikäytön ja väkivallan seurauksena, sillä heillä on kyseiseen tilanteeseen riittävät selviytymistaidot (*coping skills*). Joskus traumatisoitumista tapahtuu, mutta sitä ei aina tunnisteta väkivallan normalisoitumisen takia. Esimerkiksi lähisuhteissa tapahtuva väkivalta ei ole vain yksittäinen tapahtuma, vaan sillä on vaikutuksensa naisen identiteettiin, ihmissuhteisiin, odotuksiin itsestään ja muista, tunnesäätelytaitoihin, harkintakykyyn sekä siihen miten nainen tulkitsee ympäristöään. Trauma saattaa vinouttaa naisen läheissuhteita ja haitata psykologista kehitystä. Trauman vaikutusten tunnistaminen, yksilön reaktioiden ja selviytymiskeinojen validoiminen mahdollistaa turvan kokemuksen. Työskentelyn kohteena oleva toiminta ja käyttäytymismallit ovat kehittyneet alun perin keinona selvitä ja mukautua traumaattisiin kokemuksiin. Koska aiemmat kokemukset voivat vaikuttaa siihen, miten nainen suhtautuu henkilökuntaan, vertaisiinsa ja ympäristöön, on hyödyllistä kyseenalaistaa voisiko yksilön käyttäytyminen liittyä tämän traumataustaan.

(Elliott;Bjelajac;Fallot;Markoff;& Reed, 2005, s. 465; Covington, 2012, s. 2)

Kysyttäessä minkälaisia merkityksiä suljetun vankilan kokemukset ovat saaneet elämänsä aikana, naiset kuvaavat haasteita tunnesäätelyssä, luottamuksessa ja ihmissuhteissa.

Arjessa nämä asiat näkyvät niin, että minun vaikea luottaa ihmisiin sekä itseeni. Tuomiot ovat jättäneet pysyvän jäljen, jota on vaikea selittää. Usein on vieläkin turvaton olo, vaikka tiedän olevani turvassa. (N2)

Varmaan suurin on se, että mun on niin vaikea olla ihmisten kanssa. Mulla on edelleen ainoastaan silloin helppoa, kun mä oon ihan yksin kotona. (N2)

... ei oikein enää osaa olla ihmisten kanssa ja tulee heti ensimmäisenä se tunne, että koska sä puukotat mua selkään. (N5)

Minuuden ja identiteetin kysymyksiin liittyy keskeisesti koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Karttunen (2019, s. 169) huomasi tutkimuksissaan, että naisten kokemaa väkivaltaa usein vähäteltiin ja normalisoitiin. Väkivallan uhriksi joutumiseen suhtauduttiin päihde- ja rikosmyönteiseen elämäntapaa kuuluvana ilmiönä. On tärkeää, ettei työntekijä normalisoi naisvankien väkivaltakokemuksia vaan jäsentävät niitä ei-normaalina ja ei-hyväksyttävänä. Väkivaltakokemukset ovat usein rapauttaneet kokijan itsetuntoa ja omakuvaa. Henkilökunta ja vangit tuottavat puheessaan identiteetin rakentumisen aihioita (Karttunen, 2020a, s. 79). Siksi ei ole yhdentekevää, miten ammattilaiset asiakkaistaan puhuvat, minkälaisia käsitteitä ja termejä käytetään. Vuorovaikutuksessa väkivaltaa kokeneiden naisten kanssa on oltava herkkä syyllisyyden, häpeän ja arvottomuuden tunteiden kuulemiselle. Arvostavassa vuorovaikutuksessa on mahdollista tukea näiden rakentumista uudelleen. (Natunen, 2013, s. 20)

Kokemukset oman itsen riittämisestä ja hyväksynnästä rakentuvat pienistä arkisista asioista ja kohtaamisesta. Karttunen (2019, ss. 176-178) tutkimassa naistenyhteisössä positiivisen identiteetin rakentumista pyrittiin tukemaan palautteen antamisella. Palautteella pyrittiin kannustamaan naisen pystyvyydentunnetta ja eheyttämään itsetuntoa. Itsetunto on sidoksissa yksilön haluun tehdä hyviä valintoja itselleen, tavoitteiden asettamiseen sekä käsitykseen itsestä ja omista mahdollisuuksista. Kannatteleva, turvallinen ja naisen omana itsenään hyväksyvä ilmapiiri loi puitteet voimaantumisen kokemuksen todellistumiselle ja

mahdollisesti onnistumisen kokemukset. Onnistumisen kokemukset ovat suoraan yhteydessä minäkuvaan, riskinottoon ja rohkeuteen kokeilla itselle haastavia asioita.

Aiemmin on todettu, että häpeän ja kelpaamattomuuden kokemukset sävyttävät usein naisvankien identiteettiä ja minäkuvaa. Työskentelyssä nämä teemat edellyttävät vakauttavia ja turvallisia rakenteita sekä empatiaa ja ymmärrystä osoittavaa vuorovaikutusta. Karttunen (2020a, s. 83) kuvaa, miten avun ja tuen vastaanottamisen vaikeudet palautuvat usein niihin kokemuksiin, joita naisilla on suhteessa toisiin ja maailmaan. Yksilöllä ei välttämättä ole tarvittavia sisäisiä toimintamalleja tai hänellä on puutteelliset mahdollisuudet hyödyntää olemassa olevia resursseja avun ja sosiaalisen tuen vastaanottamiseksi. Kuntoutuakseen naiset tarvitsevat kokemuksia siitä, että joku uskoo heidän mahdollisuuksiinsa ja kykyihinsä. Karttunen tuo esille, että kuntoutumisen ydin ei siis ole päihteiden käytön lopettamisessa, vaan olennaisena osana prosessia korostuvat kysymykset identiteetistä ja minäkuvasta, siitä millainen olen ja minne kuulun.

8.4 Sosiaalinen liittyminen

Suojeleva yhteys toisiin, huolta pitäviin ihmisiin on välttämättömyys lapsen terveen psyykkisen ja fyysisen kehityksen kannalta ja etenkin vaikeissa oloissa myös aikuisen psyykkisen integraatiokyvyn kannalta. Vakavan traumatisoitumisen taustalla on tämän elämää ja ihmisyyttä suojelevan yhteyden pettäminen. (Ylikomi, 2015, s. 45)

Trauman kokeneet usein tuntevat olevansa uhattuja silloinkin, kun he todellisuudessa ovat turvassa. Vaatii aikaa ja työtä, että toipuja oppii arvioimaan ja todentamaan tilanteen turvallisuutta tai vaarallisuutta, ja jos tilanne on vaarallinen, kuinka sen suhteen pitäisi toimia. Kun trauman kokeneet eivät koe olevansa turvassa, he käyttävät paljon aikaa ja vaivaa tarpeettomaan puolustautumiseen. Toipuminen vaatii psyykkistä suorituskykyä ja sen myötä harkintaa. Harkinta ei ole mahdollista, jos yksilö ei koe olevansa turvassa. (van der Hart;Nijenhuis;& Steele, 2009, s. 253)

Goffmanin kuvaamalla sosiaalisella saastumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa ihminen ei voi itse päättää, kenen kanssa hän viettää aikaansa tai kenen kanssa jakaa henkilökohtaisen tilansa kuten sellin. Siviilielämässään ihminen kytkeytyy erilaisiin sosiaalisiin rakenteisiin,

joille hänen käsityksensä itsestään rakentuvat. Vankilassa sosiaalista liikkumatilaa rajoitetaan ja vanki joutuu luopumaan aiemmista sosiaalisista järjestelmistään ja rooleistaan. (Huhta, 2012, s. 17-18, viitattu Goffman 1961,1969).

Toipuminen tapahtuu nimenomaan suhteissa, joissa ihminen voi rakentaa suhdetta itseensä ja toisiin ja joissa hän saa kokea turvaa, hyväksyntää, kunnioitusta, toimijuutta ja arvostusta (Karttunen, 2020a, s. 83; Elliott;Bjelajac;Fallot;Markoff;& Reed, 2005, s. 466). Ontologisen turvallisuuden taustalla on käsitys jaetusta yhteisöstä. On tärkeää huomioida ontologisen turvallisuuden yhteys yksilön riippuvuuteen eri sosiaalisista suhteista. Sosiaaliset suhteet toimivat ontologisen turvallisuuden lähteinä ja vuorovaikutus toisten kanssa muodostaa yksilön identiteetille pohjan ja tavan käsittää itseänsä. Yksilön ontologinen turvallisuus rakentuu vuorovaikutuksellisessa suhteessa toisten ja ympäristön kanssa, mistä johtuen yksilöiden identiteetit ovat toisiinsa kietoutuneet. (Mitzen, 2006, ss. 342-343)

Tutkimuksessa turvallisuuden tunnetta kasvatti kokemus siitä, ettei ollut yksin ja, se että tuli validoiduksi joko henkilökunnan tai vertaisten toimesta. Ontologinen turvallisuus onkin sosiaalisten suhteiden turvallisuutta jaetussa yhteisössä (Mitzen, 2006, ss. 342-343). Narratiiveissa nostettiin esille kohtaaminen arkisissa tilanteissa, tervehtiminen, nimellä puhuttelu ja kuulumisten kysyminen. Validoinnilla tarkoitetaan sitä, että henkilökunta näyttää sanoin ja teoin ymmärtävänsä vangin tunnekokemuksen. Tunteiden oikeaksi vahvistaminen on paitsi tunnetilan sanoittamista ja tunnistamista, myös empatian osoittamista. Tunteiden ja kokemusten vahvistaminen auttaa yksilöä kokemaan tulevansa kuulluksi, vaikka asiat eivät menekään hänen haluamallaan tavalla. Kun tunnekokemus tulee vahvistetuksi, yksilö pystyy paremmin ottamaan vastaan ohjauksen ja neuvot. (Melartin & Koivisto, 2010) Empatialla tarkoitetaan traumatisoituneen henkilön käyttäytymisen ymmärtämistä. Tämä edellyttää sitä, että työntekijä pystyy näkemään teot ja käyttäytymisen vaikean traumatisoitumisen ymmärrettävänä, luonnollisena seurauksena. (Haapasalo, 2017, ss. 381-383)

Ei ikinä ennen varmasti vankilassa ketään kiinnostanut, että mitä mulle kuuluu tai miten mä voin. ... Ensimmäistä kertaa tunsin, että jotakin henkilökunnasta oikeasti kiinnosti miten se pärjää ja miten sillä menee. ... Onhan sillä ollut iso

merkitys. Itselläkin oli tietty ajatusmaailma sitä henkilökuntaa kohtaan, niin se alkoi siinä vaiheessa muuttumaan. (N2)

Välillä jotkut vartijat kysyvät multa mitä kuuluu. Niin sellainen asia tietysti luo sitä turvallisuutta. ... se, että joku keskustelee mun kanssa ja joku on mun kanssa. (N5)

Täällä on edelleenkin vartijoita, jotka on ollut täällä silloin, kun mä oon tullut ja on yhä edelleenkin, mut he ei puhu mulle mitään. Ei edes tervehti. (N5)

Traumainformoituihin periaatteisiin ja arvoihin kuuluu toisen ihmisen ja tämän rajojen sekä kunnioitus sekä ymmärrys siitä, kuinka voimakkaita ja ristiriitaisia tunteita traumatisoituminen voi aiheuttaa. Esimerkiksi retkahduksissa ja mielenterveysoireilussa taustalla on usein trauma, jota nainen on tiedostaen tai tiedostamatta hoitanut päihteillä. Covington (2016) listaa kolme periaatetta, jotka vankiloissa tulisi sisällyttää perinteisten kognitiivisten kuntoutusmenetelmien rinnalle. Erittäin tärkeänä hän pitää psykoedukaatiota. Naisia tulisi opettaa ymmärtämään mitä on hyväksikäyttö ja trauma ja miten oma käyttäytyminen voi selittyä. On tärkeää myös normalisoida heidän reaktioitaan ja valitsemiaan keinojaan selviytyä kokemuksista. Traumareaktiot ovat normaaleja reaktioita epänormaaliin tilanteeseen. Lisäksi Covington kehottaa tarjoamaan selviytymiskeinoja (*coping skills*), opettamaan keinoja maadoittumiseen, rauhoittumiseen sekä omassa kehossa tapahtuvien reaktioiden tunnistamiseen. Näillä keinoilla pyritään arkielämän toimintakyvyn parantamiseen ja menetettyjen voimavarojen vahvistamiseen. Voimavaroilla tarkoitetaan kaikkia yksilöllisiä taitoja, kykyjä, esineitä, suhteita ja palveluja, jotka auttavat toipujaa itse säätämään vireystilaansa sekä antavat tunteen kyvykkyydestä ja joustavuudesta. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, ss. 213-214) Voimavarojen kehittäminen alkaa tunnistamalla ja tunnustamalla toipujan sen hetkiset voimavarat, kyvyt ja taidot, joista tärkeimpänä ”eloonjäämistaidot”, jotka ovat auttaneet häntä selviytymään traumakokemuksen haasteista. Jo olemassa olevien voimavarojen tunnistamisen lisäksi pyritään harjoittelemaan kehittymättömiä tai puuttuvia voimavaroja. (Ogden;Minton;& Pain, 2009, s. 214)

Myös Mollard ja Hudson ovat luoneet neljästä elementistä koostuvan traumainformoidun hoitomallin, joka koostuu psykoedukaatiosta, empatian osoittamisesta, henkilöstön toiminnan selittämisestä sekä vankien voimaannuttamisesta (*educate, empathize, explain, empower*). Traumatietoiseen työskentelyyn tulisi sisältyä henkilökunnan kouluttamista sekä konkreettisia rakenteita ja työskentelytapoja, joilla pyritään vankilan aiheuttaman traumatisoitumisen ehkäisyyn. Henkilöstön tulisi saada tietoa siitä, millä tavalla traumaoireet näkyvät vangin käyttäytymisessä ja miten niistä tulisi puhua, jos ne tulevat esiin. (Haapasalo, 2017, ss. 381-383)

Miller ja Najavits (2012, s. 5) suosittelevat käyttämään nykyhetken orientoituvia, kognitiivisbehavioraalisia, selviytymiskeinoja kehittäviä ja psykoedukaatiota sisältäviä toimintoja trauman käsittelyssä. Turvallisten toimintamallien opettelu ja psykoedukaatio liittyen trauman oireisiin auttavat vankia käsittelemään traumakokemustaan ilman tarvetta nostaa esiin kivuliaita muistoja. Altistuminen traumamuistoille saattaa horjuttaa valmiiksi haavoittuvaa psyykettä ja trauman uudelleen aktivoitumisesta aiheutuvaan käyttäytymiseen saatetaan joutua vastaamaan turvallisuustoimenpiteillä, jotka altistavat traumaärsykeille yhä uudestaan. Tästä syystä nykyhetken keskittyvä trauman ja siihen liittyvien oireiden käsittely voidaan ajatella sopivan parhaiten vankilaympäristöön.

9 Pohdinta

Tarinoiden ja kertomusten syntymiseen tarvitaan aina tapahtumaketju, tarinan kertoja ja yleisö, joiden kautta ihminen pohtii elämänsä tapahtumia. Narratiivisen tutkimustiedon tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään, jolloin myös tutkijan ääni kuuluu tarinoissa. On tärkeää ymmärtää miten tämä vaikuttaa tutkimuksen analyysiin ja ilmiöstä tehtyihin tulkintoihin. (Anttila, 2006, s. 327) Tässä kappaleessa pohdin tutkimukseni luotettavuutta, arvioin tutkimusprosessin aikana tekemiäni ratkaisuja sekä tuon esille ajatuksia jatkotutkimuksille.

Perinteisesti tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa keskeisiä käsitteitä ovat olleet *validiteetti* ja *reliabiliteetti*. Validius arvioi mitataanko tutkimusilmiötä harhattomasti ja tarkasti, tutkitaanko juuri sitä ilmiötä, jota on tarkoitus tutkia. Luotettavuudella eli reliabiliteetilla puolestaan tarkoitetaan sitä, ettei tutkimuksen tuloksiin vaikuta satunnaiset

tekijät, kuten mittausolosuhteet tai mittaaja itse. Mittaus on siis luotettava, jos samasta aineistosta tehdyt mittaukset antavat samat tulokset eri mittauskerroilla ja eri mittaajien suorittamina. (Heikkinen, 2015, s. 163; Aaltio & Puusa, 2020, s. 179)

Kokemuksen tutkimuksessa tapahtuu kuitenkin väistämättä tulkintoja eikä tutkimuskohde ole tutkijasta erillinen kokonaisuus. Heikkinen (2015, s. 163) korostaa, että mahdollisuus ymmärtää kohdettaan perustuu juuri siihen, että tulkinta syntyy merkityksellisessä vuorovaikutuksessa. On tuotu esille, että perinteiset luotettavuuskäsitteet perustuvat oletukseen yhdestä konkreettisesta todellisuudesta, jota tutkimuksissa tavoitellaan, eivätkä siten sovellu sellaisenaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin perusteeksi. Edellä mainittujen käsitteiden sijasta Heikkinen käyttäisi kerronnallisen tutkimuksen arvioinnissa termiä validointi, jonka hän edelleen erittelee viiteen validointiperiaatteeseen. *Historiallisen jatkuvuuden periaatteella* tarkoitetaan, että kertomuksen ajalliset ja paikalliset yhteydet pyritään tuomaan lukijalle tiettäväksi. *Reflektiivisyyden periaatteella* tarkoitetaan, että tutkija on tarkastellut omia ymmärtämisyhteyksiään suhteessa tutkimuksen kohteeseen. *Dialektisuuden periaatteen* mukaan tulkinta on dialoginen prosessi ja tutkimuksen laatua arvioitaessa tulisi huomioida tutkimuksen totuuden konstruointi yhdessä toisten kanssa. *Toimivuuden periaatteen* ydin on, että hyvä tutkimus tuottaa jotain hyödyllistä ja käyttökelpoista. *Havahduttavuuden periaatteen* mukaan laadukas tutkimus saa lukijan katselemaan maailmaa uudella tavalla. (Heikkinen, 2015, ss. 163-165) Myös Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 163) korostavat, että laadullista tutkimusta arvioidaan ennen kaikkea kokonaisuutena, jossa painottuu sisäinen johdonmukaisuus ja koherenssi. Aaltio ja Puusa (2020, s. 180) määrittelevät laadullisen tutkimuksen validiuden koskemaan tutkittavan ilmiön eheyttä ja, että tutkimuksessa saadut tulokset ja käsittelytapa pitäytyvät näiden ilmiöiden luonteessa. Sisäisen validiuden vaatimus voidaan ajatella kohdistuvan päättelyketjujen läpinäkyvyyteen. Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetti rakentuu tutkimusprosessin kuvauksessa, perusteluissa ja analyysissä. Tämän tutkimuksen luotettavuutta on pyritty arvioimaan perinteisen validiteetti - reliabiliteetti käsityksen sekä Heikkisen (2015, ss. 163-165) viiden validointiperiaatteen kautta.

9.1 Kokemuksen tutkimuksesta

Ontologisen turvallisuuden käsite pohjautuu ymmärrykseen ilmiöiden kokemuksellisuudesta. Kokemukset ja havainnot ovat subjektiivisia ja kuitenkin totuudellisia. (Saurama;Nurmi;& Heino, 2020, s. 139) Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat naisvankien kokemukset suljetussa vankilassa. Tutkimuksessa on pyritty ymmärtämään yksilön ainutlaatuista näkökulmaa suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Tutkijana olin erityisesti kiinnostunut siitä, miten yksittäinen naisvanki jäsentää ja sanallistaa omia kokemuksiaan ja millaista tarinaa hän niistä kertoo. Tutkimus lähtee siitä oletuksesta, että ontologinen turvallisuus luonnollinen tarve, jonka avulla ihminen tulkitsee itseään ja ympäristöään ja on vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ilman jatkuvaa oman toiminnan reflektointia. Jollei tällainen asennoituminen ole mahdollista, ympäristö näyttäytyy hallitsemattomana ja uhkaavana, jolloin voidaan puhua ontologisesta turvattomuudesta.

Yksilön inhimillisten kokemusten tutkiminen sinänsä on ongelmallista, koska toisen ihmisen kokemus voidaan tavoittaa vain kerrottuna kuvauksena, joka sisältää jo sellaisenaan tulkintaa. Tutkimuksen tärkeä eettinen näkökulma liittyy tutkimuksen kautta saavutettavaan tietoon. Narratiiviseen tutkimukseen liittyy aina ymmärrys siitä, että kertomuksia sävyttää henkilökohtaiset kokemukset ja niille annetut merkitykset. Tutkimuksen aineistona olevia tarinoita ei voida tulkita yksioikoisesti tosina tai epätosina. Kokemusten kuvauksiin suhtaudutaan kuitenkin siten, että ne ovat kertojalle tosia. Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistetaan kertomuksiin subjektiivisen kokemuksen ja tutkimuskohteena olevan ilmiön merkitysten välittäjinä ja tuottajina. (Laine, 2015; Timonen, 2015)

Kertomusten kautta tutkijan on mahdollista asettua erilaisissa tilanteissa olevien ihmisten asemaan ja ymmärtää heitä siitä käsin. Toisaalta kertomuksen kautta on mahdollista ohjailla tulkintoja ja yksinkertaistava kertomus voi peittää alleen mahdollisuuksia hahmottaa ilmiöt toisella tavalla. Tekstien tulkinnessa on pohdittava missä kontekstissa se tuotetaan ja mitkä ovat tutkittavien intentiot tuottaa tarinaa tutkimuksen tarkoituksiin. Siksi narratiivisen tutkimuksen tehtävä ei ole pelkästään välittää tutkimiensa ihmisten kertomuksia vaan myös analysoida niitä kriittisesti. (Puusa;Hänninen;& Mönkkönen, 2020, s. 226)

Toisaalta kirjoitettuun kertomukseen perustuva analyysi jättää myös tutkijalle paljon tulkinnan varaa, joten tutkijan on reflektoitava analyysia ja siitä nostettavia päätelmiä joka vaiheessa. Toisen ihmisen ymmärtäminen ja tulkitseminen kietoutuvat toisiinsa, ja tutkijan ymmärrystä sävyttää aina hänen aiemmat tietonsa ja kokemuksensa. Ymmärtäminen tapahtuu kehämäisesti niin, että ymmärtäminen on aina suhteessa siihen, mitä on jo ymmärretty. Ymmärretty on aina tulkinta jostain. Tulkinta kehittyy subjektiivisessa prosessissa ja on vain yksi vaihtoehtoista ymmärtää tutkittavan ilmiön olemusta. Se millaiseksi tutkija ymmärtää tutkimuskohteensa ei välttämättä vastaa tämän itseymmärrystä. (Moilanen & Räihä, 2015, s. 53; Vilka, 2021, s. 174)

Tekstien tulkinnassa on otettava huomioon, että jokainen teksti kirjoitetaan tietyssä kontekstissa. Yksi tavallisimmista ongelmista on, että tekstin osat irrotetaan yhteyksistään ja ne kadottavat merkitysyhteytensä. (Puusa;Hänninen;& Mönkkönen, 2020, s. 226) Tutkijana olen pyrkinyt säilyttämään alkuperäisaineiston merkitykset mahdollisimman pitkälle palaamalla säännöllisesti analyysista takaisin aineiston pariin. Tällä olen halunnut varmistaa, että tulkintani käsitteistä ja päättelyprosessi säilyy koko analyysin ajan samana. Johtopäätöksissä pyrin avaamaan eri käsitteiden merkitysyhteyksiä toisiinsa.

9.2 Luotettavuuden arviointi ja eettiset kysymykset

Hänninen (2015, s. 181) korostaa narratiivisen tutkimuksen eettisen arvokkuuden perustana sitä, että tutkimus kunnioittaa ihmisen ominaislaatua ja antaa kohteilleen mahdollisuuden ilmaista itseään omalla äänellään. Valitsin narratiivisen tutkimuksen ja sen myötä kertomuspyyntöihin perustuvan tutkimusmetodin, koska toivon kirjoitettujen kertomusten olevan jäsennellympiä, syvällisempiä ja harkitumpia kuin haastattelun keinoin kysymyksiin vastaamalla. Narratiivisessa tutkimuksessa korostetaan tekstin sisällön vapaamuotoisuutta (Heikkinen, Kerronnallinen tutkimus, 2015, s. 159). Kertomusta on mahdollista tuottaa ajan kanssa, rauhassa ja yksin, jolloin kokemukset ovat mahdollisimman tarkkoja. Näin esimerkiksi haastattelutilanteen tuoma jännitys tai muu ulkopuolinen häiriötekijä ei vaikuta vastauksiin vaan tutkimukseen osallistuvalla mahdollisesta vapaus kertoa tarinansa valitsemanaan ajankohtana ja valitsemassaan paikassa.

Yhdessä kertomuksista viitattiin positiivisessa mielessä tähän mahdollisuuteen työstää tekstiä omassa rauhassa ilman odotuksia. Tekstin sisältö oli harkitumpaa ja sen muotoiluun oli voinut käyttää aikaa. Toisaalta kirjoitettu narratiivi aineistonkeruumenetelmänä olettaa, että kirjoittaminen on tutkimukseen osallistujalla vahvin ja luonnollisin tapa ilmaista itseään. Jälkikäteen ajateltuna kertomuspyynnössä olisi voinut mainita, ettei kertomuksessa ole tarve välittää kirjoituksen oikeellisuudesta tai kieliasusta. Tutkijana tiedostan, että joillekin narratiivien kirjoittaminen on saattanut olla kynnyskysymys tutkimukseen osallistumiselle. Halusin madaltaa kynnyistä tarjoamalla mahdollisuutta tulla haastatelluksi oman kertomuksen syventämiseksi ja ilokseni kaksi osallistujaa tätä mahdollisuutta hyödynsi.

Narratiivisiin kertomuksiin perustuvissa tutkimuksissa aineisto on hyvin henkilökohtaista. Tämä asettaa tutkimukselle monia eettisiä vaatimuksia. Yksi kysymyksistä liittyy siihen, kuinka suojata tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyys. Anonymiteetin turvaamiseksi tutkimukseen osallistuneilta kerättiin vain sen verran taustatietoja, kun tutkimuksen tekemisen kannalta oli perusteltua.

Tutkimusluvassa edellytettiin kirjallista suostumusta tutkimukseen osallistuneilta vangeilta. Päädyin kuitenkin soveltamaan tätä vain haastateltuihin vankeihin, koska kirjallisen suostumuksen pyytäminen olisi jo sinällään rikkonut anonymiteettiä, jonka olin kertomusten lähettäjiille pyrkinyt turvaamaan. Osallistujien oli mahdollista lähettää kertomuksensa ilman mitään tunnistetietoja eikä minulle välttämättä selviäisi edes mistä vankilasta kertomus on lähetetty. Suostumuksen pyytäminen olisi edellyttänyt näiden tietojen keräämistä ainoastaan tätä tarkoitusta varten. Kertomuspyynnössä korostin osallistumisen vapaaehtoisuutta, jolloin oman kertomuksen lähettäminen voidaan tulkita suostumukseksi. Täysi anonymiteetti kuitenkin tarkoitti myös sitä, että tutkimukseen osallistuneet eivät ole voineet tutustua narratiivien analyysiin tai tutkimuksen tuloksiin ennen tutkimuksen julkaisua. Tämän myötä myöskään Heikkisen ehdotus tutkimuksen dialektisuudesta ei täysin toteudu (Heikkinen, 2015, ss. 163-165).

Aineisto koostui viidestä narratiivista, joista kahta haastattelin syvemmin kirjoitetun narratiivin pohjalta. Aineiston koosta johtuen koen tärkeäksi, etten yksilöi tarkemmin missä vankiloissa osallistajat tuomiotaan suorittavat tai olivat suorittaneet. Tieto ei myöskään ole tutkimuksen tulosten kannalta merkittävä. Tarkastelun kohteena ovat subjektiiviset

kokemukset, joista pyritään muodostamaan yleistettävä ymmärrys ilmiöstä, ei niinkään yksittäistä suljettua vankilaa koskeva kokemuksen kuvaus. On myös mahdollista, että kertomuksissa mainitaan tai sen perusteella on tunnistettavissa henkilöitä, jotka eivät osallistu tutkimukseen. Näiden henkilöiden anonymiteetin varmistaminen on ehdottoman tärkeää. Anonymiteetin varmistamiseksi tutkimustuloksia ei siis yksilöidä tiettyihin paikkoihin tai henkilöihin, vaan niitä tarkastellaan yleisellä tasolla ja tulokset on esitetty ilman yksilöiviä tunnistetietoja.

Tutkimuskontekstissa narratiivi rakentuu tutkijan ja kertojan vuoropuhelussa. Tutkijan persoonallisuudella ja asennoitumisella on suuri merkitys siihen, millaiseksi narratiivi muodostuu. Kun traumaattisiin kokemuksiin liittyvä kertomus tuotetaan tilanteessa, jossa tutkija ja tutkimukseen osallistuja ovat kasvokkain, on vuorovaikutuksessa vääjäämättä läsnä tunnelataus. (Laitinen & Uusitalo, 2008, ss. 114-115) Tässä tutkimuksessa pyrin minimoimaan tutkijan vaikutusta narratiivien muodostumiseen. Kaikki narratiivit tuotettiin lähtökohtaisesti ilman tutkijan läsnäoloa tai edes tietoa siitä, että kertomusta oltiin kirjoittamassa. On epäselvää, miten roolini vankilan virkamiehenä on vaikuttanut kertomusten määrään tai sisältöön. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että tutkimukseen osallistujilla oli tiedossa, että tutkija myös työskentelee suljetussa vankilassa. Varsinkin peilaten tutkimuksen tuloksiin liittyen luottamukseen ja epäluuloon, tämä ymmärrys on saattanut vaikuttaa narratiivin muodostumiseen.

Kuten aiemmin mainitsin, narratiivisen tutkimuksen aineisto on henkilökohtaista, mutta tutkimuksen kautta tiedosta tulee saavutettavaa ja julkista. Hänninen (2015, s. 181) nostaa esille suostumuksen vaatimuksen ja kuinka tutkimukseen osallistujat eivät suostumusta antaessaan välttämättä etukäteen tiedosta mitä kaikkea he tulevat itsestään kertomaan tutkimuksen käyttötarkoituksiin. Yksilön omaelämäntarina on keskeinen osa yksilön minuutta ja sen asettaminen tulkittavaksi saattaa tuntua loukkaavalta. Tutkimuksen tärkeimpiä eettisiä kysymyksiä on, että sen tekeminen ei vahingoita tutkimuksen kohdetta. Jos tutkimusaineiston tulkinta aiheuttaa tutkimukseen osallistuneissa negatiivisia kokemuksia, ehto vahingoittamattomuudesta ei toteudu.

On tärkeää huomioida miten säilyttää sensitiivisyys ja eettisyys koko tutkimusprosessin ajan niin, ettei toiminnalla nosta esiin vastakkainasettelua vankien ja virkamiesten välille.

Savukoski (2008, s. 73) nostaa esille kysymyksen käsitteiden valinnasta, jotka voivat luoda harhaanjohtavia tai vääristyneitä mielikuvia tutkittavista henkilöistä ja entisestään vaikeuttaa marginaaliryhmään kuuluvien asemaa. Tämä kysymys on tärkeää huomioida erityisesti tavassa, jolla tulokset esitetään. Tulosten ei tule olla osoittelevia tai tarpeettomasti provosoivia. Toisaalta tiedon välittäminen on yksi tärkeimmistä tavoitteistani ja tutkimuksen tehtävä onkin kyseenalaistaa ja tarkistaa totuttuja toimintamalleja ja niiden perusteluita.

9.3 Tulosten yleistettävyys

Keskustelu yleistettävydestä kietoutuu usein aineiston määrään. Usein ajatellaan, että mitä rajatumpi tutkimuksen aihe on, sitä vähemmän aineistoa tarvitaan. Kuitenkin aineistoa tarvitaan sitä enemmän, mitä heterogeenisempi kohderyhmä on. (Vilka, 2021, s. 191) Aiemmin tässä tutkimuksessa on viitattu sekä naisvankien moninaisuuteen, että heitä yhdistäviin kokemuksiin. Voidaan ajatella, ettei kaikki naisvangit jaa samaa kokemusmaailmaa ja ymmärrystä kuin viisi tutkimukseen osallistunutta naista eivätkä heidän kokemuksensa siten välitä täyttä kuvaa tutkimusilmiöstä.

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää laajasti laitos- ja vankilakonteksteissa, mutta erityisesti työskenneltäessä rikostaustaisten naisten kanssa. Ontologinen turvallisuus on tarve, jonka edellytykset ovat yleistettävissä moniin eri ympäristöihin ja traumainformoidun työtteen periaatteet säilyvät lähtökohtaisesti samoina järjestelmästä riippumatta. Vaikka tutkimuksen teko hetkellä vankiloissa oli vallalla poikkeuksellinen ja osin turvatonkin ilmapiiri, uskon, etteivät tulokset ole ajallisesti sidonnaisia vaan ne ovat siirrettävissä myös tutkimuskontekstin ulkopuoliseen vastaavaan kontekstiin.

Toimivuuden periaate on yksi Heikkisen (2015, ss. 163-165) mainitsema edellytys kerronnallisen tutkimuksen validoinnille. Hyvä tutkimus tuottaa jotain hyödyllistä ja käyttökelpoista. Narratiivista tutkimusotetta voidaan kritisoida subjektiivisuudesta ja yleistettävyyden puutteesta. Narratiivien tutkimus kuitenkin perustuu toisenlaiseen käsitykseen tiedosta, jolla ei pyritä yleistyksiin. Laadullisen tutkimuksen yleistämistä on kritisoitu myös laajemmin perustuen ymmärrykseen siitä, että ihmisen käyttäytyminen on aina riippuvaista ajasta, paikasta ja kontekstista. Tässä tutkimuksessa tieto ymmärretään

kokemuksellisena ja kertomuksellisena; ei ole vain yhtä totuutta, vaan on useita kertomuksia, jotka antavat näkökulmia tutkittavaan ilmiöön. Tällöin tutkimuksen avulla ei tavoitellakaan päästävän yhteen objektiiviseen totuuteen. (Heikkinen, 2001b; Tuomi & Sarajärvi, 2018; Erkkilä, 2008)

Viimeinen Heikkisen (2015, ss. 163-165) kerronnallisen tutkimuksen periaate liittyy tutkimuksen havahduttavuuteen. Tämän mukaan laadukas tutkimus saa lukijan katselemaan maailmaa uudella tavalla. Uskon, että tutkimuksen tulokset eivät ole niinkään yllättäviä, mutta ne antavat uudenlaista perspektiiviä vankilassa tehtävälle lähityölle ja sille mikä turvallisuuden kannalta on lähtökohtaisen oleellista. Traumainformoidussa vankilassa esimerkiksi päihteidenkäyttö nähdään oireena muista vakavammista ongelmista. Turvallinen tila, ilmapiiri ja kohtaaminen ovat korvaavia ja korjaavia kokemuksia, jotka mahdollistavat toipumisen.

9.4 Lopuksi

Teoreettista viitekehystä rakentaessani törmäsin lukuisiin toimintasuunnitelmiin ja malleihin, joilla kansainväliset organisaatiot ja vankilat pyrkivät suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti muuttamaan toimintaansa traumasensitiiviseksi tai traumainformoiduksi. Tiedetään, että kompleksinen traumatisoituminen vaikuttaa monin tavoin yksilön tapaan hahmottaa itseään, toisia ihmisiä ja ympäristöään. Nämä vuorovaikutuksen ongelmat altistavat traumatisoituneen henkilön toistuville huonoille kokemuksille ihmissuhteissa ja vähentävät mahdollisuuksia täysipainoiseen elämään. Traumatisoitumiseen liittyy muutoksia tunteiden säätelyssä, tietoisuudessa, minäkuvassa, ihmissuhteissa ja merkitysjärjestelmässä. Kompleksisesti traumatisoituneiden ihmisten on vaikea luottaa muihin ihmisiin ja instituutioihin. Kuitenkin he ovat muuta väestöä alttiimpia joutumaan kaltoin kohdelluksi tai syyllistymään itse väkivallantekoihin ja sitä kautta joutuvat muita useammin näiden instituutioiden toimenpiteiden kohteiksi. (Ylikomi, 2015, s. 45)

Psykologi Riitta Ylikomi kirjoittaa artikkelissaan ”Kun niitä ei saa puhumaan” (2015, s. 44) vakavasti traumatisoituneen oikeusturvan toteutumisesta ja haasteista viranomaiskontakteissa. Hän tuo esille, että erittäin haavoittuvaan asemaan joutuneet eivät traumatisoitumisensa takia usein saa tarvitsemaansa suojelua ja oikeutta. Tällä hetkellä

traumatietoisuus on saanut näkyvyyttä laajasti eri aloilla ja sektoreilla. Suomalaisessa vankeinhoitojärjestelmässä on käynnissä mittava organisaatiouudistus, joka tulee muuttamaan merkittäväällä tavalla työtä suljetuissa vankiloissa. Siksi uskon, että aika traumainformoidulle Rikosseuraamuslaitokselle ei ole vielä tullut. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että traumasensitiivisyys ja ymmärrys traumojen vaikutuksista pitäisi jäädä vain yksittäisten ihmisten kiinnostuksen kohteeksi ja työtavaksi.

Kuten johtopäätöksissäni esitän, uskon, että vankiloissa voitaisiin jo nyt pienilläkin muutoksilla ottaa askelia suuntaan, jossa vankila ei enää ylläpidä tai tuota vankien traumakokemuksia vaan on tukena niiden vakauttamisessa. Kansainvälisissä julkaisuissa ensimmäinen askel on organisaation työtapojen tarkastelu ja uudelleen arviointi sekä henkilökunnan kouluttaminen. Ylikomin (2015, s. 72) artikkelin aineistossa nousi esille muun muassa seuraavien taitojen suuri merkitys: vuorovaikutuksellinen kannattelu, traumareaktioiden ymmärrys, kyky auttaa uhria pitämään yllä tässä ja nyt -orientaatiota, kyky ymmärtää ja tulkita yksilön monimutkaista ja ristiriitaista käytöstä, kyky integratiiviseen vuorovaikutukseen, omien reaktioiden ja niiden merkitysten tunnistaminen, omien asenteiden tiedostaminen sekä kyky tuottaa kertomuksia, joista asianosaisen todellisuus tapahtumatilanteisiin välittyy lukijalle.

Toinen tämän tutkimuksen innoittama jatkokehittelyn kohde on kulttuurisensitiivinen työskentely vankiloissa. Suomalaisissa vankiloissa tuomiotaan suorittaa kolmisenkymmentä naista, jotka eivät ole suomen kansalaisia. Näiden naisten historia ja kokemukset jäävät usein monistakin syistä tunnistamatta vankilan arjessa. Kielimuurin ja kulttuuristen erojen takia he myös jäävät usein monien kuntoutusvaihtoehtojen ulkopuolelle.

Erilaiset sosiaaliset, etniset ja kulttuuriset erot vaikuttavat siihen, miten me käyttäydymme ja minkälaisen suhteen muut ottavat meihin. Kansainvälisissä traumainformoitua työtettä käsittelevissä julkaisuissa viitataan usein sukupuolen merkityksen yhteydessä kulttuuriseen osaamiseen ja sensitiivisyyteen. Kulttuurinen osaaminen tarkoittaa osaamista ja ymmärrystä asiakkaan kulttuuritaustasta. Trauman ja väkivallan henkilökohtainen merkitys saattaa vaihdella eri kulttuureissa. Myös toipuminen tapahtuu naisen oman kulttuurin kontekstissa ja sosiaalisessa verkostossa, joissa on erilaisia keinoja tukea toipumista.

Traumainformoidussa järjestelmässä tunnistetaan niin kulttuurisia kuin sosiaalisia eroja ja

pyritään eri vakaumuksia kunnioittaviin, antirasistisiin ja sukupuolineutraaleihin käytäntöihin. (Elliott;Bjelajac;Fallot;Markoff;& Reed, 2005, s. 468; Pelkonen & Sarvela, 2020, s. 282)

Kulttuurisensitiivisyyden lisäksi tutkimukseni ei huomioi sukupuolen moninaisuutta. Myös tutkimuskirjallisuus painottuu vielä merkittävästi jaotteluun naisvankeihin ja miesvankeihin. Vaikka ontologisen turvallisuuden tunteen rakentaminen traumasensitiivisin keinoin oletetusti palvelee kaikkia yksilöitä, olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin myös naisvankien marginaaleja. On todettava, että myös Rikosseuraamuslaitoksessa on kohdattava kysymykset sukupuolen moninaisuudesta ja niistä turvattomuuden kokemuksista, jotka nousevat, kun yksilö ei tule kohdatuksi omana itsenään.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa;& P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (ss. 177-188). Gaudeamus Oy.
- Anttila, P. (2006). *Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen*. Hamina: Akatiimi Oy.
- Aromaa, A. & Koskinen, S. (2002). *Terveys ja toimintakyky Suomessa. Terveys 2000 tutkimuksen perustulokset*. Helsinki: Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B3/2002.
- Covington, S. S. (2012). Curricula to Support Trauma-Informed Practice with Women. Teoksessa N. Poole;& L. Greaves, *Becoming Trauma Informed*. Haettu 2.2.2020 osoitteesta <http://store.camh.net/product.php?productid=462&cat=0&page=1>
- Covington, S. S. (2016). *Becoming Trauma Informed. Tool Kit for Women's Community Service Providers*. One Small Thing Initiative. Haettu 23.8.2021 osoitteesta <https://www.mappingthemaze.org.uk/wp/wp-content/uploads/2017/08/Covington-Trauma-toolkit.pdf>
- Elliott, D. E.;Bjelajac, P.;Fallot, R. D.;Markoff, L. S. & Reed, B. G. (2005). Trauma-informed or trauma-denied: Principles and implementation of trauma-informed services for women. *Journal of Community Psychology, Vol. 33, No. 4*, 461-477. Haettu 1.9.2021 osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/227841013_Trauma-informed_or_trauma-denied_Principles_and_implementation_of_trauma-informed_services_for_women
- Erkkilä, R. (2008). Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula;& T. Latomaa, *Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen* (ss. 195-226). Helsinki: Dialogia.
- Fallot, R. D. & Harris, M. (2006). *Trauma-Informed Services: A Self-Assessment and Planning Protocol*. Washington DC: Community connections. Haettu 1.9.2021 osoitteesta <https://www.theannainstitute.org/TISA+PPROTOCOL.pdf>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Granfelt, R. (2007). Paha olla - vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä? Teoksessa T. Helne;& M. Laatu (toim.), *Vääryyskirja* (ss. 145-58). Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Granfelt, R. (2011). Vankila auttamistyön ympäristönä. Teoksessa A. Pehkonen;& M. Väänänen-Fomin, *Sosiaalityön arvot ja etiikka* (ss. 215-229). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Granfelt, R. (2013). Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta. Teoksessa E. Virokannas ;& S. Väyrynen (toim.), *Varjoja naiseudessa* (ss. 199-219). UNIpress.
- Haapasalo, J. (2017). *Kriminaalipsykologia*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Heikkinen, H. L. (2001a). *Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajan koulutuksessa toimintatutkimuksen avulla*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Heikkinen, H. L. (2001b). Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola;& R. Valli, *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss. 116-132). Jyväskylä: PS Kustannus.
- Heikkinen, H. L. (2015). Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli;& J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss. 149-167). Jyväskylä: Ps Kustannus.
- Heino, P. K. (2018). *Kotoutuminen ja turvattomuuskokemukset*. Pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Haettu 2.9.2021 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/296467/Heino_Paivi_Pro_gradu_2018.pdf
- Huhta, H. (2012). *Maahanmuuttajana suomalaisessa vankilassa. Etnografinen tutkimus vankila-arjesta*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2012.
- Hypen, K. (2004). *Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja.
- Hänninen, V. (2000). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Jovens Print.
- Hänninen, V. (2015). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli;& J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss. 168-184). Jyväskylä: PS Kustannus.
- Jewkes, Y.;Jordan, M.;Wright, S. & Bendelow, G. (2019). Designing 'Healthy' Prisons for Women: Incorporating Trauma-Informed Care and Practice (TICP) into Prison Planning and Design. *International Journal of Environmental Research and Public Health* Volume 16, Issue 20 . Haettu 2.2.2020 osoitteesta <https://doi.org/10.3390/ijerph16203818>

- Joukamaa, M. (2010). *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.
- Kaasila, R. (2008). Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa R. Kaasila; R. Rajala; & K. E. Nurmi (toim.), *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä* (ss. 41-66). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kanervo, R. P. (2015). *Elämän on muututtava - Naisvankien vankeusaikaiset kuntoutustarpeet*. Pro gradu - tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Haettu 2.2.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201703273117>
- Karkkunen, A. (2020). Kehon ja mielen vakauttamisen merkitys suhteessa. Teoksessa K. Sarvela; & E. Auvinen, *Yhteinen kieli. Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen* (ss. 200-242). Helsinki: Basam Books .
- Karttunen, T. (2013). Naiserityisen työtteen elementeistä päihdehoidossa. Teoksessa E. Virokannas; & S. Väyrynen (toim.), *Varjoja naiseudessa* (ss. 220-246). UNIpress.
- Karttunen, T. (2016). Ylisukupolvisuusilmiön moninaisuus päihdeongelmissa. Teoksessa K. Nousiainen; P. Petrelius; & L. Yliruka, *Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa* (ss. 117-140). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 12.3.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-677-3>
- Karttunen, T. (2019). *Naiserityistä päihdehoitoa. Etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naistenyhteisöstä*. Jyväskylä: JYU Dissertations 118. Haettu 31.8.2021 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7839-6>
- Karttunen, T. (2020a). Naiset tarvitsevat kokonaisvaltaista päihdehoitoa. *Janus : sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 28(1), 77-84. doi: <https://doi.org/10.30668/janus.85766>
- Karttunen, T. (2020b). Nainen ei ole kuin mies päihdehoidossakaan. Haettu 30.8.2021 osoitteesta <https://a-klinikkasaatio.fi/ajankohtaista/nainen-ei-ole-kuin-mies-paihdehoidossakaan>
- Kauppila, T. (2000). Vangit ja turvallisuus. Teoksessa P. Niemelä; & A. R. Lahikainen, *Inhimillinen turvallisuus* (ss. 217-235). Tampere: Vastapaino.
- Kubiak, S. P.; Covington, S. & Hillier, C. (2017). Trauma Informed Corrections. Haettu 1.9.2021 osoitteesta https://www.researchgate.net/profile/Stephanie-Covington-2/publication/347943130_Trauma-

Informed_Corrections/links/5fe9019d45851553a0fb2575/Trauma-Informed-Corrections.pdf

- Lahikainen, A. R. (2000). Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa P. Niemelä;& A. R. Lahikainen (toim.), *Inhimillinen turvallisuus* (ss. 61-89). Tampere: Vastapaino.
- Laine, T. (2015). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli;& J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss. 29-51). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. (2008). Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa R. Kaasila;R. Rajala;& K. E. Nurmi (toim.), *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä* (ss. 106-151). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Lattu, E. (2016). *Naisten tekemä väkivalta*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 217. Haettu 1.2.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0138-5>
- Leikola, A. (2014). *Katkennut totuus*. Espoo: Prometheus Kustannus Oy.
- Leikola, A. & Kilpinen, C. (2018). *Mitä on traumainformoitu hoito?* Haettu 11.11.2019 osoitteesta <https://www.peacefulimpact.fi/anssi-leikola/traumainformoitu-hoito/>
- Lindfors, B. (2018). Lintu polttaa pesänsä: trauma ja kehollinen psykoterapia. Teoksessa B. Lindfors;K. C. Waldekranz-Piselli;& J. Ikonen (toim.), *Keho ja mieli - Johdatus psykofyysiseen psykoterapiaan* (ss. 141-163). Tallinna: Duodecim.
- Loyal, S. (2003). *The Sociology of Anthony Giddens*. London: Pluto Press.
- Melartin, T. & Koivisto, M. (2010). Persoonallisuushäiriöinen potilas vastaanotolla. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 2010;126(20):2389-98. Haettu 3.10.2021 osoitteesta <https://www.duodecimlehti.fi/duo99142>
- Miller, N. A. & Najavits, L. M. (2012). Creating trauma-informed correctional care: a balance of goals and environment. *European Journal of Psychotraumatology, Volume 3, 2012 - Issue 1*. Haettu 13.2.2020 osoitteesta <https://doi.org/10.3402/ejpt.v3i0.17246>
- Mitzen, J. (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations, 12(3)*, 341-370.
- Moilanen, P. & Rähä, P. (2015). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli;& J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss. 52-73). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Natunen, L. (2013). Mitä tulisi ottaa huomioon - Ryhmän tarpeet. Teoksessa A. Ojuri, *Vertaisryhmä. Väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen* (ss. 20-21). Ensi- ja turvakotien liitto.
- Niemelä, P. (2000). Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa P. Niemelä;& A. R. Lahikainen (toim.), *Inhimillinen turvallisuus* (ss. 21-37). Tampere: Vastapaino.
- Ogden, P.;Minton, K. & Pain, C. (2009). *Trauma ja keho - Sensorimotorinen psykoterapia*. Oulu: Traumaterapiakeskus.
- Palosaari, E. (2008). *Lupa särkyä - Kriisistä elämään*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Pelkonen, A. & Sarvela, K. (2020). Traumainformoitu hoito - läsnäoloa, myötätuntoa ja tunnetaitoja auttajille. Teoksessa K. Sarvela;& E. Auvinen, *Yhteinen kieli. Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen* (ss. 261-303). Helsinki: Basam Books Oy.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa;& P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (ss. 145-156). Gaudeamus Oy.
- Puusa, A.;Hänninen, V. & Mönkkönen, K. (2020). Narratiivinen lähestymistapa organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa;& P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (ss. 216-227). Gaudeamus Oy.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. California: Sage Publications.
- Rikosseuraamuslaitos. (2021). *Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2021*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2021. Haettu 20.2.2020 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/750h2O4Rl/Rikosseuraamusasiakkaat2019.pdf>
- Rumelili, B. (2015). Ontological (in)security and peace anxieties: a framework for conflict resolution. Teoksessa B. Rumelili, *Conflict Resolution and Ontological Security: Peace anxieties*. (ss. 10-29). Abingdon: Routledge.
- Saari, S. (2000). *Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki: Otava.
- Salovaara, U. (2019a). *Rikoksista tuomitut naiset - Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet*. Väitöskirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus Acta Poenologica 1/2019. Haettu 1.2.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7685-9>

- Salovaara, U. (2019b). Päihteet ja nais erityisyys. *Haaste 4/2019*. Haettu 5.5.2020 osoitteesta <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42019/paihteetjanais erityisyys.html>
- Sarvela, K. (2020). Kuinka valetaan peruskivet traumainformoituun organisaatiokulttuuriin? Haettu 5.5.2020 osoitteesta <http://www.iloajatoivoa.fi/tammikuu/kuinka-valetaan-peruskivet-traumainformoituun-organisaatiokulttuuriin>
- Saurama, E.; Nurmi, A. & Heino, P. (2020). Pakotettu muutto ja ontologisen turvallisuuden rakentuminen. *Yhteiskuntapolitiikka 85 (2020):2.*, 135-145.
- Savukoski, M. (2008). *Vapaaksi anoreksian kahleista. Narratiivinen tutkimus selviytymispoluista*. Rovaniemi: Väitöskirja. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 142.
- Steele, B. J. (2008). *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR state*. Routledge.
- Suokas-Cunliffe, A. (2006). Trauma - omaan elämäntarinaa yhdistymätön mielen loinen. *Lääketiede 5/2006, vsk 21*, 19-23.
- Tammi-Moilanen, K. (2020). Naisvankiselvitys. Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnoista ja turvallisuudesta. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita. Haettu 21.5.2021 osoitteesta https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20201019102643/7L7DL7zoyH/Naisvankiselvitys_-_Selvitys_naisvankien_olosuhteista%2C_toiminnoista_web.pdf
- Tapio, S. (2017). Trauma ja keho. Teoksessa E. Välimäki, *Ei unohdu koskaan - Henkirikoksen jäljet* (ss. 249-259). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Timonen, H. (2015). Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Teoksessa P. A. Kauppi; J. Silvonen; & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.), *Toimijuus, ohjaus ja elämänkulku* (ss. 145-158). Joensuu: Itä-Suomen yliopiston julkaisuja.
- Traumaterapiakeskus. (2019). *Vakautumisopas terapeuteille ja traumatisoituneille. Tietoja ja keinoja lapsuuden kaltoinkohtelusta ja traumaoireista (CPTSD) toipumiseen*. Oy Nord Print Ab.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2012). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- van der Hart, O.; Nijenhuis, E. & Steele, K. (2009). *Vainottu mieli - Rakenteellinen dissosiaatio ja kroonisen traumatisoitumisen hoitaminen*. Oulu: Traumaterapiakeskus.

- van der Kolk, B. (2018). *Jäljet kehossa - Trauman parantaminen aivojen, mielen ja kehon avulla*. Helsinki: Viisas Elämä Oy.
- Viikki-Ripatti, S. (2011). Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa R. Lavikkala;& H. Linderborg (toim.), *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (ss. 197-226). Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 2/2011.
- Viitanen, P. (2013). *The Health, Work Ability and Healthcare Needs of Finnish Female Prisoners*. Tampere: Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 185. Haettu 12.3.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9206-8>
- Vilkka, H. (2021). *Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Virokannas, E. (2013). Vailla suojelua - huumehoidossa olleiden äitien kertomuksia lapsuudenkokemuksistaan. Teoksessa E. Virokannas;& S. Väyrynen, *Varjoja naiseudessa* (ss. 52-82). Kuopio: UNIPress.
- Virolainen, V. (2014). *Uhrista itsensä puolustajaksi? Kategoria-analyysi naisvankien väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumista ja toimijuudesta*. Pro gradu - tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. Haettu 1.2.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201412152444>
- Väyrynen, S. (2007). *Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumeekuvioissa*. Väitöskirja. Acta Universitatis Lappeensis 118. Lapin yliopisto.
- Wilton, J. & Williams, A. (2019). *Engaging with complexity - Providing effective trauma-informed care for women*. Centre for Mental Health. Haettu 2.2.2020 osoitteesta https://www.centreformentalhealth.org.uk/sites/default/files/2019-05/CentreforMH_EngagingWithComplexity.pdf
- Ylikomi, R. (2015). Kun niitä ei saa puhumaan. Vakavasti traumatisoitunut henkilö viranomaisjärjestelmässä. Teoksessa A. Suokas-Cunliffe (toim.), *Häpeästä myötätuntoon. Näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen* (ss. 44-74). Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Liite 1: Kertomuspyyntö vankiloihin**Hei!**

Teen tutkimusta naisvankien turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksista suljetussa vankilassa. Tutkimuksella pyrin tuottamaan tietoa naisvankien kokemuksista suljetussa vankilassa, minkälaisia merkityksiä nämä kokemukset saavat naisvankien elämäkulussa ja minkälaisilla keinoilla turvallisuuden tunteeseen voidaan vaikuttaa. Tutkimus on narratiivinen eli aineisto perustuu tutkimuksen kohteiden omiin kertomuksiin. Kaikki aineisto käsitellään ja julkaistaan niin, ettei kertomuksen lähettäjä voida tunnistaa. Aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksessa käsitellään henkistä turvallisuuden tunnetta. Tällä tarkoitetaan kokemusta siitä, että asioiden ja tapahtumien järjestykseen ja jatkuvuuteen voi luottaa, sinulla on mahdollisuus vaikuttaa itsellesi tapahtuviin asioihin sekä oman itsesi säilymiseen. Toisin sanottuna voitko tuntee olevasi turvassa suhteessa muihin ihmisiin ja hallitsevasi ympärilläsi tapahtuvia asioita.

Kertomuksessasi toivoisin, että kerrot omista kokemuksistasi suljetussa vankilassa, minkälaisia tunteita kokemuksiin on ehkä liittynyt ja minkälainen merkitys niillä on ollut omaan elämäntilanteeseesi. Tässä muutamia ohjaavia kysymyksiä, joita voit kertomusta kirjoittaessasi pohtia. Niiden ei kuitenkaan tarvitse rajoittaa tuottamaasi kertomusta.

Tunsitko koskaan olosi turvattomaksi suljetussa vankilassa? Minkälaisiin tilanteisiin, paikkoihin ja ihmisiin turvattomuuden tunne liittyi? Oliko tunne lyhytkestoinen vai pitkäkestoinen?

Tunsitko olosi turvalliseksi suljetussa vankilassa? Minkälaisiin tilanteisiin, paikkoihin tai ihmisiin turvallisuuden tunne liittyi? Mitkä asiat erityisesti saivat sinut tuntemaan olevasi turvassa?

Miten turvan tai turvattomuuden kokemukset näkyivät vankilan arjessa?

Miten kokemukset suljetussa vankilassa vaikuttivat silloiseen elämäntilanteeseesi (esimerkiksi tuomion suorittamiseen, toipumiseen, vapautumiseen...)?

Toivon, että kertomuksessasi mainitset, kuinka pitkä suorittamasi tuomio on ja liittyvätkö kokemuksesi nykyiseen vai johonkin aiempaan tuomioon. Jos koet sen tärkeäksi, voit mainita myös missä vaiheessa tuomiosi suorittamista olet.

Voit lähettää kertomuksesi minulle nimettömänä osoitteeseen: **xxx** Voit myös antaa kertomuksen lähetettäväksi (vankilan yhteyshenkilö), joka toimittaa kertomukset minulle sähköpostitse ilman sinuun liitettäviä tunnistetietoja. Jos kuitenkin haluat, että haastattelen sinua kertomuksesi pohjalta, voit liittää kirjeeseesi tunnistetiedot/yhteystiedot. Olen yhteydessä kaikkiin yhteystietonsa jakaneisiin.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista eikä kertomusten lähettäjien henkilöllisyyttä tuoda esille missään tutkimuksen vaiheessa. Tutkimukseen osallistuva voi perua osallistumisensa kaikissa tutkimuksen vaiheissa.

Kertomukset tulisi lähettää 15.8.2021 mennessä. Kiitos etukäteen osallistumisestasi, tutkimuksen kannalta juuri sinun tarinasi on tärkeä!

Jenni Soramäki

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen (YAMK), Hämeen ammattikorkeakoulu

Liite 2: Kertomuspyyntö järjestöihin ja hankkeille.

Hei!

Teen tutkimusta naisvankien turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksista suljetussa vankilassa. Tutkimuksellani pyrin tuottamaan tietoa naisvankien kokemuksista suljetussa vankilassa, minkälaisia merkityksiä nämä kokemukset saavat naisvankien elämänsä ja minkälaisilla keinoilla turvallisuuden tunteeseen voidaan vaikuttaa. Tutkimus on narratiivinen eli aineisto perustuu tutkimuksen kohteiden omiin kertomuksiin. Kaikki aineisto käsitellään ja julkaistaan niin, ettei kertomuksen lähettäjä voida tunnistaa. Aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksessa käsitellään henkistä turvallisuuden tunnetta. Tällä tarkoitetaan kokemusta siitä, että asioiden ja tapahtumien järjestykseen ja jatkuvuuteen voi luottaa, sinulla on mahdollisuus vaikuttaa itsellesi tapahtuviin asioihin sekä oman itsesi säilymiseen. Toisin sanottuna voitko tuntea olevasi turvassa suhteessa muihin ihmisiin ja hallitsevasi ympärilläsi tapahtuvia asioita.

Kertomuksessasi toivoisin, että kerrot omista kokemuksistasi suljetussa vankilassa, minkälaisia tunteita kokemuksiin on ehkä liittynyt ja minkälainen merkitys niillä on ollut omaan elämäntilanteeseesi. Tässä muutamia ohjaavia kysymyksiä, joita voit kertomusta kirjoittaessasi pohtia. Niiden ei kuitenkaan tarvitse rajoittaa tuottamaasi kertomusta.

Tunsitko koskaan olosi turvattomaksi suljetussa vankilassa? Minkälaisiin tilanteisiin, paikkoihin ja ihmisiin turvattomuuden tunne liittyi? Oliko tunne lyhytkestoinen vai pitkäkestoinen?

Tunsitko olosi turvalliseksi suljetussa vankilassa? Minkälaisiin tilanteisiin, paikkoihin tai ihmisiin turvallisuuden tunne liittyi? Mitkä asiat erityisesti saivat sinut tuntemaan olevasi turvassa?

Miten turvan tai turvattomuuden kokemukset näkyivät vankilan arjessa?

Miten kokemukset suljetussa vankilassa vaikuttivat silloiseen elämäntilanteeseesi (esimerkiksi tuomion suorittamiseen, toipumiseen, vapautumiseen...)?

Toivon, että kertomuksessasi mainitset kuinka pitkä suorittamasi tuomio oli ja milloin kertomukseen liittyvä tuomio on päättynyt.

Voit lähettää kertomuksesi minulle nimettömänä osoitteeseen: **xxx**. Jos kuitenkin haluat, että haastattelen sinua kertomuksesi pohjalta, voit liittää kirjeeseesi yhteystietosi. Olen yhteydessä kaikkiin yhteystietonsa jakaneisiin.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista eikä kertomusten lähettäjien henkilöllisyyttä tuoda esille missään tutkimuksen vaiheessa. Tutkimukseen osallistuva voi perua osallistumisensa kaikissa tutkimuksen vaiheissa.

Kertomukset tulisi lähettää 15.8.2021 mennessä. Kiitos etukäteen osallistumisestasi, tutkimuksen kannalta juuri sinun tarinasi on tärkeä!

Jenni Soramäki

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen (YAMK), Hämeen ammattikorkeakoulu

Liite 3: Saatekirje vankiloihin ja hankkeille

Hei!

Opiskelen Hämeen ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalan johtamisen ja kehittäminen (YAMK) koulutusohjelmassa. Teen opinnäytetyönäni narratiivista tutkimusta naisvankien turvan ja turvattomuuden kokemuksista suljetussa vankilassa.

Tavoitteenani on kuvata naisvankien turvan ja turvattomuuden kokemuksia suljetussa vankilassa ja niiden pohjalta selvittää, miten traumainformoidulla työotteella voitaisiin näihin kokemuksiin. Erityisen tarkastelun kohteena on ontologinen turvallisuus. Ontologisella turvallisuudella tarkoitetaan yksilön käsitystä asioiden ja tapahtumien järjestyksestä ja jatkuvuudesta sekä luottamuksesta oman olemisen jatkuvuuteen. Ontologinen turvallisuus on psykososiaalinen tarve, joka auttaa ihmistä selviytymään kohtaamistaan kriiseistä, muutoksista ja erilaisista riskitilanteista elämänsä aikana. Narratiivisessa lähestymistavassa pääosassa on tutkittavan näkökulma ja hänen subjektiiviset kokemuksensa sekä niille annetut merkitykset. Keskeistä on tarinan muodossa kuvatut kokemukset. Kertomusten avulla pyrin tulkitsemaan minkälaisia turvan tai turvattomuuden kokemuksia naisvangeilla on suljetussa vankilassa ja minkälaisia merkityksiä he antavat niille omassa elämänsä aikana.

Toiveenani on saada kertomuksia tuomiotaan tällä hetkellä suorittavilta naisilta sekä jo vapautuneilta naisilta. Tämän vuoksi kartoitan mahdollisuuksiani saada aineistoa myös teidän järjestönne/hankkeenne kautta. Mikäli koette, että voitte kertomuspyyntöäni levittää hankkeenne asiakkaille tai esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, kerron mielelläni lisää tutkimuksestani. Liitteenä kertomuspyyntö, joka sisältää ohjeet kertomusten lähettämiseksi.

Ystävällisin terveisin

Jenni Soramäki, Hämeen ammattikorkeakoulu

Liite 4: Suostumus tutkimukseen osallistumiseksi

Tutkimuksen alustava nimi: Narratiivinen tutkimus naisvankien turvallisuuden kokemuksista suljetussa vankilassa

Tutkijat: Jenni Soramäki, Hämeen ammattikorkeakoulu

Tutkimuksen ohjaaja: Lehtori Ulla Peltonen, Hämeen ammattikorkeakoulu

Osallistun yllä mainittuun tutkimukseen, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa naisvankien turvan ja turvattomuuden kokemuksista suljetussa vankilassa. Olen perehtynyt tutkimusta koskevaan tiedotteeseen ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta sekä henkilötietojeni käsittelystä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja saada lisätietoa tutkimuksesta. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita tutkimukseen osallistumista.

Olen saanut riittävät tiedot oikeuksistani, tutkimuksen tarkoituksesta ja sen toteutuksesta. Osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus missä tahansa tutkimuksen vaiheessa keskeyttää tutkimukseen osallistuminen. Tutkimuksen keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia.

Tiedän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille. Tutkimuksessa ei käsitellä henkilötietojani, eikä valmiissa tutkimuksessa ilmene mitään tunnistetietoja.

Tutkimusta varten kerätty aineisto hävitetään asian mukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Vahvistan vapaaehtoisen osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Aika ja paikka

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Allekirjoitettu suostumus jää tutkijalle ja kopio annetaan tutkittavalle. Suostumusta säilytetään tietoturvallisesti niin kauan kuin aineisto on tunnistusteellisessa muodossa. Kun aineisto anonymisoidaan tai hävitetään suostumusta ei tarvitse enää säilyttää.

Liite 5: Turvattomuuden kokemusten abstrahointi tiivistettynä.

pelkistys, turvattomuuden kokemukseen vaikuttaa...	alaluokat	yläluokka	pääluokka			
muut vangit pyrkivät toiminnallaan vaikuttamaan muihin	muut vangit pyrkivät toiminnallaan vaikuttamaan muihin	muiden toiminnan vaikutus itseen	jaetun yhteisön vaikutus itseen , keinottomuus vaikuttaa siihen mitä ympärillä tapahtuu			
nopeasti vaihtuvat ihmiset						
uusien vankien vaikutus osaston dynamiikkaan						
pakko sopeutua muiden tapoihin						
vankien pyrkimys vaikuttaa toiminnallaan muihin osastolla						
vankien epäasiallinen käytös vartijoita kohtaan						
muiden vankien pyrkimys toiminnallaan vaikuttaa muiden asioihin						
sekaisin olevat vangit	muiden vankien arvaamaton käytös					
muiden vankien arvaamattomuus						
henkilökohtaiseen tilaan kajoaminen						
pelko naamioidaan vihalla						
huonokuntoiset vangit						
kateus	vankien keskinäiset suhteet	psykkinen vaikuttaminen	emotionaalinen turvattomuus			
vankien välinen epäluottamus						
huono ilmapiiri						
kiusanteko						
vankien keskinäiset riidat						
roolit						
juoruilu						
porukalla yhtä vastaan						
stressitaso				psykkinen väkivalta		
oman tilan puute						
pelko, että joku tulee selliin						
kaksinaamaisuus						
sanallinen väkivalta						
henkinen väkivalta						
muiden vankien suhtautuminen						
yksityisyyden puute						
omat asiat kuuluu kaikille						
provosointi	fyysisen väkivallan pelko	väkivallan uhan läsnäolo				
muiden vankien suhtautuminen						
uhan ilmapiiri						
uhan tunne						
väkivallan pelko						
fyysisen väkivallan uhka						
tilanteet mistä ei pääse pois						
väkivallan pelko						
epäasiallisen käytöksen hyväksyminen ja normalisoiminen				epäasiallisen käytöksen normalisoiminen	ulkoisten asioiden vaikutus itseen	epävarmuus elinympäristön pysyvyydestä ja jatkuvuudesta
tilanteisiin tottuu						
kollektiiviset rangaistukset	ympäristöön sopeutuminen					
kaiken kokeminen uudelleen						
uusi vankila						
osaston rauhattomuus						
fyysinen ympäristö						
äänet	epävarmuus toiminnan jatkuvuudesta ja tilanteen pysyvyydestä	kyvyttömyys vaikuttaa ympärillä tapahtuviin asioihin	toimijuuden ja hallinnan tunteen menettäminen			
epävarmuus mitä itselle tapahtuu						
kukaan ei tiedä missä olen						
sijoittelu						
tutkinnalliset rajoitukset						

salassa pidetyt merkinnät	salassapidetty tieto		
ympäripyöreät vastaukset liittyen omaan tulevaisuuteen			
tietämättömyys siitä koska voi tavata perhettä	yhteydenpito läheisiin		
ei saa tavata puolisoa			
epävarmuus tulevaisuudesta	kyvyttömyys suunnitella tulevaisuutta		
kyvyttömyys suunnitella tulevaisuuta			
kokemus oman toiminnan merkityksestä			
vapautuminen suoraan suljetusta vankilasta pitkän tuomion jälkeen			
kykenemättömyys vaikuttaa siihen miten omat asiat hoituu	riippuvuus ihmisestä johon ei luota tai suhtautuu negatiivisesti	toimijuuden menettäminen, hallinnan menettäminen	
valta pitää antaa sellaiselle kehen ei luota			
hallinnan menetys			
kokemus siitä, ettei henkilökunta välitä			
epävarmuus siitä, miten itselle tärkeät asiat tulee hoidetuksi			
keinottomuus vaikuttaa omalla käytöksellä omaan tilanteeseen	keinottomuus vaikuttaa omaan tilanteeseen		
muiden toiminnan vaikutukset omaan tilanteeseen			
itsen menettäminen	itsen menettäminen	identiteetin katoaminen	
oman tilan puute	turvallisen tilan puute		
turvallisen tilan puute			
epävarmuus omasta tulevaisuudesta			
yksinäisyys	kaventunut elämämpiiri		
kaventunut elämämpiiri			
oman rikoksen vaikutus läheisiin	rikoksen vaikutus läheisiin		
huoli omasta terveydestä	terveys	kyvyttömyys tehdä toimia on edun mukaisesti	
kyvyttömyys huolehtia itsestä			
huono mahdollisuus saada apua			
ensikertalaisuus	epävarmuus siitä mitä odotetaan		
ei tiedä miten toimia			
asunnon menettäminen	kesken jääneet asiat		
kuka hoitaa siviilissä kesken jääneet asiat	epävarmuus tulevasta		
asunnon menettäminen			
kokematon henkilökunta	henkilökunta ei vahvista kaikille yhteisiä sääntöjä	kyvyttömyys ennakoida tapahtumia, ympäristön hallitsemattomuus	ympäristön ennakoimattomuus, puutteelliset rutiinit
yleinen kurinpito			
epäjohtonmukaiset sanktiot			
sääntöjen vahvistaminen ja niistä kiinni pitäminen			
vankien pyrkimys vaikuttaa vartijan toimintaan	vangit voivat vaikuttaa henkilökunnan toimintaan		
pyrkimys vaikuttaa omaan ja muiden tilanteeseen vaikuttamalla vartijaan			
epäkohtiin ei puututa	epäkohtiin tai haitalliseen käyttäytymiseen ei puututa	epäluottamus	
selkeät, johdonmukaiset, yhteneväiset säännöt ja seuraukset puuttuvat			
henkilökunta ei puutu ongelmalliseen käytökseen			
kokemus siitä, ettei henkilökunta välitä			
epäluottamus henkilökuntaan	epäluottamus henkilökuntaan		
henkilökunnan välinpitämättömyys			
mielivaltainen vallankäyttö	kokemus epäoikeudenmukaisuudesta	epäinhimillistämisen kokemus	puutteellinen validointi, inhimillisen kokemuksen ohittaminen
kokemus siitä, että on aina epäilty			
epäluottamus	kokemus epäinhimillistämisestä		
empatian puute			
epäinhimillistäminen			
henkilökunta ei kommunikoi	henkilökunnan negatiivinen suhtautuminen		
henkilökunnan ammatillisuus			
henkilökunnan negatiivinen suhtautuminen			
halveeraava puhetapa			